

FƏDAİ

BƏXTİYARNAMƏ

“ŞƏRQ-QƏRB”
BAKİ

*Bu kitab “Fə dai. Bəxtiyarnamə”
(Bakı, Azərbaycan Universiteti Nəşriyyatı, 1957)
nəşri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır*

Tərtib və ön söz müəllifi:

Qulam Məmmədli

894.3611 - dc 21

AZE

Fə dai. Bəxtiyarnamə. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2004, 168 səh.

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində “Bəxtiyarnamə” poeması ilə tanınan istedadlı şair Fə dai ənənəvi mövzulu bu əsəri yaradarkən qədim dastana yeni münasibət bəsləmiş, onu öz zövqünə, ruhuna uyğun şəkildə işləmiş, əsas ana xətti saxlasa da, süjet üzərində yaradıcılıq işi aparmışdır. Şair müasirlik duyğusu qüvvətli olan əsərində qədim Şərq əfsanəsini orta əsr insanını düşündürən mənəvi azadlıq problemi ilə, onun nəcib, saf arzuları, müasir həyatı ilə vəhdətdə almışdır.

“Bəxtiyarnamə” formaca “Dəhnamə”, “Tutinamə” və “Sindbadnamə” dastanlarına oxşayır. Əvhədi və Xətayinin “Dəhnamə”si kimi Fə dai poemasının da kompozisiyasını onluq şərtləndirir.

Aydın və şairanə dilli əsər özünün dərin humanizmi, mütərəqqi ideya məzmunu, bədii ləyaqətinə görə seçilir.

ISBN 9952-418-12-1

© “ŞƏRQ-QƏRB”, 2004

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İLHAM ƏLİYEVİN

“Azərbaycan dilində latın qrafikası

ilə kütləvi nəşrlərin həyata

keçirilməsi haqqında”

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı

ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına

hədiyyə edilir

ƏSƏR HAQQINDA BİR NEÇƏ SÖZ

“Bəxtiyarnamə” pəhləvi dilində yazılmış qədim dastanlardandır. Bu əsəri XII əsrdə yaşamış Şəmsəddin Məhəmməd Dəqaiqi-Mərvəzi fars dilinə tərcümə etmişdir. Əsərin daha sonra ərəb və türk dillərinə tərcümə edildiyi də məlumdur. XIII əsrdə Cahanşah xan dövrünün şairlərindən Pənahi təxəllüslü birisi onu farsca nəzmə çəkmişdir. Digər bir şair də XVI əsrdə ikinci dəfə bu əsəri şeirlə qələmə almışdır.

“Bəxtiyarnamə” Avropa dillərinə də tərcümə edilmişdir. Məsələn, 1801-ci ildə Londonda Ser Uesli tərəfindən ilk dəfə ingiliscəyə, ondan bir neçə il sonra baron Leskalye tərəfindən fransızcaya tərcümə edilərək, 1805-ci ildə Parisdə çap etdirilmişdir. 1829-cu ildə yenə də Parisdə Kazimirski bu əsəri əl ilə yazdırmış, 1926-cı ildə isə Leninqradda rusca çapdan çıxmışdır.

Əsərin bir neçə dəfə Təbrizdə daş mətbəəsində çap edildiyi də məlumdur.

“Bəxtiyarnamə”nin iki ən qədim nüsxəsi İngiltərədə Oksford şəhərinin məşhur Bodleyan kitabxanasında saxlanılmaqdadır. Həmid Araslı gürcü dilində də “Bəxtiyarnamə” dastanının olduğunu müəyyən etmişdir.

H.Araslı əsərdən bəhs edərək yazır:

“Həmin mövzu üzərində tədqiqat aparan gürcü alimi A.İ.Kobidze də “Bəxtiyarnamə” əsərinin gürcü dilində iki tərcüməsini müəyyənləşdirmişdir. Bunlardan birisi fars nağılları sırasına keçmiş “Bəxtiyarnamə”nin XVII əsrin sonu və XVIII əsrin əvvəllərində gürcü dilinə edilmiş tərcüməsidir, əsərin mütərcimi məlum deyildir. Bu tərcümə də bütün fars “Bəxtiyarnamə”ləri kimi doqquz nağıldan ibarətdir. İkinci tərcümə isə Y.E.Bertelsin tədqiq etdiyi şair Pənahidən tərcümədir. Bu, 1828-ci ildə A.Sulxanaşvili tərəfindən tərcümə edilmişdir. A.Sulxanaşvilinin tərcüməsi Pənahinin şəxsiyyəti haqqında ətraflı məlumat verən dəyərli bir məxəzdir. Burada Leninqrad nüsxəsinin itmiş hissələrinin də tərcüməsi vardır.

Lakin Fə dai tarixdən almış olduğu bu mövzunun əsas süjet xəttini saxlasa da, çox dəyişdirmiş, yeniləşdirmiş, bir sıra epizodlar əlavə etmiş, müəyyən hadisələri yeni şəkildə işləmiş, genişləndirmiş, xüsusilə hadisələrə öz münasibətini ifadə edərək yeni bir əsər meydana çıxarmışdır.

Fə daının “Bəxtiyarnamə” əsəri ümumi bəxtiyarnamələr silsiləsinə daxil olsa da, xalq variantlarından fərqləndiyi kimi, Pənahinin əsərindən də əsaslı surətdə fərqlənməkdədir. Biz bunu əsərin altıncı nağılının xalq variantı və professor Y.E.Bertelsin Pənahidən nəşr etmiş olduğu altıncı nağıl ilə müqayisə etdikdə aydın şəkildə görürük. Lakin bir cəhət nəzər-diqqəti cəlb edir ki,

Fədainin əsəri də Pənahinin əsəri kimi ərəb variantlarına uyğundur. Bu isə hər iki şairin eyni mənbədən istifadə etdiyini aydınlaşdırır”¹.

1945-ci ilin sentyabr ayında “Sovet İttifaqı ilə mədəni rabitə saxlayan İran cəmiyyətinin Təbriz şöbəsi” vasitəsilə Təbrizdə, zəngin nadir kitabları olan Hacı Məmməd Naxçıvaninin şəxsi kitabxanasında saxlanılan bu əsərin yeganə əlyazmasının orijinalının üzündən surəti çıxarılaraq “Bəxtiyarnamə”ni ərəb əlifbası ilə çap etdirmək bizim üçün mümkün oldu.

Haqqında söhbət gedən əlyazması adı kitab ölçüsündə, köhnə kağız üzərində qara mürəkkəblə yazılmışdır. Həmin kitabın cildi yoxdur və nə vaxt yazıldığı da məlum deyildir. Başlıqları farscadır. Onun başından bir neçə vərəq, ortasından bir vərəq, axırından da bir-iki vərəq düşmüşdür. Buna görə də kitabın kim tərəfindən, harada və hansı tarixdə yazıldığını müəyyən etmək mümkün olmadı. Lakin həmin kitabın haşiyəsinə yazılmış bir hadisə kitabın qədim əlyazması olduğunu sübut edir.

Haşiyədə göstərilir ki, guya 1264-cü hicri ili rəcəb ayının 17-də Qurbanəli adlı birisinin altı eşşöyi itmiş, molla Məmməd Saleh Nəhavəndi adlı bir molla bu eşşəkləri tapmağı öhdəsinə götürmüşdür. Bunun üçün molla ilə Qurbanəli arasında əhdnamə bağlamışdı ki, eşşəklər tapıldıqda Qurbanəli bürüncü rəngli eşşöyi mollaya bağışlasın.

Həmin əhdnamə kitabın haşiyəsində yüz ildən daha çox qabaq yazılmışdır. Bundan aydın görünür ki, əsər o vaxt qiymətli bir sənəd kimi əldə imiş. Məlumdur ki, təvəllüd, vəfat və digər tarixi hadisələri keçmiş vaxtlarda Quran və başqa etibarlı sayılan kitabların haşiyəsinə yazardılar. Buna görə də belə qənaətə gəlmək olar ki, o vaxt həmin nüsxə etibarlı bir sənəd kimi saxlanılmışdır.

Əldə olan təzkirələrdə “Bəxtiyarnamə” müəllifi Fə dai adlı Azərbaycan şairinə təsadüf edilməsə də, hər halda poemanın varlığı bir neçə yüz il bundan qabaq belə bir şairin yaşadığını sübut edir.

İran ədiblərindən Vəhid Dəstigərdi bu əsəri akademik Y.E.Bertelsin məsləhəti ilə 1932-ci ildə Tehrandə farsca çap etdirmiş və Cənubi Azərbaycan ədiblərindən mərhum Məhəmmədəli Tərbiyət də həmin kitaba müqəddimə yazmışdı. Müqəddimədə deyilir ki: “Bəxtiyarnamə” farsca yazılmış əfsanələrdəndir. Bu əfsanə Siyistanda baş vermişdir. O, bir-birini təqib edən on əxlaqi hekayə və ictimai rəvayətlərdən ibarətdir ki, bunları şahzadə Bəxtiyar nağıl edərək, öz həyatını ölümdən xilas etməyə çalışır. Nəhayət, o məqsədinə çatıb xoşbəxt olur.

Əsərin məfkurəsi səbr və mətanətli olmaq, işdə tələsməmək vasitəsilə arzuya çatmaqdır.

¹ H. Araslı. “XVII–XVIII əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi”, Azərbaycan universiteti nəşriyyatı, Bakı, 1956, səh. 53.

Bu əfsanənin şivə və üslubu “Əlifleyla”, “Tutinamə” və “Sindbadnamə”-yə bənzəyir. Lakin bir çox başqa əfsanələr kimi “Bəxtiyarnamə”nin də tarixi məlum deyildir. Məhəmməd Ovfi “Llibabül-əlbab” adlı kitabında Şəmsəddin Məhəmməd Dəqayıqi-Mərvəzinin tərcümeyi-halından danışarkən deyir ki, o, bu nəsrində səc üsuluna riayət etmiş, “Bəxtiyarnamə” və “Sindbadnamə” üzərində işləmişdir. Çox ehtimal ki, “Bəxtiyarnamə” “Sindbadnamə” əsərindən ixtisar edilmişdir. Necə ki, çap edilmiş “Tutinamə” də hələ çapa verilməmiş müfəssəl və şərhli “Tutinamə”nin müxtəsəridir”.

Şübhə yoxdur ki, “Bəxtiyarnamə” poeması ədəbiyyat xəzinəmizin zənginləşməsi nöqtəyi nəzərindən böyük əhəmiyyətə malikdir. O, bir çox mədəni xalqların dillərinə ancaq XIX əsrdə tərcümə edildiyi halda, Azərbaycan dilinə daha əvvəl tərcümə edilmişdir. Həm də sadəcə tərcümə deyil, təbdil və yenidən işlənmə şəklində verilmişdir. Fədai, əsərdə olan hadisələrin baş verdiyi yeri dəyişmiş, Azərbaycana gətirmişdir. Məsəl üçün, farsçada Hələb şəhərində olan hadisələri o, Şirvana köçürmüşdür. Hələb hekayələrin yerini və qəhrəmanların adını dəyişərək, poemanı öz istədiyi kimi tərtib etmişdir. Bu da Fədainin əsər üzərində müstəqil işlədiyini göstərir.

Fədainin dilini və üslubunu saxlamaq, əsərin orijinallığını pozmamaq məqsədilə bir çox sözlər əsərdə olduğu kimi saxlanılır. Məsəl üçün: neyšə – nə üçün, qamu – hamı, xaçan – haçan, nə vaxt, bilməzəm – bilmərəm, nöşün – nə üçün, netdi – nə etdi, ayıtdı, yaxud eytdi – dedi, varımı ola – varımıdır və i. a. Bu sözlərin olduğu kimi saxlanması, bir də əsərin dilinə baxıb onun yazılma dövrünü düzgün təyin etməkdə tədqiqatçılarımıza kömək edəcəyi məqsədini güdür.

Fədainin təbrizli və ya şirvanlı olması məsələsi də öz növbəsində qarşıda duran və aydınlaşdırılması vacib olan məsələlərdən biridir. Çünki o, bu şəhərlərin hər ikisinə məxsus olan söz və ifadələri işlətməmişdir. Məsəl üçün, yalnız Şirvana məxsus olan neyšə, nöşün sözləri hazırkı Təbriz ətrafında qəti olaraq işlənmədiyi kimi, təbrizlilərə məxsus biləsinə, biləsinçə (özünə, yanınca) kimi sözlərə də Şirvanda təsadüf edilməz. Fədai isə bunların hər ikisindən istifadə etmişdir.

Əsərin orijinalında başdan və ortadan düşmüş vərəqlərin mətnini biz Vəhid Dəstigərdi tərəfindən farsca çap edilmiş “Bəxtiyarnamə”dən nəzmlə tərcümə etdik və bu vasitə ilə onun bərpa və təkmil olmasına çalışdıq.

Qulam Məmmədli

Faxtiyarnama

AZADBƏXT İLƏ GÜLCƏMALIN GÖRÜŞÜ

Ərənlərdən eşitdim bir hekayət,
Ki, ravi söyləmişdir bir rəvayət,
Əcəm mülkündə sultan ibni-sultan,
Özü xaqani-məğrur, şahi-dövrən.
Adı Azadbəxt, məşğuli-işrət,
Başında fikri-badə, gözdə qəflət.
Nə millətdən sorarmış halü əhval,
Nə dövlətçün qılanmış fikri-iqbal.
O sultanın sarayda on vəziri,
Fəsadü fitnənin ustadi-piri.
Vəzirlərdən əlavə bir də sərdar.
Qoşun sərkərdəsi, bir mərdi-hüşyar,
Əmirin can alan dilbər ədali,
Qızının hüsni ziba, gülcəmalı.
Vəzirlər macərəsi, çox müfəssəl,
Açaq söhbət biz ol duxtərdən əvvəl.
O qız ki, hər baxışda can alarmış,
Gözəllər hüsünə heyran qalarmış.
Kaman qaşlar çəkilməmiş yayə bənzər.
Səmavi gözləri dəryayə bənzər
Saçı sünbül, boyu sərvü sənubər.
Nə cürət sərvdə olsun bərabər.
Yanağı lələdən almış nişani,
Dürü gövhər saçarmış gül dəhani.
Buxağında xalı-yanmış sitarə.
Ürəklər ovlayan ol mahiparə.
Kəmalü hüsni çün gəlməz bəyanə,
Əmirin nurididə, həm yeganə
Qızı və dərdinə sirdaş imiş o,
Hamı əsrarinə yoldaş imiş o.
Yerişdə xoş, görüşdə gülcəmalmış.

Adı da surəti tək Gülcəmalmış.
Əmirə olmuş idi böylə adət,
Qız ilə görüşüb qılmazsa söhbət,
Qəbul etməz nə elçi, nə ərizə,
Olar xəstə dönərmiş bir mərizə.
Əgər bir gün görüş tutmazsa əncam,
Əmiri-ləşgər olmazdı dil aram.

* * *

Baharın şən çağında, xoş zamanda,
Şəhərdən çox uzaqda, bir məkanda,
Əmir oldu gülüstan səmtə azım,
Yanında vardı əyanü müləzim.
Çəmənzarə yetib oldu piyadə.
Ki, nagh Gulcəmalı düşdü yadə.
Bu firqətdən xəyalı oldu qəmgin.
Və əmr etdi ki, xadim şəhrə getsin.
Olunsun Gülcəmal da seyrə dəvət,
Ki, bəlkə xoş keçə bu eysü işrət.
Demiş – “Onsuz keçən gün düz deyildir
Qızım yoxsa, günüm gündüz deyildir”.
Bəli, sadir olunca hökmü fərman,
Əmirin qasidi şəhrə şitaban¹,
Gəlib ol dəm qıza etmiş ki, ixbar:
– Atan gözlər səni zinhar, zinhar!
Bu sözdən Gülcəmal olmuş sərəfraz.
Qanadlı quş kimi etsinmi pərvaz?
Ata xidmətinə getmək üçün o,
Əmirin vəslinə yetmək üçün o,
İşıqlı günümü, yainki tarik?²
Buyurmuş ki, görülsün hər tedarik.
Çağırınsınlar haman dəm saribani,
Yola hazırlasınlar karivani.
Kəcavə bəxş edilsin Gülcəmalə,

¹ Təcili

² Qaranlıq

Ki, sürətlə yetişsin o vüsalə.
Xülasə, göstəriş əncamə yetmiş,
Səfər hazırlığı itmamə yetmiş.
Kəcavə içrə ol mahi-zəmanə,
Kəməli-şövqilə olmuş rəvanə.
Qəzanın işlərinə qıl nəzarə.
O gün çıxmışdı sultan da şikarə.
Gəzərkən çölləri tapmaq üçün ov
Olub bir nazəninin hüsnünə ov.
Uzaqdan gördü çün ol karivani,
İşarə qıldı gəlsin, Karidani.
Vəzirə söylədi: – Ey mərdi-hüşyar!
Bizə gəl mətləbi sən eylə izhar!
Kimə aid ola səncə bu xərgah?
Bizi bu qissədən gəl eylə agah.
Nədir məqsəd səfərdən karivanə,
Haraya, hansı səmtə ol rəvanə,
Olub getməkdədir. Eylə bəyan sən,
Bu sirri gəl bizə eylə əyan sən!
Vəziri-Karidan gəlmiş hüzurə;
Nihan əfkarini vermiş zühurə:
– Ki, ey şahı-cahan, sultani-aləm!
Həmişə sən olasan şadü xürrəm,
O bir güldür ki, min gülzar içində,
Onun manəndi yox dərbar içində.
Gözəllər cənnətində hurü qılman,
Cavahirlər içində dürri-qəltan,
Cəməli gül saçar bu gülcəmalın,
Əmir bağında bitmiş növ nəhalın,
Atası eyləmişdir çünki dəvət,
Səyahət əzminə qılmış iradət.
Şimaldan bir külək şiddətlə əsmiş,
Vəzirin söhbətin ağzında kəsmiş,
Kəcavə pərdəsin atmış kənarə,
Günəş çıxmış bulutdan aşikarə.
Edib şahı yerində matu-məbhut,
Qılıb ağlını başdan məhvü nabud.

Məhəbbət tirinə olmuş nişanə,
Çətindir vəsfini almaq bəyanə.
İki göz bir-birinə çünki qarşu
Tutuşdu, qəlblərdə nicə duyğu.
Görünəcə şahı qız, bir dəm dayandı.
Sanasan eşqidən odlara yandı.
Vücudi eşqdən almış hərarət,
Ürəkdə qalmamış aramü taqət.
Vəzirdən məsləhət sormuş o sultan,
– Nə etmək kim bu müşgül¹ olsun asan?
İradəm var, bu dilbər yarım olsun.
Ənisü munisi–dildarım o olsun.
Saraydan qoy ucalsın sazü avaz,
Qanad çalsın səmadə mürği–şəhbaz.
Geri dönmək, şikari bərhəm etmək,
Onunla birləşib amalə yetmək.
Vəziri–Karidan vermiş cavabi,
Nəsihətlə belə etmiş xitabi,
Demiş: – Şahın sözü eyni həqiqət,
Vəlakin bizdə vardır boylə adət,
Onu almaq gərək şər’ə müvafiq.
Hamı şahdan ola razi xəlayiq.
Atasını əgər qılsan xəbərdir,
Olar asan sənə hər kari–düşvar².
Rəvan eylə qıza bir elçi getsin,
Əmiri öz evində müxbir etsin.
Vəlakin qılmasan meylincə rəftar,
Açar düşmən dili böhtanə göftar.
Şəhin haqqında söylər nasəzalər
Salıb şərrə, deyərlər iftiralər,
Əgər səbr ilə rəftar etsən əlan
Daha olmazsan axırda pəşiman.
Vəzirə söyləmiş: – Sakit və xamuş,
Nə lazım, vermərəm bu sözlərə guş³.

¹ Çətin

² Çətin iş

³ Qulaq

Səni aqıl sanıb etdim sualı,
Sən isə sərsərisən, laübalı.
Çəkil, rədd ol, mənə etmə nəsihət!
Nədir elçi, nədir qayda, şəriət?
Mənə tabe ikən bu mülki-dünya,
Nə istərsəm gərək olsun mühəyya.
Vəzir-Karidan, pəjmürdə, qəmgin,
Vəlakin şahə qarşı qəlbi pürkin.
Düşündü: “Gər taparsam qız atasın,
Yəqin et alaram səndən qisasım!”.
Qızın eşqiylə məst olmuşdu sultan,
O saat sadir etdi boylə fərman:
“Gözü ceyran baxışlı bir cahandar,
Məni öz hüsnünə etmiş giriftar.
Çalınsın təbl, gəlsin cümlə əyan.
Büsati-toy məhəyya olsun əlan,
Qayıtmaq paytaxtə işbu saət,
Bu əmrə etməli cümlə rəayət!”.
Günəş nuri üfüqdə çünki söndü,
Şikar əhli təmamən şəhrə döndü,
Quruldu məclisi-əqdü nigahi¹,
Hamı təbrik qıldı padişahi,
Edib məclisdə hazır Gülcəməli,
O dəm qazi belə verdi sualı:
– Səadət ulduzu, fərxəndə ey qız!
Gözəllər hüsnünə şərməndə ey qız!
Həyavü ismətin ondan ziyadə,
Yetişsin şahımız sənlə muradə.
Duayi-xeyrilədir bu xitabım,
Rizayi-qəlbilə gəl ver cavabım,
Qaçırma gəl əlindən bu şikari;
“Bəli” söylə ki, olsun əqd cari.
Hamı dalmış sükutə, matü-heyran.
Rizayi əqd verdi mahi-taban,
Çalındı təblü kusi-şadiyanə,

¹ Kəbin məclisi

Ata olarmı bundan şad ya nə?
Dedi sultan: – Əmirə namə getsin,
Onu bu qissədən qoy ağəh etsin.
Yazıldı namədə: “Ey mərdi-dövrən!
Ki, damadın mübarək, oldu sultan.
Gözün aydın ola ey miri-ləşgər¹,
Ki, sultan Gülcəmalə oldu həmsər!”².
Vəziri-Karidanə çatdı fürsət,
Qisas almaq üçün lazımdı xidmət.
Dedi sultanə kim: ey padişahim!
Başımın kölgəsi, həm qibləgahim!
Əgər versə şəhim bir dəm icazə,
Dönüb bir anda mürqi-şahibazə,
Alım bir muştuluq dəsti-pədərdən³,
Edim hali onu bu xoş xəbərdən.
Vəzirin xahişi sultanə yetdi,
Alıb da naməni icrayə getdi.
O çatdı çün əmirin xidmətinə,
Dedi: – Sultan toxundu izzətinə,
Zor ilə aldı getdi Gülcəmalı,
Edib rüsvayi-dövrən xoş xisali,
Bütün zəhmətlərin də getdi badə.
Qoyub həsrət səni vəsli-muradə.
Alıb övladını səndən xəbərsiz,
Özünə övrət etmişdir səmərəsiz,
Bu hörmətsizlik səninçün bəlkə azmış
Hələ bu namədə gör bir nə yazmış?
Tamamən boş, yalan, əfsanə sözlər,
Həqiqətdən uzaq, biganə sözlər”.
Əmirin caninə düşdü şərərət,
Odur ki, şahə qarşı doğdu nifrət,
Axıtdı gözlərindən qanlı yaşı,
Sanasan zəhrə döndü dadlı aşı.
Vəzirə üz tutub etdi suali:

¹ Qoşun başçısı

² Ər, adaxlı

³ Atanın əlindən

Nədir tədbir, mənə gəl eylə hali?
– Sənə lazım, – dedi, – əlbəttə tədbir
Qisas almaq üçün hər dürlü təzvir.¹
Yazıb bir namə şahə sən dua qıl!
Mübarəkbadlıq əmrin sən əda qıl.
Təşəkkür et ona, zahirdə əlbət,
Bu şərt ilə qala batində nifrət.
Yaz: “Ey şahim, mübarək, min mübarək!
Bu toy olsun sənə daim mübarək!
Yolunda hazıram candan keçəm mən,
Nə çarə eyləyim ki, bir heçəm mən.
Dilim aciz qalıb sözdən, kələmdan,
Kim eylər imtina bu ehtiramdan?
Səadət badəsindən sərxoşam mən.
Təbibə şah olan bir naxoşam mən.
Nicati-ömrümün Loğmani sənsən,
Davasız dərdimin dərmani sənsən.
Yetirdim ərzimi bəndə təmamə,
Nədir hökmün, bəyür kəmtər qulamə?..”²
Yazıldı namə çün tapdı sərəncam,
Günəş söndü səmadə oldu axşam.

ƏMİRİN FİTNƏSİ

Keçər günlər, ötər aylar, sərəsər,
Cahanda vəsli-yarə yox bərabər.
Cəməli-dilbərə məftundu sultan,
Vüsali Gülcəmalə matü-heyran,
Edərkən yar ilə həmsaz dəmlər,
Nişati zövqilə pərvaz dəmlər,
Düşünməzkən nədir hali diyarın,
Olub məftun fəqət ruxsari yarın.
Günüzlər həmdəmi saqərlə badə,

¹ Hiylə

² Alçaq nökr

Gecələr məst olub ondan ziyadə.
Nə bilsin kim, kəmində gizlənən var.
Onu hər bir dəqiqə izləyən var.
Ərənlər söyləmişlər: “Mərđi-aqıl,
Unutmaz düşməni, etməz təqafil”.
Görüb qəflət dəmində hökmdari
Əmir aldı ələ küll ixtiyari,
Qurub məclis evində xəlvət etdi.
Vəziri həm vəkili dəvət etdi.
Açıb dil söhbətə iqrarə gəldi,
O, gizli mətləbi izharə gəldi.
Dedi: – Sizdən deyil məxfi xəyalım,
Əlimdən getdi nazlı Gülcəmalım!
Nə qədri xidmət etdim padişahə,
Vəli verdi cəza mən bəpənahə.
Olub rüsvayi-ələm mən diləfkar,
Əlindən padişahin eylərəm zar.
Edirdim dövlətə vicdanla xidmət.
Vəli etdi mənə sultan xəyanət,
Olub əyanu əşraf cümlə xamuş,
Əmirin sözlərinə verdilər guş.
Vəziri-Karidan, ol mərđi-hüşyar,
Cavabında əmirin etdi ixtar,
Dedi: xidmətlərin zənnimcə məşhur,
Qoşun sərkərdəsi, ey mərđi-məğrur!
Sənin tədbirinə yox şübhə əsla,
Sənə layiqdi məsnəd ərşi-əla.
Fəsadü fitnəyə qoydun nəhayət.
Sənə ümmid olan çəkməz nədamət.
Vəzirlər cümləsi qarşında hazır.
Nə söylərsən onu icrayə nazir,
Əgər şahdan qisas almaq dilərsən,
Bizi öz əmrinə sadıq görərsən.
Hökumət məsnədinə o nə layiq?
Bu tacü dövlətə sənənsən müvafiq.
“Bizə çün zahir olmuşdur həqiqət”.
Olub vacib edək ərzi-iradət.

“Qılalım canü baş bu yolda qurban.
Gərək məxlu¹ ola mütləq bu sultan”.
O dəmdə birləşib əşrafü əyan,
Bu tədbiri pəsənd etdi vəziran,
Qoşun amadə oldu həmlə etsin,
Qəfildən barigahə doğru getsin.
Tutub zindanə salsın şahi ol dəm.
Vəlakin cümlə tədbir oldu bərhəm.
Şaha sadıq olan bir şəxs dərhal,
– Nə yatmışsan! – demiş – şahım bu münval!
Xəyanət dalğası ətrafı almış.
Gəmidə seyr edənlər keyfə dalmış.
Başının gec deyilkən çarəsin qıl!
Hərə fürsət var ikən olma qafil!
Düşüb təşvişə sultan bu xəbərdən,
Xilas olmaq üçün şərrü xətərdən,
Düşündü çarə tapsın bu mələlə,
Xəbər vermək gərəkdi Gülcəmalə.
Çıxıb ol dəm sarayə doğru getdi.
Otaqlardan birini xəlvət etdi.
Dedi: – Ey bəxtimin parlaq çırağı!
Tələş etmə, vəlakin al sorağı.
Sənin eşqin mənə vermiş səadət,
Toxunsa gər yolunda canə afət!
Qəbulə hazıram, çəkməm nədamət,
Gələn hər bir cəfa mənçün şərəfət.
Vəlakin hər tərəfdə qiylü-qaldır.
Bu sevdadan xeyir görmək mahaldır.
Səfərçün çəkməli hər cür sərəncam,
Diyari tərək edib mütləq bu axşam,
Gedək Kirman-zəminə sürət ilə.
Bizi mehman edərlər hörmət ilə,
O mülkün padişahi Dədpərvər,
Kəramətdə, səxavətdə hünərvər,
Olub mehman ona bir xeyli müddət,

¹ Taxtdan düşürülə

Dözək hər bir cəfayə, düşsə fürsət,
Edək övdət yenə də bu diyarə,
Budur əlbət bizimçün rahi-çarə,
Var idi çün sarayda gizli bir rah.
O rahın varlığından qeyr əz¹ şah,
Nə bir xadim, nə bir nazir, nə sərbaz,
O gizli qapıdan girməz və çıxmaz.
Yəhərləndi iki köhlən səməndər,
Yükü xurcun dolu sim² ilə həm zər,
Suvar oldu ata ər ilə övrət.
Ravan oldu yola əz rahi xəlvət³.
Kəməli-sürət ilə getdilər hey...
Uzun yollar boyunu etdilər tey,
Aşıb dağdan, keçib bir xeyli səhra,
Nədir qorxu, xətər, heç bilməz əsla.
Ağır yollar əzabından yorulmuş,
Hərərətli günəşdən xəstə olmuş.
Ətəş salmışdı şahı sanki candan,
Yol üzrə bir bulaq oldu nüməyan,
– Bulaq başında bir dəm istirahət,
Edəlim, – söylədi sultan nəhayət.

BƏXTİYARIN DOĞULMASI

Qəzara Gülcəmalın vaxtı keçmiş,
Analıq badəsin çoxdandı içmiş,
Ki, vəz'i-həml⁴ üçün çatmışdı saət,
Çəkib ağrı nəhayət oldu rahət.
Gəlib dünyayə nazəndə bir oğlan.
Nə oğlan? – Sanasan bir mahi-taban.
Günəşdən bac alır hüsnü cəməli,
Gözündən bəllidir əqlü kəməli.

¹ Şahdan

² Gümüş

³ Xəlvət yoldan

⁴ Doğmaq

Ananın gözlərində mahi-mənzər,
Açılmış qönçeyi-həmrayə bənzər.
Dedi sultan: əzizim eylə tə'cil,
Gedib Kirmanə çatmaq xeyli müşkül,
Qəbul eylə sözüm ey nazlı canan!
Nə qədri müşkül olsa dərdi-hicran,
Dözüb cövrü cəfayə bu məkanda
Uşağı tərək qılmaq; hər zamanda.
Nəhayət fürsəti fot etmə zinhar!
Bu fikrim məsləhətdir, eylə rəftar.
Ana çəkdi ürəkdən ahi-cansuz,
Dedi: – Müşküldür əmrin, həm amansız.
Mən ayrılmam ölərsəm öz balamdan
Nə mümkün ayrılı bir cism candan?
Ayırma canı candan, olma qəddar!
Bu tiftl olsun cahanda mənə qəmxar.
Bizi tərək et yolundan qalma şahim!
Ola bəlkə bu səhradə pənahim.
Bu ahü nalədən şah almadı pənd¹,
Çalıb tiftli anadan seyid-manənd²,
Bələk etmiş ona zərrin qəbasin,
Sarımış körpəyə tirmə əbasin.
Bələk içrə qoyub on dürrü gövhər.
Deyib: “Olsun uşaqla qoy bərabər,
Hər ol şəxsi ki, etdi tiftlə xidmət,
Qoy olsun bu cəvahir ona qismət”.
Cəfasi padişahın etdi tuğyan,
Ayırdı Gülcəməli yavrusundan.
Tutub Kirman yolun birahə getdi,
Gəlib on gün sonra məqsudə etdi.
Uzaqdan bir şəhər oldu nüməyan,
Soruşdu, söylədilər, adi Kirman.
Edib qasid rəvanə ol diyarə,
Xəbər göndərdi ol dəm şəhriyarə.

¹ Nəsihət

² Ov kimi

Dedi: – Hakim verərsə əmrü fərman,
 Gələrdim mən sərayi-şahə mehman.
 Xəbər şahə çatınca oldu xoşnud,
 Boyurdu hazır olsun cümlə mə'bud,
 Gedin də'vət edin Azadbəxti,
 Əziz mehmanə keçsin şad vəxti,
 Səf-əndərsəf düzüldü əqniyalər,
 Rəvan pişvazə oldu pişvalər,
 Çalındı təblü küsü nayü şeypur,
 Qətari-ləşgər oldu şəhriddən dur.
 Misilsiz hörmət ilə, izzət ilə,
 Saraya doğru gəldi şövkət ilə.
 Əziz mehmanə layiq mehribanlıq.
 Bəsi¹ cansuzluq, həm canfişanlıq,
 Qılıb Azadbəxtə şahi-Kirman,
 Dedi: – Xoşdur bizə didari-xuban².
 Vrudindən³ mən oldum şadü xürrəm.
 Başından sayəyi-həqq olmasın kəm.
 Buyurdu qullara ol xubkirdar: –
 – Deyin gəlsin sarayə hər nə kim var,
 Çalanlar, oynayanlar, nəğməxanlar,
 Būsati-badədən qismət alanlar,
 Deyin bu məclisə sazandə gəlsin,
 Və tanha gəlməsin, nazəndə gəlsin,
 Qədəhlər oynasın, saqi qol açsın,
 Şərabın ətrini ətrafa saçsın!
 Quruldu məclisi-mey, badə gəldi,
 Müğənnilər o dəm amadə gəldi.
 Ucaldı asimanə şurü şəhnaz,
 Sədayi-ud etdi ərşəpərvaz,
 Kəmanın tellərindən qopdu nalə,
 Dili-uşşaqə¹ açdı yolu şələlə.
 Gözəllər rəqisində meydan verildi.
 Nişatü eys üçün imkan verildi.

¹ Çox

² Gözəllərin görüşü

³ Gəlişindən

Nəzər saldı çü şah ol Azadbəxtə,
Ürəkdən qan axır san ləxtə-ləxtə,
Qəmü-qüssə onu etmiş əhatə.
Nədən biganə qalmış bu büsatə?
Dalıb fikrə xəbərsizdir cahandan,
Olub Kirman şəhi bu halə heyran,
Dedi: – Söylə neçin fikrə dalıbsan?
Bu halinlə bizi şəkkə salıbsan?
Məgər mehmannavazlıqda qüsür var?
Nihan tutma, bizi eylə xəbər dar,
Dedi Azadbəxt: – Ey sahi-vala!
Sizə çox ömür versin Həqq-təala,
Bu eysü-işrətə biganəyəm mən,
Qəmü dərdə yanan pərvanəyəm mən.
Gedib əldən büsatü ehtişamım,
Duman almış fəzayi-asimanım.
Xəzinəm, dövlətim, izzü cəlalım,
Olub qismət əduyə² mülkü malım,
Qalınca dəsti-düşməndə mülk bərbad,
Olar mı qəlbi-zarım qəmdən azad?
Şəhi-Kirman ona etdi nəsihət,
Dedi: – Lazım deyil bunca nədamət,
Qəm etmə, mülk üçün olma pərişan!
Olar səbr ilə əlbət müşkül asan,
Gecə getsin, səhər gəlsin arayə,
Gələr əlbət sənə bir kəs harayə?
Qaranlıq pərdəsi göydən qaçarkən,
Günəş nuri səmayə yol açarkən,
Vəzirlər barigahə oldu də'vət,
Şəhi-Kirman bu növü etdi söhbət:
– Belə sadır olur bizdən iradə,
Binayi-cəng üçün atlı, piyadə,
Təmamən hazır olsun pəhləvanlar,
Döyüşdə ad qazanmış qəhrəmanlar,
Hücuma hazır olsun mərdi-meydan,

¹ Aşıqlərin ürəyi

² Düşmən

Bu növi əmr edibdir şahı-Kirman,
Şəhin nitqi haman itmamə yetdi,
Qoşun hazır olub icrayə getdi.
“Gəlib qəl’ə yanında, durdu sultan,
Yığıldı üstünə ləşgər firavan,
Yeridi hər tərəfdən çün ələmlər
Biri birinə çün əl açdı ləşgər,
Vuruşdu qeyrət ilə pəhləvanlar,
Töküldü hər tərəfdən çoxlu qanlar.
Sınıb ordu ələm oldu nikunsar,
Qırıldı ləşgəri düşmən nə kim var”.
Olub Azadbəxtin bəxti hasil,
Sərayü təxtü tacə oldu nayıl,
Zəman keçdi, fəramuş oldu hər zad,
Ürəkdən getmədi bir dərdi evlad,
Bulaq başı düşərdi yadə hər gün,
Oğul fikri onu eylərdi qəmgin,
“Onu yaxdi fəraqi-nari-hicran.
Bu dərdə varmı ola heç dərman?
Onu dərd aldı, dərman getdi əldən,
Yanardı cani çün, can getdi əldən”.

ZİYAD HƏRAMININ UŞAĞI TAPMASI

Bu yerdə mətləbə vermək nəhayət,
Bulaq başına tutmaq istiqamət.
O səhradə var idi yol kəsənlər,
Çapıb karvani həm talan edənlər,
Haman quldurlara Ziyad hərami,
Edərdi başçılıq, bir mərdi-nami,
Şücaətdə, rəşadətdə yeganə,
Onun mislin görə bilməz zəmanə.
Vəli evladdən məhrum bir zat,
Həmişə eylər idi fikri-övlad,
Gəlib çatdıqda ol dəm çün bulağə,

Sataşdı gözləri bikəs¹ uşağə.
Düşüb atdan, Hərami etdi diqqət,
Ürəkdə hasil oldu çox məhəbbət,
Alıb ağışə öpdü gözlərindən,
Məhəbbət yaşı axdı gözlərindən,
Göruncə qollarında dürrü yaqut,
Bu halə qaldı quldur matü məbhut,
Dedi: – Bu tiftl oldu mənə övlad,
Ona namü nişan verdim: “Xudadad”.
Şəhə mənsub olan bir qönçadır bu,
Vəli qismət mənə olmuş bu incu,
Gecə-gündüz qılıb hazır qidasın,
Tədarük eylədi nəşvü nümasın,
Yetişdi, oğlan oldu bir cavanmərd,
Bərabər dura bilməz ona heç fərd,
Fəsahtə mülkünün sultani bir gənc
Bəlaqət bağının bağbanı bir gənc.
İgidlər içrə qeyrətmənd çoxdu,
Gözəllikdə ona manənd yoxdu,
At oynatmaqda misali pəhləvandı.
Ox atmaqda əvəzsiz qəhrəmandı.
Nəzirsizdi əgər hüsnü cəməli,
Daha qabil onun əqlü kəməli.
Cinayətdən uzaq bir gənci-rə’na,
Xəyanət fikrinə düşməzdi əsla.
Gülüstani-ədəbdən bac alardı,
Görənlər ağına heyran qalardı.
Yaşar quldurlar içrə o, bü münval,
Və lakin qarətə olmazdı xoşhal.
“Nikuxislət, təməhsiz, əhli insaf,
Başına and içərdi cümlə əşraf”.
Fəqirə rəhm edərdi, tapsa fürsət,
Əsirə əl tutardı, vəxt-bivəxt,
Xəbər çatdı Ziyadə bir gün axşam,
“Yol üzrə karivan var, yatma aram.

¹ Adamsız, yiyəsiz

Gəlir şəhri Hələbdən Hində mayil,
Yükündə əbrşim, zərbəf, həmayil,
Tilavü nüqrənin yoxdur hesabi.
Qənimət bil dəmi, eylə şitabi”.
Həramilər olub hazır o həngam,
Ziyad həmlə üçün verdi sərəncam,
Hücumə keçdilər, sağdan və soldan,
Çapıb karvani etmək qarət əl’an.
Vəlakin olmadı mətləb müyəssər,
Hücumla əhli kərvan cümlə yeksər,
Durub qarşı, silah ilə, daş ilə,
Vuruşdular hamısı, can-baş ilə.
Həramilərçün səadət olmadı yar.
Olub məğlub döyüşdə çar-naçar.
Dəyib zərbə Ziyadə, aldı yarə,
Günəş nuri gözündə oldu qarə.
Durub bir guşədə əvvəl Xudadad,
Tamaşa eyləyirdi, sanki bir yad.
Göruncə ol Ziyadi qan içində,
Bulanmış qanına, qəltan içində.
Olub bu qissədən ol müztərib hal,
Əl atdı xəncərə çün Rüstəmi-Zal,
Onun bu həmlədən yox özgə dərdi.
Atasını xilas etmək dilərdi.
Vəlakin güclü düşmən oldu üstün,
Həramilərçün səadət oldu küsgün.
Olub məğlub bütün quldur, qaçaqlar,
Rəisi-karvan, düz etdi rəftar,
Sıra ilə düzüb onları bir-bir,
Təmamən qollarına vurdu zəncir.
– Hüzuri şahə olmaq indi azim,
Cəza vermək sizə əlbəttə lazim.
Gəlib çatsın əsirlər paytəxtə.
Xəbər getsin qoy ol Azadbəxtə,
Həramilər təmamən dəstəsiylə,
Şaha tabedir öz sərkərdəsiylə,
Əmirin hökmü əlbət olsa sadir,
Bizik sözsüz onu icrayə hazır!

BƏXTİYARIN SARAYA QƏBUL EDİLMƏSİ

Vücudi şahin oldu qəmdən azad,
Buyurdu hazır olsun əmrə cəllad,
Hərəmilər keçirdi şah önündən,
Xudadadə nəzər saldı o, birdən,
Vücudi titrədi şahin həmana,
Baxınca diqqət ilə ol cavana,
Keçən günlər haman dəm yadə düşdü,
Atıb tərək etdiyi övlada düşdü.
– Nədir ismin?, –
– dedi oğlan, – Xudadad!
– Atan kimdir?
– Hərəmi, ismi Ziyad!
Dedi söylə: – Nəsən, kimsən, bəyan et?
Bizə öz halü əhvalın əyan et!
Bu hüsnü mə'rifət kim sənin var,
Yararmı ola yarım ol qadaqlar?
Gəlib nitqə Xudadad etdi izah,
Dedi: – Sultan, sən ol halımdan agah,
Olubsa məskənim quldur məkani,
Əlimdən görməmiş kimsə ziyani.
Xəyanət qəsdinə mən açmadım yol,
Və qətlü qarətə qaldırmadım qol.
Həmişə elim üçün etdim iradət,
Əlimdən etmədi kimsə şikayət,
Oğulluq borcumu icra edəndə,
Bu də'vadə gəlib düşdüm kəməndə.
Şəhə xoş gəldi bu sözlər təmami,
Nida qıldı: – Sən ey Ziyad Hərəmi!
Bu qətlü qarəti tərək etmiş olsan,
Həqiqət rahinə gər getmiş olsan,
Günahından keçər, verrəm əmani,
Əlindən görməsin kimsə ziyani.
Hərəmilər duaya açdılar dil.
Dedilər: – Qibləgaha, yaşa yüz il,
Bu gün kim, sən bizə qıldın məhəbbət,

Məhəbbət bədəsi sevməz xəyanət,
Həyatın qədrini qəlbən qılıb dərk,
Bu gündən qarəti biz eylədik tərək.
Dedi sultan: – Varımdır bir sözümdə,
Xudadad olmalı daim gözümdə,
Saray içrə qalıb da misli-xadim,
Edə xidmət bizə sidq ilə daim.
Çağırdı şah hüzurə ol cavani,
Bu növ ilə qalıb hali-bəyani.
Dedi sultan: – Bu oğlan bəxtiyardır,
İradəmlə adı da Bəxtiyardır.
Əta qıldım hərəmi dəstəsinə,
Həyatü mərhəmətlər cümləsinə.
Şəhin əmriylə icra oldu işlər,
Vəzifə Bəxtiyarə oldu mehtər,
Sədaqətlə edib xidmət sərayə,
Və dövlət atlarını aldı sayə,
Edib hər bir ata ayrıca diqqət,
Təvilə içrə çox sərf eylədi vəxt,
Edib hər bir ata ol pəsibanlıq,
Çəmənzar içrə eylərdi çobanlıq.
Nə yaxşı, bir səhər, sultan nəhayət,
Gəlib atlara baxdı, etdi diqqət,
Olub xoşnud işindən Bəxtiyarın,
Saray içrə ucaldı ixtiyarın.
– Sənə layiq deyildir mehtər olmaq,
Xəzinə ixtiyarın ələ almaq.
Əmanətdar olarsan dövlətə sən.
Çatarsan şübhəsiz ki, izzətə sən.
Görüb ən'ami-fəxri-şəhriyari,
Rizayi-qəlb aldı Bəxtiyari.
– Təşəkkür eylərəm şah! – dedi o.
Ki, haqqımda olurmuş bunca qayqu,
Nə qədri var canımda can, həmişə,
Duayi-xeyri-dövlət mənə pişə,
Görüb şah onda fikrü əqlü kirdar,
Tamam dövlət işindən verdi ixbar,

Olub şahin sarayda həmnişini,
Qıladı yad xidmət vərđişini.
Keçərdi ruzigari xoş, sərəfraz,
Yayıldı ölkəyə haqqında avaz.
Ağıllı tədbir ilə Bəxtiyarın,
Günü xoş keçər idi ol diyarın.
Deyildi hər tərəfdə namü-kari¹,
Günü-gündən çoxaldı ixtiyari.

XAIN VƏZİRLƏRİN PAXILLIĞI

Var idi padşahın on vəziri,
Vəzirlik məsnədinin mərdi-piri.
Həsəd elmində alim, qəlbi pürkin
Xəyalında qərəz, əxlaqi çirkin,
Həmişə fikri qeybət, kari bidad,
Əlindən dadə gəlmiş cümlə əfrad.
Görünce şah önündə Bəxtiyari,
Ki, almışdır ələ hər ixtiyari,
Yığıldı cümləsi bir vəxti-axşam,
Verilsin bir xəyanətçün sərəncam.
Salıb şahın gözündən ol cavani,
Kənar etmək saraydan tez zəmani.
Olub bu fitnədə hamısı əlbir,
Hamın dəm tökdülər bir gizli tədbir.
Keçər günlər, keçərdi yaxşı dəmlər,
Nədir qüssə, o bilməz dərdi qəmlər,
Sarayda xoş həyata dalmış idi.
Bir axşam barigahda qalmış idi.
Hamı getmiş, sarayda yoxdu bir kəs.
Olub heyran bu halə neyləsin bəs?
Alıb badə, içib mey, oldu sərxoş,
Apardı xabi-qəflət, oldu bihuş.
Ayıldı bir zaman ki, vəxt keçmiş,

¹ Adı və işi

Tamam dərlər qapalı, hamı getmiş,
 Saraydan tapmamışdı çıxmağa yol,
 Nə etsin, neyləsin ki, bilmədi ol.
 Otaqlardan keçib digər otağa,
 Təsadüf eylədi bir şəbçirağa.
 Salınmış bir tərəfdə zərli yorğan,
 Görüncə rəxtixabi sərxoş oğlan.
 Uyub tə'siri xumari-şərabə.
 Uzandı rəxtixabə, getdi xabə.
 Qayıtdı nisfışəbdə¹, şah sarayə.
 Təsadüf eylədi bu macərayə
 Qalıb heyrətdə birdən, qıldı fəryad.
 Səsinə səs verib toplandı əfrad.
 Qəzəblə söylədi şah Bəxtiyarə:
 – Ayıl bir xabidən ey bəxti qarə!
 Nə məqsədlə edib bu əmrə iqdam,
 Mənə məxsus yerdə qıldın aram?
 Yəqin vardır bu işdə bir xəyanət,
 Ki, vermişdir sənə bunca cəsarət!
 Edib zəncirə məhkum ol cavani.
 Hərəmxanə tərəf oldu rəvani.
 Edib bidar yatmış Gülcəməli.
 Onunla başladı sorğu-sualı:
 – Yatağa yol tabıbsa gər bu miskin,
 Bələdçi olmasa gəlmək nə mümkündür?
 Bu məxfi fitnədən mən bədgümanəm.
 Hərəm əhlinə gəlir çün gümanım.
 Sənin könlündən almışsa rizani,
 Həqiqət söylə, işlətmə yalani.
 Bu töhmətdən olub pejmürdə xatun,
 Nə vəchilə inandırısın səbatın.
 Dedi: – Ey qıbləgahim, padşahim!
 Mənim əsla yoxumdur heç günahim!
 Qəsəm yad eylərəm, şahın önündə,
 Xəyanətdən nümunə yox sözümdə!..

¹ Yarı gecə

Kəlami etmədi sultanə tə'sir.
Buyurdu boynuna salsınlar zəncir.
Zəmani ki, açıldı sübhi-sadiq,
Olunca qeydi-şəbdən şah fariq,
Çıxıb təxtdə oturdu, xeyli qəmgin,
Ürəkdə dərdü-qüسسə, üzdə təmkin,
İşarə qıldı gəlsin cümlə ə'yan,
Hüzurə daxil olsun, ol vəzirən.
Əda oldu çü rə'yi padşahın,
Açıldı qapıları ol barigahın,
Hamı gəldi səf-əndərsəf dayandı,
Şəhin qəlbi qızıl qana boyandı.
Nida qıldı, dedi: – Mən Azadbəxtin,
Olub rüsva nəzərdə tacü təxti.
Xəzinə maliki, ol bidəyanət,
Vəliyyü-ne'mətə etmiş xəyanət,
Vəzirlər hey'ətini qıldı agah,
Təmamən sərgüzəşti etdi izah.

BİRİNCİ VƏZİRİN FİTNƏSİ

Vəziri-əvvəl ol dəm, tapdı fürsət,
Ki, vursun Bəxtiyarə bəlkə zərbət,
Dil açdı töhmətə, böhtanə dərhal.
Bəyanə gəldi ol, xain bu minval.
Dedi: – Şahim, bu şəxsi mən görən tək
Sizə sadiq olarmı? – Eylədim şək.
Alan nəşvü-nüma quldur-qaçaqdan,
O kim ayrılmaıdı xəncər-bıçaqdan,
Əgər şügli olubsa gündə qarət,
Nə mümkündür ola əhli-dəyanət?
Verin bir hökm qoy çəksin cəfasın.
Fəsad əhli gərək alsın cəzasın.
“Dedi neçə tərrüz gunə¹ sözlər”.

¹ Etirazlı sözlər

“Ki, sultan bağrına yapışdı közlər”.
“Acıqlandı o dəm hökm etdi sultan”
“Gətirdilər onu iftianü xizan”.
“Dedi: ey Bəxtiyari-bəxti qarə!”
“Gərək qılam səni mən parə-parə!”
“Necə edim səni zindənda məhbus”,
“Mənimçün qalmayıbdır nəngü namus!
Dedi pəs Bəxtiyar: – Ey Bəxtazad!
Həmişə olasan sən xürrəmü şad!
Gər öldürsən məni sən ey şahı-dövrən,
Olarsan qorxuram axir pəşiman.
Nə çün kim, ey mənim izzətli şahım,
Bu işdə zərrəcə yoxdur günahım.
Əgər mən gəlmişəmsə barigahə,
Şərab olmuş səbəb mən bigünahə,
Xəyanət qəsdinə mən açmadım əl,
Ki, aqıl öz başına açmaz əngəl.
Sarayda tapmış idim mən səadət.
Səadətçün nə mümkündür xəyanət?
Budur axır sözüm sən padşahə,
Məni bədbəxt edib, batma günahə.
Vəzir etdi xitab: ey şahı-vala!
Fəsadın sözlərinə vermə mə’na,
Bu bir fitnə ki, misli yox cahanda.
Nə lazımdır qala əmnü amanda.
Onu ifşa üçün kafidir ancaq,
Hərəmdə Gülcəməldən sorğu sormağ,
Əgər layiq görülsəm e’timadə,
Daha şübhə yeri qalmaz fəsadə.
Təmam ovzai billəm şübhəsiz mən,
Yəqin ən’am olar müzdüm də sizdən!
Vəzirə izn verdi şahı-ali,
Gedib görsün hərəmdə Gülcəməli.

VƏZİRİN GÜLCƏMALLA SÖHBƏTİ

– Qızım, söylə nədir bu macəralər?
Sənin haqqında bəlkə iftiralər?
Çəkinmə, doğrusun söylə, özün sən,
Bu çirkin macəranın lap düzün sən.
Qəbul eylə nəsihət, eylə bəvər¹,
Mən ollam dar günündə yarü yavər.
Səni şahın gözündə eyləmək pak,
Bu pirin borcudur, gəl olma şəkkak.
Bəyanə gəldi ol dəm pak tinət,
Dedi: – Lazım deyildir bunca minnət,
Fəsadü fitnəyə biganəyəm mən.
Günahsız məhv olan pərvanəyəm mən!
Əlimdən çıxmamış heç bir cinayət,
Dilimdən görməmiş kimsə xəyanət,
Əgər sultan düşübdür bədgümanə,
Gələr bir gün sözün söylər zəmanə.
Dedi: – Bunlar təmam əfsanə sözlər,
Nicatə yox güman, biganə sözlər.
Əgər istər isən tapmaq nicati,
Xilas etmək xətərdən sən həyati,
Qəbul eylə sözüm, olma inadkar,
Səlahi-məsləhətdir, böylə rəftar.
Xəbər göndər ki, sultan də'vət etsin,
Səninlə bir otaqda söhbət etsin.
Ona söylə ki: “Məndə yoxdu təqsir,
Xəyanət baş veribsə, sən müqəssir.
Saraya də'vət etdin Bəxtiyari,
Ələ aldı o da külli ixtiyari.
Görüb azad özün o, canə gəldi.
Səfayi-nəş'əsi tuğyanə gəldi.
Mənə eşqi-məhəbbətdən danışdı.
Vüsəlimçün oda yandı, alışdı,
Mənə e'lani-eşq etdi bu oğlan,

¹ İnanmaq

Ki, istərdi ola təxtində sultan.
Səni qətlə cəsarət etmiş idi,
Bu qəsd ilə sərəyə getmiş idi”.
Vəzirin sözlərindən Gülcəmalın,
Vücudi titrədi, ol xoş xisalın,
Dedi: – Bunlar təmamən iftiradır,
Günahsız bir əsirə nə rəvadır?
Dedi: – Bunca inadə olma mail,
Olarsan Bəxtiyarla sən də zayil.
İnadə uyma sən, gəl olma bədnam,
Nə lazım məhv ola sən tək güləndam.
Nəhayət oldu nail məqsədə ol,
Tapıb o Gülcəmalın qəlbinə yol,
Nə kim, öyrətmiş idi ol sitəmkar,
Gəlib xatun hüzurə etdi ixtar.
“Vəzir dedi ki: – Ey sultani-kamil!”
“Onun qətlində əsla olma qafil!”
“Həqiqət sənə zahir oldu əhval”,
“Nədir qılmaq dəxi təsdiq ehmal?”
“Ona layiq yetişsin qoy cəzayə”
“Ki, ibrət ola hər bir nasəzayə”.
Şərəfət eylədi sultanə tə’sir,
Dedi: – Görmək gərək bu yolda tədbir,
Salın zindanə, yatsın qoy son axşam.
Sabah qətli üçün verrəm sərəncam.
Və sultan əmrini edincə itmam,
Günəş batdı və oldu vəxti-axşam.
Onu apardılar zindanə ol dəm,
Yenə bağladılar zəncirə möhkəm.

BİRİNCİ VƏZİRİN PADŞAHA ƏRZ ETMƏSİ

“Sabah oldu yenə xurşidi-ənvər”.
“Çıxıb, dünya üzü oldu münəvvər”.
Sədası gəldi yenə ol vəzirin,
Yetişdi xidmətinə çün əmirin,

Dedi: ey padşahi aləm-ara!
Haramizadəyə rəhm etmə əsla!
Fəramuş eyləsə kim həqqü ne'mət,
Ədalətdir ona qılmaq siyasət.
Eşitdi çün vəzirin sözlərini
Ziyadə oldu şahin xişmə kini,
Gətirsinlər dedi qıldı işarə,
Qəzəbləndi dedi ol Bəxtiyarə:
– Sənə mən eylədim e'zazü ikram,
Məni sən eylədin rüsvayü bədnam,
Səni etmək gərəkdir parə-parə,
Sənə yoxdur ölümdən özgə çarə.

BƏXTİYARIN PADŞAHA CAVAB VERMƏSİ

Dedi pəs Bəxtiyar: ey şahı-vala!
Sənin olsun pənahnın həqq-təala,
Yamanın olmasın ey şahı-kamil,
Sənə olsun səadət cümlə şamil,
“Təhəmmül eyləmək insan işidir”,
“Ki, tə'cil eyləmək şeytan işidir”.
Deyildi məqsədim, fikrim xəyanət,
Vələkin boylə oldu mənə qismət.
Görürsən ki, başım cəllad əlində,
Günahsız bir əsirəm yarı zində.
Düşündükcə bu hali-zarimi mən,
Keçər biçarə tacir xatirimdən.
Məsali-mən muradə yetmədi o,
Cəza aldı, cinayət etmədi o.
– Nə tacirdir? – dedi sultan haman dəm
Onun sən macərəsin söylə bir dəm.

BƏXTİYARIN TACİR MACƏRASINI NAĞİL ETMƏSİ

Dedi pəs Bəxtiyar: ey xanü xaqan!
Əlində daim olsun hökmü fərman,
Var idi Bəsrədə bir varlı tacir,
Ticarət ustası, kirdarlı tacir,
Misirdən mal alar, Hində gedərdi,
Ticarət məqsədilə seyr edərdi.
Yayılmış şöhrəti, olmuşdu məşhur,
Olub sərvət əsiri şəxsi məğrur,
Gecə-gündüz şüarı dövlət idi,
Həmişə fikri-zikri sərvət idi.
Nəhayət zillətə oldu giriftar,
Fənayə getdi dövlət, hər nə kim var.
Fəlakət baş verib hər bir tərəfdən,
Nə kim var malü dövlət çıxdı əldən.
Əlində qalmış idi azca mayə,
Günü oldu mübəddəl ahü vayə.
Alıb çoxlu taxıl verdi paranı,
Töküb ambarə kim, gəlsin zamanı.
Quraqlıq illərində o bazarə,
Aparıb, əldə etsin çoxlu parə.
Vələkin olmadı məqsudə nail,
Yağış yağdı, taxıl çox oldu hasil.
Bir il də saxladı bəlkə gələn qış,
Ola qıtlıq, bazarda yaxşı satış.
Sonuncu mayə bu sövdədə getdi.
Qalıb ambarda buğda badə getdi.
O bəxti qarə də bir gün səhərdən,
Qılıb tərki-diyar, çıxdı şəhərdən,
Gəmi ilə gəlib Ümmanə düşdü,
Təlatüm başladı, tufanə düşdü.
Çönüb kəşti¹, müsafir cümlə batdı,
Üzüb tacir o dəm bir taxta tapdı.
Dəniz üzrə qalıb bir xeyli müddət,
Gəlib bir sahilə çatdı nəhayət.

Gəzib avarə, çöldə gahü bigah,
Uzaqdan bir imarət gördü nagah.
Yaxın gəldi, nə gördü baqi-cənnət,
Yetişmiş hər tərəfdə nazü ne'mət.
Kəramət əhli idi qoca bağban,
Onu etdi neçə gün bağda mehman.
Soruşdu halını ol mərdi-aqil,
Dedi: vardır bu bağda xeyli hasil,
Nə boldur alması, nari, badamı,
Edir məbhut görün hər bir adamı,
Qalib bağda, əgər, qılsan nəzarət,
Alarsan xidmət üçün müzd, xəl'ət.
Əlavə, hər biçindən pay alarsan,
Əgər meylin ola qış-yay qalarsan.
Olub razı sözündən bağbanın,
Dedi: – Əlbəttə ollam pasibanın².
Edib xidmət o bağda xeyli müddət,
Gəlib çatdıqda bir gün vaxti-qismət³,
Xəsislik düşkünü, ol qəlbi qarə,
Qılıb diqqətlə məhsulə nəzarə,
– Yəqin qılmaz, – düşündü – kəndli iqrar
Edər bəlkə sözünü sonra inkar.
Mənə lazımdır əlbət gizli ondan
Qılam öz payımı bir yerdə pünhan.
Əgər bağban olarsa əhdə sadıq,
Bölüb qismətimi versə müvafiq,
O dəmdə qaytarıb məhsuli dərhal,
Edim təqdim, qoy olsun bari xoşhal.
Qılıb ətrafa diqqətlə nəzarə,
Yaxın yerdə o tapdı bir məğarə,
Təvəqqüf etmədən ol şəxsi-nadan,
Orada qıldı çoxlu buğda pünhan,
Zəmani ki, yetişdi bölgü vaxti,
Qoca bağban gəlib məhsulə baxdı.

¹ Gəmi

² Keşikçi

³ Bölüşmək

Sədaqətlə olub əhdində möhkəm,
Edib qismət payını verdi ol dəm.
Göruncə bağbani doğru insan,
Özü-öz fe'linə oldu pəşiman.
Açıb, izhar qıldı sirri-razi.
Ki, fe'lindən olalar bəlkə razi.
Və lakin aruzisi vermədi bar,
Qoca bağban qəzəblə etdi rəftar.
Onu rədd etdi bağdan, qovdu getsin,
Gedib öz başına bir çarə etsin.
Pəs ol aşuftəyi, zari, pərişan*
Baş alıb gedər idi dər-biyaban.
Biyabanda pərişan hal getdi,
Gəlib ol dəmdə bir dəryayə yetdi,
Yetişdi, gördü çün bir cəm qəvvas¹,
Oturmuş, eyləmişlər məcmei-xas².
Kim olduğunu bildilər təmami.
Durub ona hami verdi səlamı.
Olara, ərz qıldı sərgüzəştin,
Güzəşti macəranın şərhi-beytin³.
Bu qissə onlara çün oldu mə'lum,
Onların bağı sanki oldu çün mum.
Dedilər: nəsnəmiz⁴ yox sənə layiq,
Vəli böylə gəlir əqlə müvafiq.
Dedilər: enəmüz dəryayə bir yol,
Nə gətirsək, sənə bu dəryadə ol.
Qəmu⁵ qəvvaslar endi bədərya.
Gətirdi hər biri bir dürri-ziba⁶,
Ona gətirdilər on dürri-qəltan⁷.

¹ Üzgüçülər

² Toplanış

³ İzahatın

⁴ Şey

⁵ Hamı

⁶ Gözəl dürr

⁷ Yuvarlaq dürr

* Fədainin “Bəxtiyarnamə”si buradan başlayır – *Q.M.*

Görəndə cövhəri¹, qalırdı heyran.
Dedilər: ol cəvani-məhliqayə,
Bunları sat özünçün eylə mayə.
Ki, hər kimsədə yoxdur malü ne'mət,
Cahanda yox onunçün qədrü qiymət.
Olar on dürri-qəltan, ol cəvanə,
Çü verdilər, cavan oldu rəvanə.
Onun əynində var bir köhnə jində²,
Nihan eylədi onun arasında
Rəvanə oldu, getdi yola doğru,
Pəs ona yoldaş oldu iki oğru.
Başında gördülər yoxdur əmamə,
Geyibdir əyninə, bir köhnə camə³.
Dedilər: işbu miskin və gədadır,
Təsəlli ver, fəqirü binəvadır.
Onun çün dövləti olmuş nikunsar⁴,
Görübən onları fikr etdi qorxar.
Götürüb səkkizin ağzına saldı,
İkisi dürrlərin cibində qaldı.
Qəzara⁵ bəxt dönmək oldu mə'lum,
Yerikən nagahan asqırdı ol şum⁶,
Dəhanından dağıldı çünki, dürrlər,
Könül oldu müşəvvəş, cismi tərlər.
Götürdülər o dürrü oğrular pak,
Pəs oldular ona ol dəm qəzəbnak.
Dedilər: hanı bunların qalamı?
Tutuban boğdular o binəvanı.
Çalındı ançı⁷ kim san oldu bican
Dəhanından onun yol eylədi qan.
Ayaqdan düşdü mədhuşü⁸ heyran,

¹ Cəvahirçi

² Çırıq, çirkli

³ Paltar

⁴ Dağılmış

⁵ Qəflətən

⁶ Bədbəxt

⁷ Lazımı qəder

⁸ Bayılmış

Onu salıb, oradan getdi düzdan¹,
 Yetişdi bir mürrüvətli cavanmərd,
 Baxıb gördü, əsər qıldı ona dərd.
 Alıb arxasına apardı şəhrə,
 Dedi: haqdan görüm mən xeyli bəhrə.
 Özünə gəldi ol bərgəştə dövlət²,
 Tamam ə'zası məcruhu cərahət³.
 Pərişan, müztərib, məcruh, xəstə,
 Fələk çövründən olmuş dilşikəstə.
 Cahan gözlərinə olmuş qaranqu,
 Nəşib olmuş ona ənduhü-qeyqu⁴.
 Pəs ol igid onu əzbəhri mə'bud⁵,
 Neçə gün saxladı, çün oldu behbud⁶
 Yerində gördü qalmış iki cövhər,
 Yenə oldu damağı tazəvü, tər.
 Dedi mən bunları əzbəhri tuşə⁷,
 Aparım, satayım, cövhər furişə.
 Rəvanə oldu, getdi suyi-bazar⁸,
 Dedi sərrafə: sən varsan xəridar?
 Əgər sən alır isən ey bəradər
 Sataram, məndə vardır iki cövhər.
 Görüb ol dəmdə onu, dedi sərraf:
 – Nə verim, söylə gəl əzruyi⁹ insaf.
 Yerişib ol dəm, ol biçarə, miskin
 Bilirdi ərzişin¹⁰, dedi bahasın.
 Dedi öz-özünə sərrafi-nadan:
 “Bilir qiymətini, verməz bu ərzan.
 Bu məbləğ mən buna verincə qiymət,

¹ Oğrular

² Var-yox əldən getmiş

³ Yaralanmış

⁴ Dərd-qəm

⁵ Allah xatirinə

⁶ Sağaldı

⁷ Azuqə almaq üçün

⁸ Bazara tərəf

⁹ Üzündən

¹⁰ Qiymətin

Qılayım mən buna böhtanü töhmət!”.
Pəs ol dəm eylədi fəryadü əfğan.
Eşidib hər tərəfdən gəldi xəlqan¹.
Dedilər: noldu sənə, söylə doğru?
Dedi: çox malımı almışdı oğru,
Hələl idi vələkin, çinki malim
Əlində gördüm üşbu düzdi² zalim.
Tutuban ona ənvə’i siyasət
Qılar azarü cövrü-binəhayət,
Apardılar onu nalan və giryan³
Bənəvdi padşahi əsrü dövran.
Dedi sərraf ki, ey şahı cahandar!
Ki, məndə var idi on dürri-şəhvar.
İkisin bu kişi məndən nihani
Oğurlamış idi, mən tapdım ani.
Səkkiz bu ikidən vardır tamaşa,
Hamı bir-birinə həmcins, həmta.
Gətirib tutdular çünki bərabər,
Qəzara hamısı bir-birə bənzər.
Dedi sultan: bu kişi oğru oldu,
Bu sərrafın nişanı doğru oldu.
Nə lazımdır buna, zəncirü-zindan,
Aparın bunu asın boğazından!
Könül qəmli, əli bağlı, giriftar
Çəkib apardılar, çün canibi dar.
Olub məcmu, mərdum, amü həm xas
Qəzara etdi ol dəm cəm’ qəvvas.
Baxıb gördülər ol dəm, ol fəqiri,
Qalıbdır mübtəla, yox dəstigiri.
Əli bağlı, qızıl qan içrə qəltan,
Həqqə yalvarır, eylər ahü-əfqan.
Yetişdilər ona çün ol cəməət
Əda qıldılar, əxbəri şəhadət.
– Ki, ey xəlqi cahan ümmidgahi,

¹ Adamlar

² Oğru

³ Ağlaya-ağlaya

Hamı biçarələr püştü-pənahi.
 Günahi yoxdur, ol sərgəştə heyran
 Qılıbdır ona ol sərraf böhtan.
 Bizə çün zahir olmuşdur həqiqət,
 Olur vacib kim ondan ərzi-xidmət.
 O miskin sərəsər sərgüzəştin
 Şaha ərz eylədilər, şərhi beytin.
 Buyurdu padşah misgin rahət,
 Pəs ol sərrafə tədbirü-siyasət.
 Siyasət etdilər çün ona büsyar.
 Özü öz fe'linə oldu giriftar:
 – Nə ki, mən söylədim, məhz xətdir,
 Sözüm böhtan idi, üzüm qaradır.
 Qılırdı nalövü zarü fəqani
 Ağac altında ol tapşırđı canı.
 Çü təslim eylədi sərraf canın,
 Gədayə verdi onun xanimanın.
 Gər istərsən sənə yetməyə nöqsan,
 Cahanda heç kimə söyləmə böhtan!
 Demə böhtan və töhmət bigünahə,
 Düşər hər kimsə öz qazdığı çahə¹.
 Gədayə eylədi e'zazü hörmət.
 Bağışladı ona çox malü ne'mət.
 Qılırdı gecə-gündüz xidmət, əzcan²
 Ki, ta oldu xəzinadari-sultan.
 Kilidü³ qüflü⁴ sənduqü⁵ xəzinə
 Hamısın verdi şah onun əlinə.
 Kilid əlində gördü şadu xürrəm
 Bəli olmuş kilid əndək ucu xəmə⁶,
 Qəzara bəxtü dövlət olmadı yar.
 Kilidi qoydu çün bərruyi⁷ divar.

¹ Quyu

² Can-başla

³ Açar

⁴ Qıfıl

⁵ Sandıq

⁶ Ucu bir balaca əyilmişdir

⁷ Üzərinə

Döyər daş ilə möhkəm ol kilidi,
“Düz eləyim bu əyrisin mən indi”.
O zərbətdən olub surax⁸ divar,
Döyərdi başına əfqan edib, zar.
Edərdi ahu-vaveyla və fəryad,
Qılırdı bəxt əlindən dadü bidad.
Bu sözdən gər ola sultan xəbərdir,
Davasız dərdə mən ollam giriftar.
Nöşün bundan əgər qılsa nəzarə,
Hərəm yolu görünüb aşkarə.
Rəvan ol bisəadət, dövləti kəm,
Götürdü palçıq ilə qıldı möhkəm.
Qəzara gördü şahın bir qulami,
Şaha ərz etdi əhvali tamami.
Ki: şaha ol xəzinədar küstax,
Hərəm sarı olan divari surax
Qılıbdır ta edə ondan nəzarə,
Rəvadır qılmaq onu parə-parə.
Eşitdi padşah oldu rəvani:
Baxıb təhqiç gördü ol nişani.
Ona qəhr eyləyib oldu qəzəbnak,
Dedi: ol dəm ki, ey mərdudi-nəpak.
Sənə mən tapşırım cümlə xəzain
Olasan sən mənə bədxahü xain?
Sənə tənbeh edim mən qala təmsil
Buyurdu gözlərinə çəkdilər mil.
Pəs ol biçarə etdi ahü fəryad,
Qılırdı bəxt əlindən dadü bidad.
Açıb ağzın dedi ol padşahə,
– Eşit ərzim mənim tək bipənahə,
Mənim yox, haq bilir mütləq günahim,
Vələkin taleü bəxti-siyahim,
Məni uğratdı, çox dərdü bəlayə,
Bəla verdi məni axır fənayə.
Qılırdı nalə ol ahü fəqani,
Rəvan tapşırdı ol biçarə cani.

¹ Deşik

Fədai, hər kimə bəxt olmaya yar,
Nə hasil çox tərəddüd, sə'yü büsyar.
Dedi bəs Bəxtiyar: ey şahi-dövrən,
Sənə dövlət müyəssər əmrü fərman
Bu gün çün döndü dövlət, bəxtü iqbal,
Mənim əhvalıma bu qissə timsal.
Bu sözlər ta olunca xətm, itmam,
Pəs ol dəm batdı gün, çün oldu axşam.
Dedi sultan kim, oldu vaxti-bigah.
Aparın saxlayın, olsun səhərgah.
Buna mən edəlim öylə siyasət,
Ki, hər bibakə ola pəndü ibrət.

İKİNCİ VƏZİRİN GƏLİB PADŞAHA ŞİKAYƏT ETMƏSİ

Səhər çün sübh sadıq aşikarə,
Görünməz oldu göylərdə sitarə¹,
Var idi padşahın bir vəziri:
Ki, onun yox fəsahtədə² nəziri.
Deməzdi xeyr, ol bədrüy, bədxah³,
Gəlib sultan yanına çəkdi bir ah.
Müəyyən bir həyasız, adı Bəhrüz,
Sanarsan səpdi şahın zəxminə⁴ duz,
Dedi ol dəm driqa, heyf əfsus!
Dəxi qalmaq bizdə nəngü⁵ namus?
Şəha! Öldürginən bu Bəxtiyari!
Bu bədbəxtü xəsisü bivüqari.
Neçə bu dürrüdür, sözü tükənməz,
Bu ölməzsə səni kimsə bəyənməz.
Bu növü çox dedi Bəhrüz çəndan,

¹ Ulduz

² Güzəl danışmaq

³ Böhənçi

⁴ Yarasına

⁵ Utanmaq

Ki, döndü qeyrətindən oda sultan.
Tükəndi taqətü, səbrü qərari,
Buyurdu: hazır edin Bəxtiyari!
Dedi sultan: kim ey mərdud¹ dərgah!
Ki, haqdır duz əkmək, ol gəl agah!
Dedi: bilirmisən bu nə deməkdir?
Giriftar eləyən nanü nəməkdir!²
Səni bu dərdə saldı çərxi-dövrən,
Kim, ona yox, olunmaz heç dərman,

BƏXTİYARIN PADŞAHA CAVAB VERMƏSİ

Dedi pəs Bəxtiyar: ey şahı sərvər!
Həmişə dövlətin bada³ müyəssər.
Müsəlləm sənə tacü xəti-şahi,
Müqərrər ola əzməh, ta bəmahı⁴.
Nəginin⁵ ola çün nəxşi Süleyman.
Müti olsun sənə divan⁶ və insan.
Ki, səbr eylər hər işdə aqıl olan,
Ki, səbr eyləməyən olur pəşiman.
Ki, səbr edən yetər axır muradə,
Qalır bisəbr sərgərdan aradə.
Əgər səbr eyləyeydi ol bazırgan⁷,
Nöşün fe'lindən olurdu pəşiman?
Şitab⁸ eylədi, düşdü cüstücuyə⁹,
İki oğlun onunçün saldı suyə.

¹ Qovulmuş

² Duz-çörək

³ Olsun

⁴ Göylərədək

⁵ Üzük qaşı

⁶ Divlər

⁷ Tacir

⁸ Tələsmək

⁹ Axtarış

XACƏ HƏSƏN BAZIRGANIN HEKAYƏSİ

Dedi pəs Bəxtiyar: ey şahi sərvər!
Həmişə dövlətin bada müyəssər!
Eşitdim ravilərdən¹ bir rəvayət,
Əcəb şirin, mütəvvəl² bir hekayət
Məgər var idi bir mərdi-tavana,
Bəqayət⁴ maldarü, sərvü bala.
Bəsi münəm⁵, bəsi varlı, Həsən nam⁶.
Səmənbuyü⁷ nikuruy⁸, güləndam.
Həmişə xürrəm, xoşnudü xursənd.
Könüldə həsrəti yox, qeyri fərzənd⁹.
Könüldə müttəsil oğul xəyalı,
Təsəddüq eylədi çox mülkü malı.
Fəqirə, binəvayə, dərdməndə...
Kənizin eylədi azad-bəndə...
Düzəltdi yol, körpü qıldı bünyad,
Bəqaül-xeyr¹⁰ qıldı məscid abad,
Yetirdi çünki nəzrin müstəhəqqə,
Hamı oldu qəbul dərgahi-həqqə,
Pəs ol dəm, hamilə oldu əyali,
Büründü başinə sövda¹¹ xəyali.
Götürdü çox mətəü barixanə¹²
Ticarət əzminə oldu rəvanə.
Zərü-simü¹³, mətə binəhayət

¹ Nağıl danışanlardan

² Uzun

³ Varlı kişi

⁴ Son dərəcə

⁵ Çox nemətli

⁶ Adı Həsən

⁷ Çiçək qoxulu

⁸ Yaxşı üzlü

⁹ Övlad

¹⁰ Xeyirli yadigar

¹¹ Ticarət

¹² Yük

¹³ Qızıl-gümüş

Belə götürdü ol sahib-dəyanət.
 Qamu¹ fikrin görübən yola düşdü,
 Varıb bir mötəbər şəhrə yetişdi.
 Mürəssə danələr², firuzə, mərcan,
 Neçə yaqut ilə ləli-Bədəxşan!
 Bəsi simü zəru zərbəfti-diba³
 Əcayib töhfələr qılmış mühəyya.
 Apardı pişkəş ol padşahə,
 Götürdü əl dualar qıldı şahə,
 Ki: şaha, dövlətin olsun müxəlləd⁴.
 Bəqai dövlətin olsun da payənd⁵.
 Həmişə düşməni mənku⁶ və məqhur⁷,
 Pərişan xatir olsun zarü rəncur⁸.
 Ziçövrü-hadisat⁹, zülmi bədxah,
 Pənahında səni saxlasın Allah.
 Bu növ eylədi çox mədhxanlıq
 Şəh ona qıldı lütfü mehribanlıq.
 Ona yer göstərib, pəs qıldı hörmət,
 Ona başdan-ayağa verdi xələt.
 Dedi: – Sənsən nədimim həm vəkilim,
 Bu gündən belə sən ol həmnəşininim.
 Hər işdə sənə verdim ixtiyarım,
 Ki, sənsiz yox mənə səbrü qərarım.
 Neçə il qaldı orda ol xirədmənd¹⁰
 Vələkin canü dil müştəqi-fərzənd¹¹
 Götürdü ol zaman çox sim¹², çox mal
 Yazıb bir namə evə qıldı irsal:

¹ Hamı

² Naxışlı, daş-qaş

³ Güzəl

⁴ Daimi, əbədi

⁵ Daimi

⁶ Döyülmüş

⁷ Qəzəbə gəlmiş

⁸ İncimiş

⁹ Hadisələrin zəhmətindən

¹⁰ Ağıllı adam

¹¹ Övlad arzusunda olan

¹² Gümüş

“Bizə lütf etdi şah əmhəmdülillah,
 Qılıbdır çün bizi məqbuli-dərgah¹.
 Olular mütəəssil məclisdə həmdəm,
 Ola bilməm cida² bir ləhzə, bir dəm.
 Nolur bizə yazasız bir kitabət.
 Nə keçmiş hali-əhvali, səlamət,
 Nəyizi³ sən zinhar, əlbəttə, zinhar,
 Necədir halınız? edin xəbərdar!”
 Yetişdi namə, övrət oldu dilşad,
 Həqqə şükr etdi, qəmdən oldu azad.
 Nigari-nazənin, gülbərgi-nəsrin⁴,
 Pəs ol dəm eylədi bir kimsə təyin.
 Kitabət yazdı ol sərvü güləndam.
 Cavab ol əlinə pəs qıldı elam,
 “Ki: ey Fərxəndə tale, ol gəl agah!
 Bizimçün yoxdur çox təşvişü ikrah.
 Vəli səndən yana hər gecə-gündüz,
 Çəkərdik hər zaman ahi-ciyərsuz
 Bihəmdullah bizə qıldın işarət,
 Şirin camın bu sözlünə bəşarət.
 Sənə mən verəlim bir müjdəgani⁵,
 Nişat əfza çi ömrü zindəgani.
 Ki, bari-həmlidən⁶ məndən nişanə,
 Var idi sən səfər qıldın, zixanə⁷.
 Təمام oldu, çi keçdi vəxtü saət.
 Sənə, mənə xuda qıldı şəfaət.
 Əta qıldı bizə həqq iki oğlan,
 Ki, hər birisi bir xurşidi-taban.
 Necə ola dedim iqbalü bəxti,
 Münəccim rəmlü üstürlabə⁸ baxdi.

¹ Sarayın yaxın adamı

² Ayrı

³ Nəyiniz – demək istəyir

⁴ Nəstərən çiçəyinin yarpağı

⁵ Muşdulıq

⁶ Hamiləlik yükündən

⁷ Evdən

⁸ Rəml aləti

Dedi: sən olgilən xoşnud xürsənd¹,
Ki, belə hökm edibdir ol xudavənd,
Birisi ol şəhansahi-cahangir,
Bəqayət sahibi təmkinü tədbir,
Birisi həm olub məqbuli dərğah,
Gecə-gündüz həmişə məhrəmi-şah.
Vələkin vardır onların qərani²,
O dəryanın belə gəlir nişani.
İkisi dəxi dəryayə olur qərq,
Ölə, ya qala, onu bilməzəm fərq.
Əgər qurtardılar ol vətədən³ can,
Müəssər dövlət olar sənə asan.
Onu dedim ki, olur həmdəmi-şah.
Ona həm yüz verir, həm möhnəti ah.
Olur bir töhmətə ol həm giriftar,
Vali olur ona həm dövləti yar.
Ona zahir çox əhvalü əcayib,
Düçar olar yenə əla məratib⁴,
Bizim əhvalımız xoş, şükr billah,
Səlamət, afiyət, əlhəmdülillah.
Pərişan xətirik, sənsiz bəqayət,
Sən əskik eyləmə bizdən inayət!”.
Bunu yazdı rəvanə qıldı namə.
Apardı qasid ol verdi cəvanə,
Eşitdi bu bişarət çünki Xacə,
Onun gözünə gündüz oldu gecə.
Dedi: – ey padşahi-dinü dünya,
Müdam olsun sənə dövlət mühəyya!
Kərəm qıl, istərəm ver mənə rüxsət.
Ki, yaxdı bağırimi hicranü firqət.
Buna şah vermədi heç bab dəstur⁵,
Fəraq oduna yandı zarü məhcur,

¹ Şad ol, sevin

² Tale

³ Bələdan

⁴ Böyük mənsəbə çatar

⁵ Göstəriş

Şitab etdi necə kim qıldı təcil.
 Gedə bilmədi Xacə qaldı on il,
 Yenə yazdı evinə bir kitabət,
 Fəraqü hicr əlindən çox şikayət.
 “Ki: ey arami-can, məqsud, mətlub!
 Ki, siz Yusif mənəm qəm-didə Yaqub!
 Kəsildi mütləqa səbrü qərarım,
 Vəli yoxdur əlimdə ixtiyarım.
 Dəxi qalmadı məndə səbrü taqət,
 Şahə ərz eylədim, vermədi rüxsət.
 Yola düşüb gəlin siz iki qardaş,
 Ananızı götürün belə yoldaş!”
 Yazıb bu naməni çün etdi elam.
 Özü qaldı bəşç bisəbrü aram.
 Rəvan ol dəmdə çün yetdi namə,
 Çü bildi məzmunun banuyi-xanə¹,
 Həman dəm durdu o xatuni-rəna²
 Səfər əsbabini qıldı mühəyya,
 İki oğlun belə götürdü filhal,
 Dəxi heç qalmadı təqsirü ehmal.
 Gəlirdi şah yanına Xacə hər ruz,
 Ki, nagh çəkdi bir ahi-cigərsuz³.
 Rəvan olmuş gözündən əşki-həsərət⁴,
 Könüldə qalmamış aramü taqət.
 Çü sultan eylədi ona nəzarə,
 Sanasan bağı oldu parə-parə,
 Dedi: Xacə, nədəndir bu mələln?
 Neşə oldu digərgun⁵ belə halın?
 Dedi sultanə: kim ey padişahim!
 Başımın yiyəsi, ümmidgahim,
 Kimin könlündə var hicrani fərzənd,
 Olur zəhri hilahlil⁶, gər yesə qənd.

¹ Evin xanımı

² Gözəl arvad

³ Ciyər yandırıcı

⁴ Həsərət yaşı

⁵ Başqa cür

⁶ Acı, zəhər

Oğul yüzünə baxa kimsə bir dəm,
Şükofətə xatir¹ ola şadı xürrəm.
On ildir ey xudavəndi-yeganə,
Oğul görməmişəm mən əhli-xanə,
Rəvanə eylədim, namə olarə,
Ki, olar həm gələlər bu diyarə.
Gözüm yolda qalıbdır, gəlməz onlar.
Nəsib oldu mənə ahü fəqanlar!
Dedi sultan mənimlə beyət et sən!
Yenə tez gələsən, əylənmiyəsən.
Qəsəm yad etdi, and içdi və möhkəm,
Ona verdi icazət, şah dərdəm.
Rəvanə oldu, yola düşdü Xacə,
Həqqin təqdirini gör oldu necə?
Sürüb yetişdi bir derya kənarə,
Dedi mən neyləyim bu dərdə çarə?
Var idi onda çox məllahi-gəşti²;
Gəmiyə oturub dəryanı keçdi.
Dedi məllah³ ona: “Ey mərdi-huşyar!
Bu yerdə oğru var, gəl ol xəbərdar,
Ki, kim bunda yatar, ya yuxu eylər,
Aparıb malını başın kəsərlər!”
Eşitdi bu sözü ol mərdi-miskin,
Düşüb qorxu canına oldu qəmgin.
Qəzara ol tərəfdən, ol səmənber,
İki oğlu belə sərvü sənubər,
Batan gün vaxtı, keçmişdi şəbi-tar,
Derya qırağına yetişdi şəbi-tar.
Derya qırağına yetişdi onlar,
Dedi oğlanlara banuyi-xanə:
– Gecə olur mægər gəşti rəvanə?
Gəzin siz, daxil olmun, cani-madər!
Məbadə qalasız biçarə, müztər,
Olasız ta mægər huşyarü didar.

¹ Qəmgin

² Gəmi-gəmiçi

³ Gəmiçi

Gəmi yola düşəndə siz xəbərdar.
Girib gəmiyə dəryanı keçəlim!
Bu uzaq yolu şayəd¹ tey edəlim!
Eşidib bu sözü ol iki rəna:
Gedərlər gahi zirü gah bala.
Məgər ol Xacə həm, əz tərsi-duzdan²,
Başı altında qoymuş dürri-həmyan³.
Sərasimə ayılıb yuxusundan,
Qırağa gətirib salmış nühani,
Pəs ol dəm eylədi ahu fəqani:
“– İki oğru budur apardı malım,
Müsəlmanlar, pərişan oldu halım!”.
Pəs ol dəm qopdu hay-huy, hey tut!
Tutub bağladılar onları məzbut⁴.
Onun əlində oldular giriftar,
Döyüb, söyüb oları, onlar ağlar:
Bəsi cövr eyləyib, olardan istər,
Yükəş ləlü cəvahir, bədrəyi-zər.
Dedi olar ki, ey mərdi müsəlman!
Utan həqdən, bizə sən qılma böhtan!
Dedi: verin malım, mən yoxsa tezrək,
Ataram dəryaya mən sizi bişək.
Necə kim, qıldılar fəryadü əfqan,
Qəbul eyləmədi ol mərdi-nadan!
Qabaqları yığıb qaşları çatdı⁵,
Gətirib onları dəryaya atdı.
Könüldə rəhm yox, ol bimürüvvət,
Özü özünə qıldı zülmü şiddət.
Mürüvvətsiz kişidə olmaz iman,
Olur felindən axir ol pəşiman.
Əlindən gəldiyin sən etmə zinhar,
Pəşimanlıq çəkərsən, axiri-kar!

¹ Bəlkə

² Oğruların qorxusundan

³ Pul kisəsi

⁴ Zəbt etmək

⁵ Qaş-qabağını çatdı

Sənə çün qalib oldu hirs-i-şeytan,
Özün saxla, çəkərsən sən pəşiman!
Vələkin hər kimə həqq olsa qəm-xar,
Ona yetişməyə heç günə¹ azar.
Kimə kim, yar olsa həqq-təala,
Onu qər-q eyləməz ol abi-dərya².
Nəzər qıl sən, gəl ol iqbali bəxtə,
Olara doğru gəldi iki təxtə,
Pəs ol dəm zarü qəmgin, dil-şikəstə,
Hərəsi oturub bir təxtə üstə,
Cida³ düşdü biri-birindən onlar,
İkisi dəxi firqətdən dil-əfkar⁴.
Olan çün getdi, ol biçarə anə,
Bəlavü möhnətə oldu nişanə,
Baxıb hər dəm çəkərdi intizari,
Kəsildi səbrü aramü qərari.
Sabah olunca, ol biçarə övrət,
Çəkərdi hər zaman yüz ahi-həsərət.
Vələkin çün vaxti-səhərgah,
Ol övrət dadi-bidad eylədi ah!
Saçın yoldu, üzünə çaldı dırnaq,
Sovurdu başına çox daşü torpaq.
Xuruşi nalə, yüz növhə, fəryad,
Deyərdi eyləyib əfqanü fəryad.
– Mənim tək zarü giryar varmı, ola?
Mənim tək bidilü can varmı, ola?
Düşüb bülbül kimi ayrı gülündən,
Ciyər guşələrim getdi əlimdən.
Bu halə necə səbr eyləsin ana?
Qalib firqət oduna yana-yana.
Məni yaxdı fəraqü nari-hicran⁵.
Bu dər-də varmı ola hiç dərman?

¹ Cür

² Dəniz suyu

³ Ayrı

⁴ Ürəyi qəmgin

⁵ Ayrılıq atəşi

Məni dərd aldı, dərman getdi əldən,
Yan ey canım ki, canan getdi əldən.
Məni saldı fələk onlardan ayru,
Cidalıq qıldı qarə bağırimi su.
Qılıb rəxtü libasın parə-parə,
Deyər bu dərdə yox dərmanü çarə.
Yetərdi hər kimə eylərdi ilhah¹,
Xəbər verdi ona ol dəmdə məllah.
Eşidib bu sözü çün getdi huşi,
Yenə başladı bu növhə xruşi²
Qılırdı hər zaman yüz növhə bünyad,
Keçən günlərini eylərdi həm yad.
O iki qönçeyi-baqi-lətafət,
Açılmadı, olara yetdi firqət,
On ildi olara atası müştəq,
Yetirəydim ona mən onları sağ.
Atasına aparım mən oları,
Ki, şayəd şad edim ol dilfikari.
Nə yüzənən mən daxi oraya varım?
Necə baxım üzünə, şərməsarım!
Driğa bəxti-tale olmadı yar,
Dəvasız dərdə oldum mən giriftar.
Atası yanına mən iki şəhbaz³,
Aparırdım əlimdən qıldı pərvaz.
Hərəsi getdi bir dərya kənarə,
Məni saldı həzaran⁴ ahü zarə.
Fəqanü növhə edərdi o xatun,
Bu sözləri eşitdi ol ciyər-xun.
Başından getdi ağı, oldu bihuş,
Özünü eylədi mütləq fəramuş.
Sanasan cani yox, getmişdi mütləq,
Özünə gəldi çün ol mərdi-əhməq.
Tanıdı övrətini, gördü iraqdan,
Sanasan gözdən oldu, həm qulaqdan.

¹ Təkid etmək

² Ağlayıb zarıldamaq

³ Laçın

⁴ Minlərcə

Vurub başə dedi: ahü vaveyla,
 Kim ola mən təki bədnamü rüsva.
 Gəl ey övrət, bu gün gör neylədim mən?
 Özüm öz başıma kül eylədim mən.
 Sanasan mən dəli oldum, qorxdum,
 Özüm öz ayağıma tişə vurdum.
 Varıb mən kimə edim dadü bidad,
 Özüm özümə etdim zülmü-bidad.
 Belim, arxam qamu xurd¹ oldu, sındı,
 Nə sud² eylər peşiman olmaq indi.
 Keçən işi qıllarını qeyqu behbud?
 Peşiman olmaq olmaz kişiyə sud.
 Qalır canda vəli yüz ahu həsrət.
 Tükənməz dərdü qəm, ənduhü³ möhnət.
 Xəbər al indi o biçarələrdən:
 Ata zülm eyləmiş avarələrdən.
 İkisi bir-birindən oldu ayru,
 İkisinin dəxi könlündə qeyqu.
 Apardı kuçikin çün mövci dərya,
 Qırağa düşdü ol gül bərgi rəna,
 Həqqə bağlamışdı sidqi-ixlas,
 Orada tapdı onu cəmi qəvvas.
 Qamusu oldular xoşhal, xoşnud,
 Dedilər eyləyübən şükri məbud.
 Biz istərdik bu bəhr⁴ içində gövhər,
 Nə gövhərdir ki, ola bundan yektər⁵.
 Böyük oğlan ilə ol çubi-parə⁶
 Çıxardı mövc bir dərya kənarə.
 Qəzara ol diyarın padşahi,
 Biləsinçə⁷ qamu xeyli sühapi⁸,
 Ova çıxmışdı seyrü tamaşa,

¹ Parçalandı

² Xeyir, nəf

³ Qüsse

⁴ Dəniz

⁵ Əla

⁶ Taxta parçası

⁷ Arxasınca

⁸ Qohunu

Yetişdi bir cavanə sərvü bala,
 Baxıb gördü ki, bir pakizə oğlan
 Qalıbdır arada, nalanü giryan.
 Mələksima və bir xurşidi-mənzər¹,
 Cavanü nazənin fəxrəndə əxtər²,
 Gözü nərgis, yüzü gülbərgi xəndan,
 Xəcil hüsnündən onun mahi-taban,
 Cəməli dilfərib³, qəddi şümşad,
 Görən bir gəz yüzün, qəmdən olur şad.
 Apardı onu dərdəm şəhriyarə,
 Çü sultan eylədi ona nəzarə.
 Başından getdi əqli, oldu heyran,
 Xəbərləşdi, dedi: əhvalin oğlan?
 Varidi çün onun başında dövlət,
 Ona həm yar idi, bəxtü səədət.
 Pəs ol dəm padşahi-dadgüster⁴,
 Buyurdu gəlsin ol əvani-ləşgər⁵,
 Vəzirü həm vəkilü, əhli-divan.
 Çü hazır oldular, buyurdu sultan:
 – Mənimçün sonra yoxdur məndə fərzənd,
 Necə olur genə fikr eylərəm mən,
 Bu oğlandan bəsi asari dövlət,
 Görünür yenə çox həm şənü şövkət.
 Səlah olursa, ey əşrafü əyan!
 Mənə olsun oğul, sizə bu sultan.
 Dedilər: qəbul etdik, ey xirədmənd⁶,
 Hamu biz bəndəyik, sənsən xudavənd.
 Kimə oğlum deyər olursa sultan,
 Qılalım cani-baş yolunda qurban.
 Olalım cani-dildən biz duagu,
 Daxi çəkməyəlim ənduhü qeyqu,
 Riza verdi hamı ərkanı-dövlət,

¹ Günəş simalı

² Ulduz

³ Ürək çalan

⁴ Ədalətli

⁵ Qoşun başçıları

⁶ Ağıllı

Buyurdu şah olara gəldi xələt,
Döyüldü təblü kusu¹ şadyanə,
Köçübən şəhrə oldular rəvanə.
Şah ol oğlanə verdi tacü xəxti,
Onunçün yar idi iqbalü bəxti.
Nəginü², möhri-sultan³, həm ona şah,
Verib öz əliylə, etdi⁴ şahənşah,
Əl əl üstə qoyuban sərfikəndə⁵,
Ona əşrafü əyan oldu bəndə.
Döyüldü təblü kusü həm nağarə,
Nida qıldı münadi⁶ aşikarə,
– Xələyiq, siz bilin təhqiqü yəqin,
Ki, şahın var idi bir oğlu gizlin.
Bu gün şah ona verdi ixtiyari,
Nəginü, tacü, xəxti, külli vari,
Oturdu padşah xəxtinə oğlan,
Ona ərkani-dövlət oldu fərman.
Ona həqq eylədi, öylə inayət,
Eşit ol kiçik oğlandan hekayət.
Xəbərdar ol, eşit, olma gümanda!
Deyər ravi məgər kim ol zamanda
Ata çün oları atmışdı suya,
Xəbərdar oldu düşdü cüstücuya⁷,
Ər-övrət həm ikisi belə ağlar,
Tərəddüd edib oldular tələbkar.
Olari aradılar, müddəti çənd,
Ələ girmədi fərzandani⁸ dilbənd.
Oların ahına daş oldu çün mum,
Gəlib əyləndilər məhrum və məqmun⁹.

¹ Nağara

² Üzük

³ Padşahlıq möhri

⁴ Ayıtdı – dedi

⁵ Başı aşağı

⁶ Carçı

⁷ Axtarış

⁸ Uşaqlar, övladlar

⁹ Qəmgin

Dedi övrət ki, görməm səndə təqsir,
 Yox imiş, nədəlim təqdirə tədbir.
 Dedi Xacə: mənə irdi mələlim,
 Bu firqətdən pərişan oldu halım.
 Məgər rəf eyləyəlim bu mələli,
 Özüm özümə qıldım bu xəyali,
 Girim bu kəştiyə, bixof və ikrah¹,
 Gəzim dərya üzündə gahü-bigah,
 Rəvan edim bu dəryayə gəmini,
 Ki, şayəd² tapım onların leşini.
 Ki, dərya etməyə nabud, naçiz,
 Oları edəlim təkfin³ və təchiz.
 Deyərlər ölü özü kim olur sərd,
 Görəndən çün mənimçün səhl olur dərd.
 Rəvanə oldu dəryayə bəixlas⁴,
 Yetişdi gördü çün bir cəmi qəvvas.
 Olubdur əradə hamısı cəm,
 Olar ilə bir oğlan var ki, çün şəm.
 Cəməli sanasan xurşidi-ənvər⁵
 Sözü şəkkər, boyu sərvü sənubər.
 Gözü nərəkəs, qaşı yay, tir müjgan⁶,
 Dişi dürr, ləbləri ləli-Bədəxşan,
 Yüzündə xali mişkin danə-danə,
 Biri qəsd eyləmiş yüz dadlı canə,
 Orada gördü xacə, ol cavanı,
 Sanasan yanar oda düşdü canı.
 Yetişdi onlara kim dedi: ey can!
 Nə yerlidir mənə de, sən bu oğlan?
 Dedilər: “Ey xridməndi-güzidə!
 Bu oğlandır qulami zər-xəridə⁷”.

¹ Qorxub çəkinmədən

² Bəlkə

³ Kəfənləmək

⁴ Xilas etmək üçün

⁵ İşıqlı günəş

⁶ Kırpıqları ox

⁷ Qızıl ilə alınmış

Dedi: əgər satarsız bu qulami,
Bahasın verəlim indi tamamı.
Pəs ol dəm oğlana oldu xiridar,
Olarə verdi qiymət zər və dinar.
Satın aldı çü xacə ol cavani,
Dedi: ey can, ömri-zindəgani!
Gecə-gündüz işim təşviş idi, ah!
Sənə uğradım, indi həmdülillah!*

Mənimçün hər işimdə yar olarsan,
Ağır dəmdə mənə qəm-xar olarsan.
Olub həmrəh Xacə ol cəvanə,
Yol alıb getdilər bərsuyi-xanə.
Çatıb, birdəm çağırdı övrətini,
Qılıb tərif cavanın xislətini,
Dedi Xacə: gözün aydın, ay arvad!
Mən aldım bu qulami bizə imdad,
Edər xidmət bizə hər bir zamanda
Bu yerdə, ya ki, başqa bir məkanda.
Göruncə oğlanı övrət dayandı,
Vücudi titrəyib, odlara yandı.
Çəkib nərə yığıldı, oldu bihuş,
Sanasan söndü fənuş, oldu xamuş.
Gəlincə huşə, Xacə sordu ondan,
– Səbəb noldu sənə, oldun pərişan?
Dedi övrət: – Məgər sən bixəbərsən?
Bu övladdır sənə, sən də pədərsən.
Qovuşdu bir-birə onlar haman dəm,
Ağır həsrətdən ayrı, şadü xürrəm.
Ata gördü oğulda şövqü sənət.
Ona təlimi qıldı həm ticarət,
Alıb çoxlu cəvahir tacir oldu,
Ticarət məqsədinə azim oldu.
Gəlib çatdı haman bir başqa şəhrə
Ki, bəlkə bu səfərdən gördü bəhrə.
Nə bilsin ki, bu mülkün padşahi,

* Poemanın əslində itmiş vərəqi burasıdır – *Q.M.*

Onun öz qardaşdır, yox guvahi.
Hüzuri-şahə tacir oldu dəvət
Edib təqdim ona çox malü dövlət,
Dürrü əlmasü yaqut, dürlü gövhər,
Zümrüd, kəhrəba, mirvari, cövhər.
Qılıb tərifi tövsif öz matahin,
Qazandı hörmətin ol padişahin.
Dedi: malü matahin xeyli zəngin,
Xridar olmamaqsa qeyri-mümkün.
Vəlakin sözlərin qiymətli incu,
Bizi heyran qılıb ey mərdi-xoşgu.
Gözəldir söhbətin, şirin məqalin,
Sözündən bəllidir halin, xisalin.
İradəm var səninlə qardaş olmaq,
Sədaqət məqsədilə sirdaş olmaq.
Qəbul etsən sözüüm, burda qalarsan,
Saray içrə mənə həmdəm olarsan.
Qəbulə keçdi söhbət tutdu çün baş,
İki qardaş, yenidən oldu qardaş.
Xəbərsiz bir-birindən olmub agah,
Edib sevda, biri tacir, biri şah.
Meyü badə ilə məclis əhatə,
Günü sərf etdilər eyşu-nişatə.
Şərabın təsirindən şah sərxoş,
Yıxıldı rəxtixabə oldu bihuş,
Kiçik qardaş görüb hali bu münval,
Çəkib şəmşir, ayağa qalxdı dərhal.
Ki, şahə dəyməsin heç bir xəsarət,
Ona çəksin keşik ol bacəsarət.
Durub taxtı başında, əldə şəmşir
Xəyali xeyrikən, baş verdi təqsir.
Gəlib əhli-saray, oldu guvahi
Dedilər: “Qətl edirmiş padşahi!”.
Ayıldı xəbi-işrətdən ki, sultan,
Sorub ovzai, qaldı matü heyran.
Buyurdu şah dərđəm gəldi cəllad
O tacir yalvarıbən qıldı fəryad.

Dedi oğlan ona: – Ey padşahim!
Bu dövədə mənim yoxdur günahim.
Şaha qəsd etməmişəm, bigünahəm,
Qələt fikr etmə ki, mən rusiyahəm¹,
Dedim olmuya, nəgah, gələ bədxah,
Bu halə ta olunca bəndə agah,
Qılıb öz halimə bir fikrə tədbir
Əlimdə bari hazır ola şəmşir.
Mənim yoxidi, bir özgə xəyalım,
Dönüb tale pərişan oldu halım.
Dedi ol dəmdə yetdi halə düşmən,
Təqafül eyləmə, öldür mənə sən.
Dedi sultan: bu söz ki, buna həqdir,
Əgər ki, ölməyə bu müstəhəqdir?
Vələkin hər kişi gər ola aqıl,
Hər işdə var qıla səbrü təhəmmül.
Ölüyə bir daha vermək deyil can,
Vələkin dirini öldürmək asan.
Bulunur bəhrə səbrilə hər işdən,
Ki, səbr ilə çıxar şəkkər qəmişdən.
Könül bağlagılən bu etiqadə,
Ki, səbriylə yetər hər kim muradə.
Olur qora vəli səbriylə halva.
Olur bir qətrə sudan hüsni-ziba.
Sədəf dəfninə çün yağmuri-baran²,
Düşər səbriylə olur dürri-qəltan.
Eşitdi çünki təcil etdi sultan,
Özü öz felinə oldu peşiman.
Çəkibdir çünki oğlan mənə şəmşir,
Durun möhkəm vurun boynuna zəncir.
Tutuldu çün giriftar oldu oğlan,
Oradan köçdülər, buyurdu sultan.
Rəvan düşmən saruya qıldı ahəng,
Supahi düşmən ilə qıldılar cəng.
İki yandan bərabər durdu ləşgər,

¹ Üzü qara

² Yağış

Sanasən zahir oldu ruzi-məhşər,
Dilavərlər qılıb meydanda cövlan,
Supahilər qanından doldu meydan.
Pəs ol dəm qopdu bir aşubi-qovqa,
Fələk eylərdi ol cəngə təmaşa.
Töküldü gövdələr, başlar kəsildi,
Bular güclü olub, onlar basıldı.
Bulara verdi həqq, basıldı düşmən,
Bular şad olub, onlar etdi şivən.
Kisb¹ eylədilər, onlar firavan,
Oradan şadü xürrəm, döndü sultan.
Gəlib yetişdilər bir mürğzarə²,
Neçə gün oldular məşğul şikarə.
Hamu onlar gəlib xoşnudü xoşhal.
Gəl oğlanın atasından xəbər al!
Ona qasid yetirdi çünki namə,
Bişarət verdi o, əsbabi-mayə.
Dedi səd mərhəba, fəxrəndə qasid!
Bizə mətlub idi və həm məqasid³.
Yola düşdü belə⁴ götürdü malın,
Hamu fərzənd⁵, əsbabi, əyalin.
Yetişdi çünki ol şəhri diyarə,
Düşüb əyləndi bir xəlvət kənarə.
Xələyiqdən xəbər əylədi məlum,
Dedilər ona: ey miskin, məzlum!
O igid kim deyirsən şahə pabus⁶,
Giriftari-bəla zindanə məhbus.
Olubdur gecə-gündüz işi əfqan,
Deyirlər öldürər əlbəttə sultan.
Eşitdi bu sözü çün ol cigərxun,
Özündən getdi, oldu çün digərgun⁷

¹ Qənimət

² Quşların düşərgəsi

³ Məqsədlər

⁴ Özü ilə

⁵ Övlad

⁶ Ayağından öpmək – təzim etmək

⁷ Halı dəyişdi

Özünə gəldi o biçarə məhrum,
Olurdu naləsindən daşlar mum.
Pərişan oldu düşdü canə lərzə¹,
Rəvan ol padişahə yazdı ərzə.
Ki, şaha dövlətin payəndə² olsun,
Sənə xəlqani aləm³ bəndə⁴ olsun,
Ziyadə olsun ol cahü-cəlalin.
Füzun⁵ olsun kəməli-bizəvalin.
Başın götür, nəzər qıl bir xudayə!
Rəva görmə sitəm mən binəvayə.
Cəfalar çəkmişəm, artıq ölümdən,
Pərişan olmuşam, sən tut əlimdən.
Şəha, qılma mənə sən zülmü bidad!
Əlindən ruzi-məhşər eylərəm dad.
Bu gün mən belə eşitdim ki, sultan,
Qılıbdır bir igid məhbusi-zindan.
Giriftari bəlavü möhnəti-bənd,
Mən atayam ona, ol mənə fərzənd.
Onun var idi bir ayru qardaş,
İkisi belə, anaları yoldaş,
Məni istəməyə gəlmişdi onlar
Mən onlardan deyildim çün xəbər dar.
İkisin bir gecə dəryaya saldım,
Bunu tapdım, qəvvasdan satın aldım.
Birin heç tapmadım, gəzdim cahani,
Canımda həsrəti qalmış nihani.
Onun hicrində bağrım dağ olubdur,
Yenə burada ol dustaq olubdur.
Ümidim var ki, bu dövlətli sultan,
Mənə mən⁶, etməyə əltafü⁷, ehsan.
Mənə sata yenə işbu qulami,

¹ Titrətmə

² Möhkəm

³ Dünya xalqları

⁴ Qul

⁵ Artıq

⁶ Məne

⁷ Lütflər

Verəlim malü əsbabi təmami.
 Zərü simü, cəvahir, ləl, mərcan,
 Şirin canım onun yolunda qurban!
 Yetirdi ərzəni alicənabə,
 Oxudular yetişdi ol xitabə.
 Eşitdi onda çün dərya sözünü,
 İtirdi sanasan sultan özünü.
 Buyurdu: gətirin əndər zəmani,
 Bu ərzə yiyəsi olan cavani.
 Gətirdilər onu əndər hüzurə,
 Dedi sultan, pəs ol mərdi-səburə¹,
 Necədir söylə gəl əhvali-dərya!
 Ki, əqlim oldu qayət, səbr yəğma².
 Başından keçdiyin ol Xacə bir-bir,
 Bəyan elədi şahə şərhü təqrir³.
 Baxıb ağzına onun oldu mail,
 Özündən getdi, ağı oldu zayıl.
 Zəman keçdi, çün gəldi özünə,
 Atası ayağın sürtdü üzünə.
 Dedi: baba, mənəm ol böyük oğlan,
 Olan müstəqriqi dəryayi-hicran⁴.
 Ata və qardaşım təqdiri Allah,
 Yetirdi mənə çün əlhəmdülillah,
 Sicud⁵ eylədi dərdəm şükri yəzdan⁶,
 Rəvanə oldu dərdəm suyu⁷ zindan.
 Qılıb qardaşını zindandan azad,
 Ana oğlanlar ilə oldular şad.
 Hamısı səbrlə yetdi muradə,
 Deməsən dərdü-sər bundan ziyadə.
 Fədai, səbr qıl, olduqca imkan!
 Ki, kimsə səbrdən olmaz pəşiman.

¹ Səbirli

² Səbrim qarət oldu (əldən getdi)

³ Təfsilatilə

⁴ Ayrılıq dənizində qərç olmuş

⁵ Səcdə, təzim

⁶ Allah

⁷ Tərəf

Yetər məqsudinə səbrilə hamu,
Ki, səbriylə açılar bağlı qapu.
Bu nəqli Bəxtiyar edincə itmam,
Yenə gün batdı, oldu vəxt axşam.
Onu apardılar zindanə ol dəm,
Yenə bağladılar məzbut və möhkəm.
Səhərgəh çün boşud¹ xurşid taban,
Vəzir-i-seyyum aməd pişə sultan².

ÜÇÜNCÜ VƏZİRİN PADŞAHA ƏRZ ETMƏSİ

Sabah oldu yenə xurşidi-ənvər,
Çıxıb dünya üzü oldu münəvvər.
Var idi padşahın bir vəziri,
Əcayib, xurdəbin³ və dadgiri.
Ona qoymuşlar idi Afərin nam,
Müdəbbir⁴, kardan⁵, niku-sərəncam⁶.
Dedi sultana ol bir neçə sözlər:
Ki, sultan bağına yapışdı közlər,
Dedi: ey padşahi-nik-fərcam!⁷
Sənin tək yoxumuş rüsvay, bədnam.
Əgər yoxdur sənin canında qeyrət,
Təqafül eyləmə ey bihəmiyyət!
Bunu öldürginən sən, nam badə
Gedibdir, saxlama bundan ziyadə.
Nə söylər kim sənə əhli-zəmanə,
Qulaq asırsan, ol söylər fəsanə.
Gətirdilər pəs oldəm Bəxtiyari.
Kəsilmiş çarəsi, yox ixtiyari.

⁸ Oldu

⁹ Üçüncü vəzir sultanın yanına gəldi

¹ Xırdaçı

² Tədbirli adam

³ İş bilən

⁴ Tədbirli

⁵ Aqibəti xeyirli olan

Ki, ey biabru, şərməndeyi-dun
Bizi aləmdə sən rüsvay qıldın!
Sənin aləmdə adın eyləyim güm¹,
Dəxi qılmam sənə lütfü tərəhhüm.

BƏXTİYARIN PADŞAHA CAVAB VERMƏSİ

Dedi pəs Bəxtiyar: ey şahi-vala!²
Sənin olsun pənahnın həqq-təala.
Yamanın olmasın ey şahi-kamil!
Yaman olmaz şaha səbrü təhəmmül.
Təhəmmül eyləmək rəhman işidir,
Ki, təcil eyləmək şeytan işidir.
Necə kim səbr qıldı mərdi-Sabir,
Hami mətlubi³ hasil oldu axir.
Ki, səbr etdiyi üçün onu Allah,
Çıxarıb çah⁴ içindən, eylədi şah.
Dedi: sultan kimi idi ol diləfkar?
Ki, səbr etdi necə kim gördü azar.
Onun məskəni neyşə⁵ çah oldu,
Neyşə çahdan çıxıb ol şah oldu?

BƏXTİYARIN ŞABİR SƏRGÜZƏŞTİNİ NAĞİL ETMƏSİ

Dedi pəs Bəxtiyar: ey, bəxt yarın,
Münəzzeh⁶ eybidən namusü arın.
Eşitmişdim məgər bir dastani,
Oxurdu cəm içində qıssəxani⁷.

¹ İtmiş

² Böyük

³ Arzuları

⁴ Quyu

⁵ Nə üçün

⁶ Təmiz

⁷ Nağil danışan

Müəzzəm, mötəbər, məmurə¹, bir kənd,
 Var idi onda bir mərdi-xirədmənd.
 Çox idi fikri, həm çox şükri, səbri,
 Yox idi qeyri-taət², heç fikri.
 Var idi bir bölük mali, davari.
 Kim onunla keçərdi rüzgari.
 Qulami-padşahi-əsri dövran,
 Tələb eylər olardan, mali-divan,
 Əlinə almış ol hökmi-bərati,
 Bəqayət döydü onda türkü, tati.
 Hücüm eylədi pəs onda rəiyyət,
 Yetişdi ol igidə zəxmi³ zərbət.
 Kişi ol yarələrdən öldü nəgah,
 Bu mənidən xəbərdar oldu çün şah.
 Buyurdu etdilər ol kəndi qarət,
 Yetişdi kəndə onda çox xəsarət⁴,
 Əlindən Sabirin həm getdi mali,
 Dedi bir gün ona əhli-əyali:
 – Driqa nədəlim, mal oldu tarac,
 Ki, qaldıq binəva, miskinü möhtac.
 Sənin bu davada yoxdur günahın,
 Ki, qorxma, həqq-təaladır pənahın.
 Yazıb bir ərzə get sən padşahə,
 Həqiqət ərz qıl sən barigahə.
 Sənin çün ona məlum ola halın,
 Ki, şayəd geri verə yənə malın.
 Dedi Sabir ki, ey pakizə övrət!
 Eşitmişəm, atam qılmış vəsiyyət.
 Ki, ta kim, hər kəs uğrasa bəlayə,
 Riza vermək gərək labüd qəzayə.
 Ki, səbr ilə olur hər müşkül asan
 Ki, təcil eyləməkdir fəli-şeytan⁵.

¹ Abad

² İbadətdən başqa

³ Yara

⁴ Zərər

⁵ Şeytan işi

Edəlim biz dəxi səbrü təhəmmül,
Xuda raziqdir¹, ona qıl sən təvəkkül.
Tutalım yüzümüz qadır ilahə,
Kim ol versin xəbər ol padşahə.
Bizim dadımızı həqq ondan alsın,
Bizim tək dəxi o, biçarə qalsın.
Əlindən gedə yarəb, mülkü mali,
Gədə olsun, pərişan ola hali.
Olaydıq ol qədər dünyadə zində²,
Onu görədik biz belə gündə.
Gedəydi günümüzdən işbü qeyqu,
Eşitdi günümüzdən işbü qeyqu,
Eşitdi bu sözü bəlxah, bədu³.
Yetirdi bu sözü ol şəhriyarə,
Çü pünhan sözü qıldı aşikarə.
Ki, vardır bir kişi adı Sabir nam
Şaha çox söylədi nifrinü düşnam⁴.
Buyurdu dərdəm, ol birəhmü qəddar,
Ki, varsın bir neçə zalim, sitəmkar.
Qılıb cövrü sitəm, yoxsul və möhtac,
Onu bu ölkədən qılsınlar ixrac⁵.
Döyüb də sındırın əlin-ayağın,
Gətirsin belə həm oğul-uşağın.
Necə əmr eylədi ol bisəadət,
Fəqirə qıldılar zülmü siyasət
Onun çün tirə oldu rüzgari,
O yerdə qalmaq səbrü qərari.
Gecə oldu onun çün ruzi rövşən,
Qovub çıxardılar ol məmləkətdən.
Ürəyi dopdolu qan, bağı parə,
Çıxıban getdilər özgə diyarə.
Biləsinçə⁶ iki oğlu, bir övrət,

¹ Ruzi verən

² Diri

³ Şər danışan

⁴ Söyüş

⁵ Xaric etmək

⁶ Yanınca

Gedərlərdi çəkib rəncü məşəqqət.
 Ayaq yalın, başı açıq, piyadə,
 Dəxi möhnət nədir bundan ziyadə?
 Bu hal ilə gedərkən ol diləfkar,
 Kim uğradı ona bir neçə xunxar¹.
 Olar ilə bilər yox mali dünya,
 Kim oğrular edə talanü yəğma².
 Təməh elədilər oğlanlarına,
 Yetişdilər onların yanlarına.
 İki tifi³ onlardan aldı onlar,
 Yanıb həsrət oduna qaldı onlar,
 Gedər onlar, bular qıldı nəzarə,
 Ciyər firqətdən oldu parə-parə.
 Ana başın açıb eylərdi şivən,
 – Nedim⁴, qanda⁵ varım, nə eyləyim mən?
 Saçın yoldu, üzünə saldı dırnaq,
 Başına sovururdu daş və torpaq.
 Dedi Sabir: – Qəbul eylə nəsihət!
 Həqqin təqdirinə səbr eylə övrət!
 Eşitdim ta necə səbr etdi Eyyub,
 Ki, tapdı Yusifi səbriylə Yəqub.
 Həqqə şükr eylə, dəxi olma qəmgin,
 Ol övrət səbr tapdı oldu təmkin.
 Yeridilər olar biab⁶, binan⁷,
 Diləfkarü həzin, iftanü xizan⁸.
 Dəxi heç görmədilər el və oymaq,
 Yetişdilər qəzara gün batan çaq,
 Müəzzəm şəhr, yaxşı bir məkanə,
 Dedi Sabir ki, ey banuyi-xanə⁹,

¹ Qan içən (quldur)

² Talamaq, çapmaq

³ Uşağı

⁴ Nə edim

⁵ Harada

⁶ Susuz

⁷ Çörəksiz

⁸ Yıxılaraq, qalxaraq

⁹ Ev xanımı

Bu dəm gün batdı, bivaxt oldu zinhar,
Bu  hr içində əlbəttə  s s¹ var,
Sən  yl n m nda mən  hr  ged yim,
Gətirib yey c k fikrin ed yim.
Sabah olcaq olayım  hr  daxil,
Ki, səbr ilə olur mətlub hasil.
Oradan getdi Sabir, qaldı  vr t,
Yetişdi bir cavani-pak tələt,
Müsəlləh, ol cavan olmuş s var ,
Yetişdi  n on a qıldı nəzarə
Dedi: – Ey naz nin  s rv  bala!
G l ndam  səmən-sima, dilara!
Ne   yalquz burada  yl nibs n?
G l indi  hr  aparım səni mən!
Mən  yl yim sənə ikramü ezaz,
Sən  yl  mənə q mz , i vey  naz.
Dedi  vr t ona: p s ey bəradər!
Rəva deyil, bir  vr t  iki  r
Yəqin bil ey cavani xub-kirdar!²
Deyil m mən dəxi yalqız, ərim var.
Cavan  nazənin, xubi-  hr ,
D mad m g l r indi, getdi  hr .
Yeri qardaş yoluna, sən i in tut!
Məni necə ki, gördün elə unut!
Bu yerdə yox m g r divani sorğu?
Qəzəbləndi, dedi ol tünd b dxu³.
Mənimlə g lm s n ey paki-daman!
Sənin canındadır bu ti i-b rran⁴.
Davasız qaldı ol biçarə  vr t,
 liyl  torpaq üstdə yazdı bir xətt,
“Məni apardılar bu  hr , Sabir!
 yan olsun sənə əhvali-zahir!”
Ol  vr t nat van, d z bu f raq ,

¹ Gecə qaravulu

² T rbiy li

³ Pis xasiyyətli

⁴ İti bi aq

Kişi götürdü onu getdi şəhrə.
Ol igidin anası yaxşı övrət,
Var idi bir zəifə, pak seyrət¹.
Sözü şəkkər, özü gülbərk² xəndan,
Mürüvvətli, həyalı, əhli-iman.
Fəqirü, binəvalər qəmküsari,
Mütii-əmr həqq taətgüzari³.
Bu övrət gördü çün ol pakizadi,
Ətəyindən tutuban qıldı dadi:
– Gəl ey övrət, xudanın hörmətiçün
Məhəmməd Mustəfanin izzətiçün.
Gəl ey ana, mənə qıl gəl, şəfaət,
Bu oğlandan mənə ol gəl himayət,
Mənə sən olmasan gər yarü yavər,
Tutaram ətəyindən ruzi-məhşər.
Bu oğlandan mənim ol sən pənahim.
Ki, səndən qeyri yox bir ümidgahim.
Xəbərdar ola Xatuni qiyamət,
Əlindən eylərəm ol gün şikayət.
Dedi Xatun: əgər vardır səlahin,
Edim onunla mən əğdü nigahın,
– Yəqin bil ey ana, sən xub-kirdar,
Ərim vardır, ərim vardır, ərim var.
Dedi övrət: sənə ərz eylədim mən,
İki dünyada sən mənim qızımsan.
Əlin verdi ona həm qıldı iqrar,
Çağırıldı oğlunu xatuni-dindar.
Dedi: oğul, eşit, ol gəl xəbərdar!
Bu övrət verdi mənə çünki iqrar,
Mənim oldu qızım, ol sənə xahər⁴,
Təməh ondan götür, ey cani-madər.
Əmanət, əl-əmanət, əl-əmanət!⁵

¹ Əxlaqlı

² Gül yarpağı

³ Əmrə tabe olan

⁴ Bacı

⁵ Bu başqasının arvadıdır, bizim üçün əmanətdir.

Utan həqdən buna qılma xəyanət.
Onun halindən ol məsturə övrət¹,
Olurdu gecə-gündüz vaxt, bivaxt.
Xəbər al indi qanda getdi Sabir?
Gör onun başına nə gəldi axır?
Gəlib əkmək² alıb Sabir əlində,
Qayıtdı gördü övrət yox yerində.
Qayıtdı gördü övrət yox yerində.
Tökər hər dəm gözümdən əşki-gülgün³,
Sanasan Leylidən ayrıldı Məcnun.
Çəkər nalə deyərdi: ey fələk, dad!
Məni sən etmədin bir ləhzə⁴ dilşad.
Yıxıldı xanimanım, oldu tarac,
Gədəliq, ac-susuz, xəlqə möhtac.
Məni avarə eylədin vətəndən,
Həm üzüldü əlim, görü kəfəndən.
Mənimlə eylədin sən məkrü hiylə,
Cida düşdük, qamu qovmü qəbilə.
Xaçan⁵ rəhm eylədin, məndən qayırdın⁶,
Ciyər guşələrim məndən ayırdın.
Mənimlə belə qalmışdı bir həmdəm
Nə gəldi başına, netdin⁷ onu həm?
Driqa xanda⁸ getdi, yari qəmxar
Onunçün gecə-gündüz ağlaram zar.
Sızıllaram, pərişan oldu halım,
Mənim yarəb əlimdən getdi malım.
Driqa neyləyim, biçarə qaldım,
Qəribü bikəsü avarə qaldım.
Gecə-gündüz gəzəydim mən cahani,
Nola ondan tapaydım mən nişani!

¹ Üzü örtülü (həyalı) arvad

² Çörək

³ Qanlı yaş

⁴ Bir anlıq

⁵ Haçan, nə vaxt

⁶ Mənim işimi rast gətirdin

⁷ Nə etdin

⁸ Haraya

Qılırdı hər zaman ol zarü şivən,
Qaranqu getdi çün sübh oldu rövşən.
Baxıb gördü ki, övrət torpaq üstə
Yazıbdır key¹ fəqiri dilşikəstə!
Məni apardılar bu şöhrə, ey yar!
Qırağa getməmişəm ol xəbərdar!
Çü gördü belə yazmış ol nigari,
Gəlib bir guşədə tutdu qərarı.
Qəzara padşahi-ol vilayət,
Bina qılmışdı bir ali imarət.
Buyurmuşdu ki, ol mərdi-sitəmkar,
Ki, hər gün gəlsin onda xəq büsyar².
Hamu bimüzd³, bikar işləsinlər,
Gecə-gündüz giriftar eyləsinlər.
Neçə kimsə müqərrər⁴ eylədi şah,
Kimi görsələr onlar xah-naxah
Aparalar kim onda qıla bikar,
Kimin əlində ola zərrə dinar,
Verərdi rüşvət özün qurtarırdı,
Kimin yox axçası, onda qalırdı.
Bu halə çün deyil, Sabir xəbərdar,
Gəlib bir guşədə oturmuş ağlar.
Gəh övrət, gəh oğul, gəh dir⁵: malım,
Yetişdilər ona bir neçə zalım.
Neçə ağac ilə onun başına,
Vurub apardılar palçıq işinə.
Sabah axşam olunca işlədərlər,
Gecə – pəs onları məhbus edərlər.
Yox idi onlara bir ləhzə rahət,
Hədisi Mustəfadır bir rəvayət.
Cahan küfr⁶ əhlinə olmuş gülüstan,
Vəli mömünlər üçün oldu zindan.

¹ Ki, ey

² Çoxlu

³ Müftə, maaşsız

⁴ Qərara almaq; təyin etmək

⁵ Deyər

⁶ Kafərlər

Cahan dopdolu xarü niştərdir¹,
 Batır bağrına kim ki, rəhməgərdir.
 Bəlavü möhnətü ənduhü² qürbət,
 İzafə oldu bu rəncü məşəqqət.
 Onilə həm belə bir mərd miskin,
 Var idi dilşikəstə, zarü qəmgin.
 Gecə ağlar idi, zarü giryan³,
 Dedi Sabir: ona ki qılma əfqan.
 Həqqə şükr eyləyib səbr eylə pişə,
 Ki, bidadü sitəm qalmaz həmişə.
 Görərsən bir gün ey yari-yeganə,
 Əsər yox zülmü zalimdən nişanə.
 Bəsa⁴ hökmü, bəsa zalim, sitəmkar,
 Ki, zülmündən olur mənzilləri nar⁵.
 Bəsa kimsə ola çah ona zindan,
 Çıxıb çahdan ola mənzili sultan.
 Qəzara şah çün ol yerdə hazır,
 Eşitdi hər nə söz söylədi Sabir.
 Eşitsən bir xəbər xoş mötəbərdir.
 Ki, həqq söz batilə oxdan bətərdir.
 Ki, həqq söz ola həqqə şəhdü-şəkkər⁶,
 Gəlir nahəqə çün şəmşirü xəncər.
 Qəzəbləndi, yaman tünd oldu, coşdu,
 Sana kim o yanar odlara düşdü.
 Buyurdu ol zaman ol bimürüvvət,
 Ona eylədilər çox-çox siyasət.
 Gətirdilər salıb bir çahə möhkəm,
 Özü çağırdı dedi ona ol dəm:
 – Burada səbr qıl ta çərxi dövrən,
 Səni mundan çıxarıb edə sultan.
 Quyuya saldı onu ol sitəmkar,
 Bu halə olmadı heç kim xəbər dar.

¹ İti tikan

² Kədər

³ Ağlar halda

⁴ Çoxlu

⁵ Od, atəş

⁶ Şirni, qənd

Qaranqu yerdə çahə düşdü Çabir,
 Qılırdı səbr pünhan, şükr zahir.
 Yüzün həqqə tutub qıldı ibadət,
 Həmişə səbr, şükrü, zikr, taət,
 Vəlakin bir igid halindən agah,
 Olub onu anardı gahü bigah.
 Ona gahi salardı əndək əkmək¹,
 Müyəssər olunca bir loğma əkmək.
 Səbəb oldu ona, Allah kərimdir.
 Vəli bilməzdi ol biçərə kimdir.
 Quyu içrə həkimanə, qənaət,
 Qılırdı səbr, şükr, zikr, taət.
 Var idi ol şaha bir yaxşı qardaş,
 Hamü mömünlərə, miskinə yoldaş.
 Qəzara, çünki yox təqdirə təbdil,
 Məgər bundan irəli bir neçə il.
 Niku ruyü², niku xuyü³, kəm azar⁴,
 Hökumətdən, şəriətdən xəbərdar.
 Rəiyyətpərvəri, miskin nəvazi
 Rəiyyət, ləşgər ondan cümlə razi.
 Xuda tərs⁵, əhli-insaf, nikukar,
 Ki, kimsə görməmiş ondan azar.
 Müdam⁶ ondan çəkərdi şah qorxu,
 Canında var idi, yüz fikr, qeyqu.
 Məbada ləşkər ona ola tabe,
 Qılalar arada sultanı zaye.
 Bu fikri eylədi çün ol hünərsiz,
 Onu öldürdü xəlvətdə, xəbərsiz.
 Nihan eylədi ol torpağa pünhan,
 Xəbərdar olmadı əşrafü, əyan.
 Görünməz oldu çün bir neçə müddət,

¹ Bir az çörək

² Xoş sifət

³ Güzəl xasiyyətli

⁴ Azar verməyən

⁵ Allahdan qorxan

⁶ Həmişə

Təfəhhüs¹ etdilər ərkani-dövlət.
 Sözü sultan olardan çün eşitdi;
 – Rəvanə eylədim, təhsilə getdi!
 Xələyiq eylədi bu gümani,
 Tutubdur şah onu saxlar nihani.
 Bu əsnadə ki, zülm eylədi bidad,
 Əlindən külli aləm eylədi dad.
 Səbəbsiz eylədi çoxları tarac,
 Rəiyyət oldu bir əkməyə möhtac.
 Dedi bir-birinə ərkani-dövlət,
 Qəsəm yad əyləyübən əhd beyət.
 Gəlib cəm oldu, çün əşrəfü əyan,
 Onu öldürmək üçün əhdü peyman.
 Olub bizar ondan döndü ləşgər
 Rəiyyət, məmləkət ona sərəsər.
 Xəbər dar oldu çün əşrafi əyan.
 Gecə qaçıb tutub rahi biyaban.
 Nə sultan, kim ədalətdən bəridir²,
 Onun bədxahi həm öz ləşgəridir.
 Gecə çün qaçdı ol, qurtardı canı,
 Buraxdı taci-təxti, xanimanı.
 Yığıldı, dedi çün əlavü ədna,
 – Gərəkdir bizə bir sultani dəna³.
 Şücaü⁴ pəhlivan, həm özü adil,
 Süxən təb⁵, ola niku xəsil⁶.
 Var idi dedilər sultana qardaş.
 Neçə müddətdir onu görməzəm faş.
 Biri gəldi dedi: əndər zamani
 Bilirəm, qandadır, ol növcəvani.
 Kim onu əyləmişdi şah giriftar,
 Siyəh çah⁷ içrə mən oldum xəbər dar.

¹ Aramaq, axtarmaq

² Uzaqlaşmış

³ Ağıllı

⁴ Cəsarətli

⁵ Söz bilən

⁶ Xoş xasiyyəət

⁷ Qaranlıq quyuda

Bu sözdən çünki onlar oldu agah,
 Dedilər: qandadır¹, göstər gəl ol çah?
 Çü Sabir qalmış idi çah içində,
 Həm ol gecə görər öz yuxusunda.
 Kim onun üstünə gəldi peyəmbər,
 Çiraği din, şəfii ruzi məhşər.
 Dedi: şah ol, daxi qəm çəkmə Sabir,
 Səninçün ruzi-hicran² oldu axir.
 Sabah olcaq səni təqdiri Allah,
 Bu iqlimə qılar bişəkk şəhənşah!
 Onun əyninə geydirdi çü xələt.
 Başına qoydu bir taci-dövlət.
 Çü Sabir yuxusundan oldu bidar³,
 Sevindi həqqə qıldı şükri büsyar.
 Əkabirlər gəlib çahə rəvani
 Müşəxxəs eylədilər, ol rəvani
 Müşəxxəs eylədilər, ol cavani.
 Çağırdılar kim: ey məhbusi-bəndi,
 Ayağa dur, yapış, saldıq kəməndi!
 Dedilər: şah sən ol iqbalü bəxtə,
 Gəl indi Sabir əylən sən bu təxtə.
 Yapışdı, çəkdilər ol nikbəxti,
 Ona tapşırtdılar ol tacü-təxti.
 Özün gül tək görüb, açıb qabağın,
 Əkabirlər hamu öpdü ayağın.
 Üzün tutdu hamı ol dəm xudayə,
 Olub məşğul şah üçün duayə,
 Ki: yarəb bu cavandır, bu cavanbəxt,
 Ola fərxəndə buna tacü həm təxt.
 İlahi, günbəgün artsın kəməli,
 Fələk yar olsun, olmasın zavalı.
 Bihəmdü Allah kim ol zalim, sitəmgər,
 Nikunbəxtü⁴, cəfakarü bədəxtər⁵.

¹ Haradadır

² Ayrılıq günü

³ Ayıldı

⁴ Baxtı dönmüş

⁵ Pis ulduzlu (bədbəxt)

Yox idi ədli çün biçarə oldu,
Əcəb bu ölkədən avarə oldu.
Əgər olmazdı ol bu yerdən ixrac,
Olurduq hamımız əkməyə möhtac.
Bihəmdü Allah bizə oldu müyəssər,
Şahi-adil, təbiət dadgüster¹.
Çü Sabir xəxtə çıxdı, oldu sultan,
Gədayə, binəvayə qıldı ehsan.
Rəiyyətpərvər oldu şahi-adil,
Duayi-xeyr özüçün qıldı hasil.
Xozinə tökdü, ləşgərin qayırdı²,
Ədalətdən, qılı qıldan ayırdı.
Həm etdi bir tərəfdən rəsmi-rəfət
Duaçı oldu ləşgər, həm rəiyyət.
Vəzifə³eylədi onlara təyin.
Nə yerdə var idi dərviş, miskin,
Rübatü⁴ mədrəsə, həm körpü bünyad,
Qılıb məscidləri məmurü abad.
Nikuxislət⁵, təməhsiz əhli-insaf,
Başına and içər əyani-əşraf.
Nə yerdə var idi, bədfelü kirdar,
Hamısın bir tərəf qıldı nikunsar.
Qayırdı ruzi divan, hökmü mütləq,
Yeməzdi kimsənin malin bənahəq⁶.
Cahanə düşdü onun yaxşı adı.
Qılır səbr eyləyən hasil muradi.
Burada qalsın işbü nəqli-göftar,
Qulaq as pəs eşit, bir qeyri əxbar
Məgər ki, padşah ol cəhli nadan,
Ki, Sabir malini etmişdi talan.
Çıxarmışdı onu ol məmləkətdən,

¹ Ədalətli

² Ordu təşkil etdi

³ Maaş, təqaüd

⁴ Karvansara, düşərgə

⁵ Yaxşı xasiyyətli

⁶ Haqsız

Nə gəldi başına gör ol cəhətdən.
Oturmuşdu məgər mülkündə eymənl,¹
Onun üstünə gəldi taki düşmənl.
Bərabər durdu ol bihəmiyyət,
Basıldı, çünki ondan döndü dövlət.
Hamı cəmiyyəti talanə getdi,
Götürüb hərəmin bir yana getdi.
Ərü-övrət hər ikisi dil pərişan,
Biyabanda gəzər, biabü binan.
Gəzib hər yerdə sərgərdanü gümrah,
Yetişdi Sabirin şəhrinə ol şah,
Dedilər Sabirə ey ədligöstər!
Gəlibdir şəhrə bir örət və bir ər.
Pəs ondan edəlim əhvali-mələm,
Müqərrər edəlim biz ona mərsüm².
Gətirdilər pəs ol dəm əhli-xidmət,
Olara qıldılar ezazü hörmət.
Tamam oldu, yetişdi, çünki vədə,
Gəlibən padşaha qıldı səcdə.
Özüyçün zahir oldu, hali-pünhan.
Buyurdu qullara ol dəmdə sultan.
Özündə, övrətində hər nə kim var,
Dürü, ləlü, cəvahir, zərri-büsyar.
Alubən əllərindən, acü möhtac,
Vilayətdən onları qıldı ixrac.
Bunu görüb vəzirü əhli-divan
Bəqayət³ oldular xatir pərişan.
Dedilər padşah oldu sitəmgər,
Bəeyni bu dəxi oldu bərabər.
Çəkərsən hər nə fel⁴ etsən cəzasın,
Ki, qoymaz, həqq sənə onun qisasın.
Buyurdu ol zaman çağırtdılar car
Nə ölkədə kimin satlıq qulu var,

¹ Xatircəm

² Qəbul təşrifü

³ Son dərəcə

⁴ İş

Gətirsinlər ki, sultan müştəridir.
Təqafül eyləyən tənbeh yeridir.
Olar ki, Sabirin oğlanlarını,
Aparmışdı onların canlarını.
Olar həm oldular çün kim xəbərdir,
Gətirdilər oları həm bəbazar.
İki oğul tanıdı ol cigərxun,
Sanasan aqıl ikən oldu məcnun.
Buyurdu oğruları sərt, möhkəm
Tutub bağladılar, həm əndər, on dəm¹.
Ağac altına saldılar oları.
Əlin-ayağın sındırdı vari.
Tökülmüş başdan-ayağa qızıl qan
Duruban qaçdılar, iftanü xizan.
Yenə dedi vəzirü mirləşgər²,
Nə heyf oldu ki, şah oldu sitəmgər,
Vəlakin qorxudan ərkani-dövlət,
Edə bilməz dəxi kimsə nəsihət
Eşit indi nə etdi gör ol övrət.
Ona eylər idi xatun himayət.
Ona olmuşdu daim nigəhban³,
Xəyanət etməyə ona ol oğlan.
Eşitmişdi ki, ol pakizə övrət,
Ki, gəlmiş padişahi bədalət⁴.
Məgər bir gün bilib fürsət həm ol zən⁵
Çıxəb evindən eylər ahü şivən.
– Müsəlmanlar, mənə çox zülmü bidad,
Olubdur, hanı sultan, eylərəm dad!
Bu halə ol igid oldu xəbərdir,
Tutubdur yaxasından ol sitəmkar.
Deyər övrət: neçə il oldu yaran,
Məni qılmışdı evində pünhan.

¹ O vaxt

² Qoşun başçısı

³ Gözətçi

⁴ Ədalətli

⁵ Qadın

Deyər kişi, ki, sən məkr etmə övrət!
Mənə sən eyləmə böhtanü töhmət.
Görün yaran ki, bu münkər olubdur,
Həvayi-eşqilə könlü dolubdur.
Onu mən döymüşəm, istər bu kinə,
Məni salıb gedə bir özgəsinə.
Bu halə çünki, agah oldu sultan,
Tələb qıldı oları etdi divan.
İrəli gəldi kişi, dedi: ey şah!
Bu xatun övrətimdir, ol gəl agah!
Məaş etməz¹ mənimplə, bihəyadır
Bu gerçəkdir ki, övrət bivəfadır.
Çağırdı onu sultan dedi: ey zən,
Onunla sən nöşün nasaz olubsan?²
Dedi övrət ki: ey sultani-dərgah!
Deyil ərim mənim bu haşalillah!
Ərim olsaydı bu qurban olardım
Ərim görsəydim mən heyran olardım.
Tamam hal-əhval olduğun zən,
Sərasər ərzi-halin qıldı rövşən.
Bürünmüş bərk ol məsturə³ məhbub,
Görünməz surəti kim tanıya xub.
Tanıdı övrəti, sultan boyundan,
Sanasan tükləri çıxdı donundan⁴
Hərəm sarı buyurdu getdi övrət.
Kişiyə qıldılar zülmü siyasət,
Kişi məcruh⁵ olub qanına qəltan,
Buyurdu etdilər məhbusi-zindan
Bu halı gördü çün əşrafü əyan,
Dedilər şahə: – Yoxdur səndə bir qan?
Veribdir zülmilə qardaşı badə,
Dəxi möhnət nədir bundan ziyadə?

¹ Yola getməz

² Yola getməmək

³ Üz örtüyü

⁴ Tükləri biz-biz oldu

⁵ Yaralı

Bu nə cövrü sitəm, bu nə fəqandır?
Məgər dövlət səninlə sərgirandır?
Bu nə bidaddır, bu nə siyasət?
Məgər döndü səninçün bəxtü-dövlət.
Dedi: – Mən neyləmişəm ey büzürgan!¹
Yetirdim kimsəyə azarü nöqsan?
Dedilər: – Hani miskinü məzlum,
Bu şəhrə gəldi ol biçarə məhrum.
Malın sən taladın, biçarə qıldın,
Qovub bu şəhridən avarə qıldın.
Sənin şəhrinə gəlmişdi mehman,
Gərək sən eyləyəydin lütfü ehsan.
İki qul həm gətirdilər bu şəhrə,
Yetirmədin olara xeyrü bəhrə.
Çəkib qulları sən aldın olardan,
Ayaq kəsdi xəlayiq bu diyardan.
Olara vermədin qiymət bir altın,
Oları eylədin aludeyi-xun²
Çəkərsən zülmülə biganə övrət,
Ərinə eylədin zülmü siyasət.
Nə zülm olur dəxi bundan ziyadə?
Heyif ki, yaxşı adın getdi badə.
Dedi sultan olara ki: cəmaat!
Qulaq asın, edim mən bir hekayət.
Deyirsiz kim, məgər biçarə övrət.
Ərinə eylədim zülmü siyasət.
Mənə həqq verdi fürsət xilafı,
Alıb malın ona qıldım təlafı³,
Həm ol qullar dəxi, oğlanlarımdır,
Bədəndən ruhi şirin canlarımdır.
Nə qılsan çəkdirər Allah cəzasın,
Qiyamət gününə qoymaz qisasın.
Yenə övrət dəxi öz övrətimdir.
Yəqin hasil edin, Allah kərimdir,

¹ Böyüklər

² Qana bulanmış

³ Qisas

Nə kim çəkmiş zi əvvəl¹ ta bəaxır,
Hekayət eylədi ol dəmdə Sabir.
Sizə mən sirrimi çün eylədim faş,
Deyildim mən sizin sultanə qardaş.
Dözüb səbr eylədim, qaldım aradə,
Yetişdim səbrü ucundan mən muradə.
Əgər görsə kəsi azarü nöqsan,
Əgər səbr eyləsə olmaz pəşiman.
Bələyə səbr qıl, şükr et xudayə,
Səni bişək yetirər müddəayə².
Olur təcil edən şeytanə tabe
Hamı işi olur əlbəttə zaye,
Sizindir məsləhət, yox ixtiyarım,
Keçər necə olarsa, ruzigarım,
Olar da bu sözü çün qıldı yəqin,
Dedilər: afərin, səbrü və təhsin!
Sənə çün yar olubdur taleü bəxt,
Sənə şayistədür³, həm tac, həm təxt.
Çü dövlət verdi sənin tək əzizə,
İnayət eyləmiş Allah da bizə.
Bu dövlət getməsin sən tək əzizdən,
Ki, sayən olmasın kəm üstümüzdən.
Bu dövlət kim sənə görməz rəvadır,
Onun gözüne batsın mixi-məstur.
Qulamik biz hamu, sənsən xudavənd,
Fəda olsun yolunda malü fərzənd.
Bəli, hər padşah kim ola adil,
Duayi xəlq olur ona həmayil.
Nə sultan kim, olursa, ədlü dadi,
Özündən sonra qalır yaxşı adi.
Vəli, hər padşah ola sitəmgər,
Rəiyyət edə nifrin ona ləşgər.
Çü Sabir oldu sultani-cahanbəxt,
Müsəlləm oldu ona tac, həm təxt,

¹ Əvvəldən

² Arzuya

³ Layiqdir, yaraşır

Eşit gör netdi¹, ol mərdüdü gümrah,
Ki, tutub Sabiri salmışdı dər çah.
Yığıb üstünə bir anidə ləşgər,
Gəlib Sabir ilən cəng etmək istər.
Bu həm qıldı qamu fikrin mühəyya,
Müqabil durdular, çün qopdu qovğa.
Çü ol bədbəxtdən dönmüşdü dövlət,
Həqq ol Sabirə yəqin verdi fürsət.
Tutub gətirdilər ol nabikari²,
Basıldı ləşgəri ol dəmdə vari³.
Qaçıb ləşgər, ələm oldu nikünsar⁴,
Həzimet⁵ oldular, basıldı sərdar.
Gətirdilər onu əndər müqabil,
Dedi Sabir ona: ey mərdü qafil!
Mənə sən bil müqərrər eylədin çah,
Neşə, mən səbrilə oldum bu gün şah.
Yəqin bil ki, sənə yoxdur xilasi,
Qiyamətə kimin qalmış qisasi?
Pəs ol dəm Sabir onu saldı çahə,
Tərəhhüm etmədi ol rusiyahə.
Çəkib cövri-cəfa həddən ziyadə,
Olurdu orada ta can verdi badə.
Çü səbr eyləi Sabir çıxdı əzçah⁶
Qılubən səbr, şükr oldu şəhənşah,
Çü ol zülmə yetişdi, çahə düşdü,
Sözü ibrət olub, əfvahə düşdü.
Eşidən, dinləyən olmaz pərişan!
Ki, səbr ilə olur hər müşkül asan.
Bu nəqli Bəxtiyar edincə itmam,
Yenə gün batdı, oldu vəxti-axşam.
Yenə bənd eylədilər Bəxtiyari,
Ki, dinlə necə ola rüzgari.

¹ Nə eylədi

² Yaramaz

³ Bütün qoşun

⁴ Bayraq yatırıldı

⁵ Məğlub

⁶ Quyudan

DÖRDÜNCÜ VƏZİRİN PADŞAHIN YANINA GƏLMƏSİ

Vəzirin biri gəldi çarimin ruz¹,
İşi bədguluq idi, adı Şəhruz.
Şəhə səcdə qılıb Şəhruz bədbəxt,
Dedi: – Yox, padşahım səndə qeyrət,
Nə sözlər gör keçər xəlq arasında,
Neşə sən saxlıyasan bunu zində².
Məgər yoxdur səninçin, dust-düşmənlər?
Utanıb bir həya etməzmisen sən?
Dedi, neçə tərüzgünə³ sözlər,
Ki, sultan bağına yapışdı közlər.
Acıqlandı, rəvan hökm etdi sultan,
Gətirdilər onu iftanü xizan.
Dedi: ey Bəxtiyari-bəxti-qarə!
Bu gün olan⁴ gərək sən parə-parə!
Necə edim səni zindəndə məhbus,
Mənimçün qalmayıbdır nəngü namus.
Sənin səbrilə işin olmaz asan,
Ölümdən qeyri yox dərdinə dərman.

BƏXTİYARIN PADŞAHA CAVAB VERMƏSİ

Dedi pəs Bəxtiyar: ey bəxti azad!
Həmişə sən olasan xürrəmü şad!
Qəzaya olmuya təqdirü təbdil,
Məni öldürməyə sən qılma təcil.
Gər öldürsən məni ey şahı-dövrən,
Olasan qorxuram axir pəşiman.
Necə kim, ahu həsrət çəkdi Behzad,

¹ Dördüncü gün

² Dir

³ Etirazedicisi söz

⁴ Olasan

Pəşiman oluban eylərdi fəryad.
Deyərdi ki, pəşimanam, pəşiman!
Vəlakin yox imiş bu dərdə dərman.
Dedi sultan ona: kim idi Behzad?
Nöşün oldu pəşiman, qıldı fəryad?

BƏXTİYARIN BEHZAD SƏRGÜZƏŞTİNİ NAĞİL ETMƏSİ

Dedi pəs Bəxtiyar: ey şahi-bəxtlu!
Nə kim vardır sənə bədxahü bədgü,
İlahi, ola bəlgular dili lal,
Pərişan, müztərib, şuridə əhval.
İki gözdən ola¹, sənə bədxah,
Həmişə qala sərgərdan və gümrah.
Eşitmişəm, zi əxbəri-büzürgən.
Var idi kim məgər dər şəhri-Şirvan
Müəzzəm padşahi-dadgöstər,
Xərac ona verərdi yeddi kişvər².
Bəşər tələt, mələk sirət, kəm azar
Cavan mərdü, cahangirü cahandar.
Var idi bir qəmər tələtli oğlu,
Əgər görsə biri qalmazdı ağı.
Yox idi misli, manəndi cahanda,
Məlaik³ ona müştəq asimanda.
Təsəvvürdən onun birun cəmali⁴,
Nəhayətdə fizun⁵ əqlü kəmali.
Fəsihü qabilü şirinzəban⁶ ol,
Fəqirü binəvayə mehriban ol.
Düzəltnmiş bir neçə ali imarət,
Mühəyya daim onda nazü nemət.

¹ İki gözdən məhrum ola

² Ölkə

³ Mələklər

⁴ Təsəvvürə gəlməz qədər gözlədi

⁵ Artıq

⁶ Şirin dilli

Buyurmuş qullara ol xubkirdar,
 Nə yerdə bir fəqirü binəva var,
 Gətirin onları mehman sərayə,
 Tərəhhüm eyləyin hər binəvayə.
 Cahanda yaxşı adı oldu məşhur,
 Gəlirdi hər fəqirü zarü məhcur¹.
 Ona bir neçə gün olurdu mehman,
 Qıladı hamıya ezazu ehsan.
 Kim olaydı onunla həm təbiət,
 Olurdu həmnışin, eylərdi söhbət.
 Qıladı hər zamanda, yüz təvazö,
 Bu rəsmi eyləmişdi xəlqə şayə.
 Kim əyləşsə verərdi nazü nemət,
 O kim gedər, verər əsbabü suali:
 “Görübsüz mən təkə sahib cəməli?
 Mənim tək ola hüsnü xübü ziba,
 Səhi sərvü səmənbuyü dilara?”².
 Deyərlərdi ki, haşa, sümmə haşa²,
 Sənə biz görmədik manəndü həmta³,
 Nəzirin yox cahanda, təksən taq,
 Sənin hüsnünə Yusif ola müştəq
 Zəhi surət, zəhi ziba⁴, müsəvvər,
 Təala şənəhü, Allahü əkbər!
 Qəzara Misr şəhrindən bir oğlan,
 Gəlib şahzadəyə ol oldu mehman.
 Cavanü nazəninü xub rəna,
 Süxəndanü vəcihü sərvü bala.
 İki bir neçə gün sərfi-oqat⁵,
 Qılıb bir-birinə ol dəm mülaqat⁶.
 Pəs ol dəm, dedi şəhzadə, ki: ey yar!
 Mənə manənd bu dünyada kim var?
 Müsafirsən, cahani çox gəzibsən.

¹ Tanışlarından ayrı düşmüş

² Yox, heç yox

³ Tay, bərabər

⁴ Bu gözəllik, bu surət

⁵ Yeyib içdilər

⁶ Söhbət

Mənim tək kimsə dünyadə görübsən?
 Kim ola mən tək sahib cəmali?
 Cavabım ver, sənə qıldım sualı?
 Dedi oğlan ki: ey nikü xəsayil,
 Sənin tək görmədim sahib şəmayil¹.
 Vələkin şahi-Misrin bir qızı var,
 Günəş tar olur², ol göstərsə rüxsar³.
 Cəmali-dilfərib⁴, hüsni dilgəş,
 Sənubər qaməti, şirin, məhvəş,
 Kəman əbrü, səmən sima, güləndam,
 Kəməndi-zülfi canlar mürqünə dam⁵.
 Saçı sünbül, qaşu yay, tir müjgan⁶,
 Alırdı işvə ilə neçə min can.
 Vəfalı, mehriban, bir türfə dildar⁷
 Cahani mütləqa qılmış giriftar.
 Ona pəs aşiq oldu qayıbanə,
 Saraldı, rəngi döndü zəfəranə.
 Könüldə qalmaq səbrü qərarı,
 Pərişan müşkül oldu çünki halı.
 Əsər qıldı ona hicranü firqət,
 Tökər hər dəm gözündən əşgi-həsərət,
 Rəvan olmuş gözündən əşgi-gülgün⁸,
 Başından getdi ağı, oldu məcnun.
 Atası oldu çün halindən agah,
 Dedi: qəm yemə oğul, çəkmə gəl ah!
 Verim gəncü xəzinə, külli vari,
 Gətirim mən səninçün ol nigari.
 Təsəlli tapdı pəs şahzadə Behzad
 Atası sözlərindən oldu dilşad.
 Buyurdu dər zaman ol mərdi-dana,

¹ Gözəl

² Tutulur

³ Üz

⁴ Ürək çalan

⁵ Telləri könül quşuna tələdir

⁶ Kirpikləri ox

⁷ Misilsiz gözəl

⁸ Qanlı göz yaşı

Vəzirlər qıldılar bir namə inşa;
 “Ki, şaha! dövlətin olsun ziyadə,
 Əlində daim olsun cami badə,
 Sənə hər kimsə kim olmasa tabe,
 Pərişan xatir olsun ömrü zaye.
 Cahan yeksan¹ sənin fərmanın olsun,
 Yamandan həqq sənin qalxanın olsun,
 Başından sayeyi həqq olmasın kəm,
 Olasan müttəsil xoşnudü xürrəm.
 Lihaza ey xudavəndi yeganə!
 Ümidim var, zi lütfü xosrövanə²,
 Kəminə quluvu xürsəndü mümtaz³
 Qılasan şahı-aləm, sən sərəfraz.
 Ki, vardır bəndəyə fərzəndi-dilbənd.
 Ola sultanə qul, sultan xudavənd.
 Qəbul edib ona gər versə duxtər⁴
 Fədadır iş bu halda, can həm sər,
 Cavahir, ləl, yaqutü xəzinə,
 Əsasi səltənət, gəncü dəfinə,
 Qəbul gər etməsən, bu sözü bizdən,
 Kərəm qılıb keçər təqsirimizdən”.
 Bəsi töhfə, təbərrük, barxanə,
 Götürüb elçilər oldu rəvanə.
 Yetişdi Misrə, ol fərxəndə qasid,
 Çü məlum oldu məqsudü məqasid.
 Səlahi-məmləkət gördü səvabin,
 Geri yazdı yenə namə cəvabin.
 “Əgər təqdir edibdir, həyyi-biçun⁵,
 Suvalsız gətirin siz yüz min altun⁶.
 Zəbərəcəd və tila, firuzə, mərcan,
 Nəhayət də fizun gəlsin firavan.
 Qayıtdı elçi çün Şirvanə getdi,

¹ Başdan-başa

² Padşahın lütfü ilə

³ Əskik qulunu sevindirib yüksəlt

⁴ Qız

⁵ Allah

⁶ Qızıl

Gəlibən Misirdən sultana yetdi.
 Əta qıldı şah ona, əsbü¹ camə²,
 Müşəxxəs oldu çün məzmuni-namə.
 Qapısın açdı hər nə var, xəzayin³
 Gətirdi zahirə, cümlə dəfain⁴.
 Var idi bir mürəssə⁵, dürri məknun⁶,
 Vəlakin nəqdi-zər səksən min altun.
 Nə kimi ol istəmiş, olmuş mühəyya,
 Yenə oğlan qılır fəryadü qovğa.
 Atası dedi: ey nuri-bəsirət⁷,
 Mənə on günə tək lütf eylə möhlət,
 Dəxi sən qılam fəryadü fəqani,
 Bəhəm yetirəlim baqi qalanı⁸.
 Fəqan qılma dəxi bundan ziyadə,
 Oğul, sən nik-nami vermə badə!
 Vəlakin eşq bilməz nəngilə⁹ nam,
 Necə olur, nədir səbrü nə aram.
 Olur aşiq olan bədnamü rüsva,
 Olur aşiq olan bədnamü şeyda.
 Yenə səbr etdi ol şəhzadə Behzad,
 Qılandı naləvü zari və fəryad.
 Pərişan oldu onun rüzgari,
 Yenə qıldı fəqanü növhəzari.
 Canında var, xəyalü vəsli canan,
 Çıxıb bir gecə ol mədhuşü heyran.
 Tutub dəştü¹⁰ biyaban, rahü birah,
 Gedər biçərə sərgərdanü gümrah.
 Çəkib cövrü-cəfa həddən ziyadə,

¹ At

² Paltar

³ Xəzinələr

⁴ Qiymətli şeylər

⁵ Naxışlı

⁶ Sapa düzölmüş dürr

⁷ Gözümün işığı

⁸ Yerdə qalanı

⁹ Utanmaq

¹⁰ Çöl

Gəzərdi ol biyabanda piyadə.
 Qəzara karvani-Misr məhmil¹
 Açıb ol yerdə etmişdilə mənzil.
 Vəli gözlərinə getməzdı yuxu,
 Çəkərlər oğrudan təşvişü qeyqu,
 Oların gözlərinə çün göründü,
 Nə gəldi başına sən gəl gör indi.
 Tutub dedilər: ey sərməst², salus³!
 Bizə bədxahsən! Ey düzdü⁴ casus,
 Yığıldı üstünə onlar tamami,
 Bizə söylə hani düzdü hərami.
 Ona eylədilər büsyar azar,
 Giriftar oldu miskin, onda ağlar.
 Onu salari-karvan⁵ qıldı məhbus,
 Belə apardı onu zarü məyus.
 Atası oldu bu işdən xəbərdar,
 Pərişanxatir oldu, zar ağlar.
 Əlinə aldı çün ol dəmdə xamə⁶,
 Yenə sultani-Misrə yazdı namə,
 “Ki, ey şahı-cahan, puştü⁷ pənahim,
 Ki, səndən qeyri yox ümidgahim!
 Mənim fərzəndim ol şəhzadə Behzad,
 Bu yerdə çün deyildi, xürrəmü şad.
 Pərişan oldu onun rüzigari,
 Yenə qıldı fəqanü ahü zari,
 Həvayi-əşqidən biçarə oldu,
 Bu yerdən baş alıb avarə oldu.
 Bilirəm gəlmiş ol sizin diyarə,
 Olur onda onun dərdinə çarə,
 Bəzinharü, bəzinharü, bəzinhar⁸,

¹ Yüklü dəvə

² Sərxoş

³ Yaramaz

⁴ Oğru

⁵ Karvan başı

⁶ Qələm

⁷ Arxam

⁸ Mütələq, mütələq, mütələq

Onun dərindən olun siz xəbərdir”.
 Bu əhvalı eşitdi, çünki sultan,
 Dedi: hər kim ki, saxlar onu pünhan,
 Neçün sən eylə sərgərdanü gümrah,
 Gəzirdin, yox idi biləncə həmrəh?
 Dedi Behzad ona hali sərəsər,
 Dedi pəs ona, ey sultani-sərvər,
 Xəta qıldım, mənim əfv et günahım!
 Belə bilməz idim, ümmidgahım.
 Günahkaram, əta¹ eylə, kərəm qıl!
 Mənə etmə tələfi², möhtərəm qıl.
 Ayağından götürüb bəndi filhal,
 Bəşarət verdi ona, qıldı xoşhal,
 Müzəyyən³ eyləyubən qıldı zinət.
 Rəvan ol əyninə geydirdi xələt,
 Dur indi gedəlim, şah istəyibdir;
 Gətirsinlər mənə dərdəm”, – deyibdir.
 Gətirdi padşahın xidmətinə,
 Dedi: ey padşahim: mən kəminə!
 Bu oğlani məgər əndər biyaban,
 Tutub dedim budur casus düzdan,
 Əlin və ayağın mən bağlamışdım,
 Giriftar eyləyibən saxlamışdım.
 Eşitdim çün münadi⁴ qıldı məfhum,
 Mən ondan eylədim əhvali məlum,
 Müşəxxəs oldu ki, damadi-sultan,
 Gətirdim padşahim, budur oğlan!
 Şəh ezaz eylədi ol dəm cəvanə,
 Döyüldüyü təbli kusü⁵ şadyanə,
 Həm ol xacəyə qıldı lütf büsyar,
 Görüb oğlanda hüsnü şəkli rüxsar,
 Baxıb gördü, bəyəndi, dərhomə bab⁶.

¹ Bağışla

² Qisas

³ Bəzədilmiş

⁴ Carçı

⁵ Böyük təbil

⁶ Hər cəhətdən

Bilirdi onda yoxdur taqətü tab,
 Buyurdu: siz çalın ol təblü kusi,
 Mühəyya olsun əsbabi əruzi¹,
 Çalındı təblü kus, nayi² zurna,
 Qamu şəhrü vilayət oldu agah.
 Dedi həm qaziyə, işbu səlahi,
 Müşəxxəs etdilər əqdü³ nigahi.
 Bəli, çün axır oldu ruzi-hicran,
 Yavuxlaşa nolaydı vəsli-canan.
 Olur pəs, aşıqın şövqi ziyadə,
 Yenə o şövqidən zövqi ziyadə.
 Vəlakin ol gecə şahzadə Behzad,
 Şüküftə xatirü⁴, xürsəndü⁵ dilşad.
 Fəemma⁶ qalmamış səbrü qərarı,
 “Nihan görüm – dedi – bəlkə nigari?”
 Bir evdə kim olurdu ol yeganə,
 Yığılmış onda xubani⁷-zəmanə.
 Pəri peykər, səhi qamət⁸, səmənber⁹,
 Qəmər tələtli, çox xurşid mənzer.
 Qamu püstədəhan¹⁰, şirin şəkər ləb,
 Qamu laləuzarü, sib qəb-qəb¹¹,
 Məgər Behzad gizlin çıxdı gecə,
 Ol ev üstündə vardı bir dəriçə¹².
 Oradan çün nəzər qıldı nigarə,
 Görüb canan üzünü aşikarə.
 Sanasan getdi ondan əqlü iman,
 Baxan qaldı ona mədhuşü heyran,

¹ Toy dəsgahı

² Ney

³ Kəbin

⁴ Şən

⁵ Sevincli

⁶ Lakin

⁷ Gözəllər

⁸ Ucaboy

⁹ Yasəmən

¹⁰ Püstə ağızlı

¹¹ Alma buxaqlı

¹² Kiçik qapı

Baxıb onu mægər gördü bir övrət,
 Qızın anasına qıldı işarət.
 Gör indi neylədi ol bədfəali¹,
 Əyan eyləmədi bu gizli hali!
 Var idi ikiuclu bir dəmir şiş,
 Oda qoydu onu bəd fel, bədkiş.
 Qızardı çün ayağa durdu ol zən,
 Ələ aldı, yeridi, suyi-rozən²,
 Deyil oğlan xəbərdar işbu halə,
 İki gözünə şiş oldu həvalə.
 Yıxıldı dər zəmin şahzadə Behzad
 Çəkib nərə qılıb əfqanü fəryad,
 Eşitdi xəlq fəryadü fəqani,
 Yıxıldı dər zaman tapşırdı cani.
 Bu halə vaqif oldu şahü ləşgər,
 Sanasan ol zamanda qopdu məhşər.
 Qoyub rəhmani çün vəsvasə³ döndü,
 Onun çünki toyu bir yasə döndü.
 Əgər qılsaydı bir əndək təhəmmül,
 Olurdu mətləbü məqsud hasil.
 Çü səbr eyləmədi biçarə oğlan,
 Kimə nə etdi, özünə qıldı nöqsan.
 Yetərdi, səbri qılsa müddəayə,
 Şitab uğratdı dərdü-bidəvayə⁴.
 Gecə oldu bu nəğl olunca təqir,
 Yenə ol Bəxtiyar boynunda zəncir,
 Apardılar onu zindanə dustaq,
 Onunçün yox havadar, el və oymaq.

¹ Yaramaz adam

² (divardakı) deşiyə tərəf

³ Şeytan

⁴ Dərmansız dərd

BEŞİNCİ VƏZİRİN PADŞAHIN YANINA GƏLMƏSİ

Gecə keçdi, yenə çün oldu səbah,
Vəziri pəncümi¹ fəryadü ilhah².
Gəlib dedi ki: ey şahi-zəmanə!
Neçin yaxşılıq eylərsən yamanə?
Biri çün həqqi nemət eylədi güm³,
Sən ona neçün eylərsən tərəhhüm?
Mürüvvət eyləsə hər kim ilanə,
Sitəm eylər o məxluqi cəhanə.
Fəramuş eyləsə kim həqqi-nemət,
Ədalətdir ona qılmaq siyasət.
Əgər bədxah ola nəvvabü nayib⁴,
Buyurmuş həqq onun qətlini vacib.
Necə sən saxlayasan Bəxtiyari!
Müqəyyəd mübtəla yox ixtiyari.
Dedi: sultan ona kim ey sərəncam!
Bizi sən eylədin rüsvayü bədnam.
Xələyiq tənə eylər hər zamanda
Bizi mülzəm⁵ edərlər hər məkanda.
Xilas olmaq sənə bir çarə yoxdur,
Sənə ölümdən özgə çarə yoxdur
Büküm-büküm səni peyvənd-peyvənd,
Kəsəm, səndən ala hər kim gərək pənd⁶.

¹ Beşinci

² Təkid

³ İtirmək

⁴ Qulluqçu, məmur

⁵ Susmağa məcbur olan

⁶ Nəsihət

BƏXTİYARIN PADŞAHA CAVAB VERMƏSİ

Dedi pəs Bəxtiyar: ey şahı-aləm!
Sənə tofıqı-həqq olsun dəmadəm!
Pənahində səni saxlaya yəzdan!¹
Yetişməsin sənə asibi²-dövrən,
Sənə bədxah ola məcrühü xəstə,
Gələn düşmən qapuva dəstə-dəstə,
Əgər şah eyləmiş qəsdı-hələkim,
Mənim yoxdur ölümdən hiç bakım³.
Ümidim vardır ol qadir ilahə,
Zəval olmuya hərgiz bigünahə.
Ki, məndən olmamışdır, işbu üsyan,
Mənə olur onun lütfi nigəhban⁴.
Mənim bu işdə yoxdur çün günahım,
Xudavəndi-cahan olur pənahım.
Bu gün əhvali miskinü kəminə,
Bu bənzər dastanı-Dadbinə.
Vəzirin birisi ol qıza töhmət,
Qılıb ol felidən çəkdi nədamət⁵,
Vəziri işbu töhmət verdi badə,
Ol övrət aqibət irdi muradə,
Dedi sultan, necədir bu hekayət?
Bəyan eylə bizimçün, qıl rəvayət.

¹ Allah

² Zərər

³ Qorxum

⁴ Gözətçi

⁵ Peşmançılıq

BƏXTİYARIN DADBİN SƏRGÜZƏŞTİNİ NAĞİL ETMƏSİ

Dedi pəs Bəxtiyar: ey şahi-sərvər!
Yəqin hər kim cahanda xeyrin istər,
Ola eymən¹, qamü şərrü bələdən,
Vəli qurtulmuya, bədgü bələdən.
Olur öz felinə hər kim giriftar,
Bu sözə şahid işbu nəğlü göftar,
Eşitdim var imiş bir padşahi,
Nəhayətsiz onun gəncü süpahi.
Ona qoymuşlar idi Dadibin ad,
Vəli işi həmişə zülmü bidad,
Var idi həm onun iki vəziri:
Əsasi-səltənət həm dadigiri.
Birisi Ruzibəxt emali-dünya,
Birisi Karidanü² karfərma³.
Məgər ol Rüzbəxtin bir qızı var,
Mələk heyran olur göstərsə rüxsar.
Mütərra⁴ zülfü sümbül, qəddi şümşad.
Xəcil onun boyundan sərv azad.
Özü gül, ləbləri bal, ağızı püstə,
Əcəyib nazənin, rəna, xücestə⁵,
Vəli pərdənişin maməndi Bəlqəys,
Nədir heç bilməmiş təzvirü⁶ təlbis⁷.
Nə məşuqə nədir bilməz, nə aşıq,
Həmişə həqq ilə könlü müvafiq.
Bəqayət mömünü əhli-ibadət,
Yox idi özgə işi qeyri taət.
Bəsi pəhrizkar, əhli təqva,
Hamı təqva onunçündür mühəyya.

¹ Xatircəm

² İş bilən

³ İş buyuran

⁴ Ətirli

⁵ Uğurlu

⁶ Yalan

⁷ Hiylə

Alır adabilə ol dəstəmazi,
Gecə-gündüz qılar beş vaxt nəmazi.
Güruhi-Fatimə, xatuni-rəna,
Tələbkari rzayi həqq-təala
Səlatinlər¹ ona oldu tələbkar,
Qılırdı dayə çün bu rəmzi izhar.
Deyərdi: məndə yoxdur eyşi-madər,
Havayi-eyşü işrət, meyli-şöhər²,
Atası çün eşitdi bu cəvabi,
Gələn elçilərə etdi cəvabi³.
Hüzurunda qamu əşrafü əyan,
Buyurdu onlara ol dəmdə sultan.
Hamı siz dəxi olun bu səlahə,
Gətirin ol qızı əqdi-nigahə.
Qızın atası məclisdə rəvani,
Evə gəldi çağırdı dərzəmani,
Yanına gəldi ol sərvü səmənber,
Dedi: – Ey nazənin, pakizə duxtər!
Mələk siyrət, səmən sima, pərizad,
Nola sultan kim ola bizə damad?
Dedi pəs dayəsinə: ey güləndam!
Bu sözə yox səlahim, olmazam ram,
Mənim işim həmişə zikrü taət⁴,
Onun işi həmişə eyşü işrət.
Onun təbi mənə olmaz müvafiq,
Kiməm mən, kim olam sultanə layiq.
İkinci: var onun xatuni-kübra⁵,
Neçə sərvü sənubər, qədd rəna,
Mənə sultan gər eylər iltifati,
Gəlir ol iltifat onlara qatı⁶,
Həsəddən bağlayarlar mənə böhtan,
Həlak edə mənə qəhr ilə sultan.

¹ Padşahlar

² Ər istəmək

³ Rədd etmək

⁴ İbadət etmək

⁵ Böyük qadını

⁶ Ağır, xoşa gəlməmək

Dedi atasına əhvali dayə:
– Deyil razı qızın bu müddəayə.
Necə verdi atası dilnəvazi,
Qərəz bu sözə qız olmadı razı.
Vəzir eşitdi qızıdan bu cəvabi,
Gəlib sultana həm verdi cəvabi.
Qəzəbləndi ona ol dəmdə sultan.
Bulub fürsət vəzir oldu girizan¹,
Buyurdu carçılar çağırdı, cari,
Gətirsinlər mənə ol nabikari².
Əcəb sözdür demiş, əhli-fərasat
Ki, hökmü hakimü, mərgi müfacat³.
Eşitginən dəxi yoxdur əlaci,
Ki, zəhri-qatil olmaz ondan aci.
Tapıb gətirdilər dərdəm vəziri,
Başına vurdu sultan bir dəmiri.
Dağıldı başı onun dərzəmani,
Yıxıldı, həqqə təslim etdi canı.
Vəziri öldürüb apardı qızı,
Zərü malü qulamü həm kənizi.
Çü qız olmazdı naməşruə⁴ razı,
Çağırıldı pəs ol dəm gəldi qazi.
Pəs ol dəm hakimi-şəri-peyəmbər,
Nigah etdi, riza aldi zidüxtər⁵.
Çalındı təblü kusü nayü zurna,
Nə kim könlu dilər olmuş mühəyya.
Neçə gün çağ idi şahın damaği,
Xəbər gətirdilər kim gəldi yaği.
Buyurdu döydülər dərdəm nəqarə,
Xəbər göndərdi hər şəhrü diyarə.
Mühəyya qıldı fikrin, oldu azim⁶,
Səfər etmək ona çün oldu lazim.

¹ Qaçqın

² Yaramazı

³ Sürətli ölüm

⁴ Kəbinsiz

⁵ Qızıdan

⁶ Yola düşmək

Evin tapşırıldı ol dәм Kardanә,
 Dedi: ol mährәм israri-xanә,
 Bәzinharü, bәzinharü, bәzinhar,
 Hәрәм әhvalinә sән ol xәbәrdar.
 Olursa kimdә belә fikri napak,
 Gözünә kül qoyasan, başına xak.
 Zәhi bәdxәhü bәdbәxtü sәlitә¹
 “Komaçi quyruğu tapşırıldı itә”.
 Gör indi neylәdi, ol rusiyahı²,
 Xәyalından keçәр xeyli münahi³.
 Büründü başına eyşiyлә sevda,
 Qızın eşqiylә Mәcnun oldu şeyda.
 Әlindән getdi taqәt ixtiyaşı,
 Könüldә qalmaqı sәbrü-qәrari.
 Başından getdi әğlü-huşu tәdbir,
 Vücudi oldu xәstә, rәngi tәğyir.
 Nә xub demiş bu sözü ol süxәndan,
 Ki, qalmaz eşq gizlin, mişk pünhan.
 Qızın yanında bir mәkkarә⁴ övrәt,
 Rәvanә eylәdi ol bisәdәt.
 Ki: cana, mән sәnin eşqindә zarәм,
 Giriftarәм, pәrişan ruzigarәм.
 Mәnim bağırıma hicran vurdu bir dağ,
 Könül olmuş sәnin dәrdinә müştәq.
 Sәnin eşqindән oldum mән ciyәрxun,
 Necә kim Leylinin eşqindә Mәcnun,
 Sәnә mән mailәм ey qәddi şümşad,
 Bә eyni öylә kim Şirinә Fәrhad.
 Mәnim könlüm әlә al, ey sәmәnbәр!
 Tutaram әtәyindән ruzi-mәhşәр!
 Yetirdi bu sözü mәkkarә övrәt,
 Nihani ol nigarә, qıldı xәlvәt.
 Eşitdi bu sözü ol sәrv qamәt,

¹ Qiybәtçi qadın

² Qaraüzlü

³ Qadağan olmuş işlәр

⁴ Hiylәgәр

Pəs ol dələləni¹ qıldı mələmət.
Dedi: – Ey bihəya, narast, napak,
Səni elçi edənin başına xak.
Gətirdin çün xəbər, apar cavabın,
Ona söylə kim, ey şərməndə, xain,
Səni derlər² ki, mərdi-kardansan!
Vəliyyü nemətə qılma ziyan sən.
Səninlə mən necə olum müvafiq?
Bu sözü söyləmək sənə nə layiq?
Əgərçi yox imiş səndə dəyanət,
Ərim evində mən qılmam xəyanət.
Vələkin bu cəzadır Dadbinə,
Evin tapşırıb sən tək əminə?
Könüldən zayə eylə bu xəyali,
Unut əlbəttə bu fikri-məhali
Bu sevdani əgər tərək eləyəsən,
Sənin razın³ dəxi faş etməzəm mən.
Gəlib övrət ona yetirdi peyqam⁴,
Dedi: səninçün hasil olmadı kam,
Dediyindən vəzir oldu pəşiman
Dedi: halım nola eşit sə sultan?
Əgər çəksə mənim başıma ərər⁵,
Kəsib yüz parə qılsa zərrə-zərrə,
Necə kim, olmamışam parə-parə,
Gərəkdir bu işə tədbirü çarə.
Budur kim, eyləyəm mən ona töhmət,
Ki, bəlkə qurtulam, qalam sələmət.
Əgər çi eyləsəm qılsam təqafül⁶,
Pəşimanlıq olar əlbəttə hasil.
Təqafül eyləmək surət bu halə,
Mənimçün əksik olmaz ahü nalə.

¹ Dəllal qadın (aradüzəldən)

² Deyirlər

³ Arzu, ürək sözü

⁴ Xəbər

⁵ Mişar

⁶ Qəflət

Qızın atasını ol gün ki, sultan,
 Yetirdi qətlə, malın qıldı talan.
 Var idi bir qulami-xubkirdar,
 Gətirmişdi bəqarət¹ ol sitəmkar.
 Qamu əsbabü mətbəx ona təhvil,
 Qılıb vermişdi ənamü təhsil.
 Pəs ol namərd, nakəs, bisəadət,
 Ona ol qeyri həqdən qıldı töhmət,
 Səfərdən Dadbin çünki qayıtdı,
 Vəziri-Karidan pişvazə getdi.
 Şahə səcdə qılıb etdi dualər,
 Yükəş təhsin çox-çox mərhəbalər.
 Nüzul eylədi sultan, tutdu təmkin,
 Vəziri-Karidani gördü qəmgin.
 Dedi sultan ki: ey piri-kühənsal!²
 Pərişansan, neçün şuridə³ əhval
 Sənin neçün müşəvvəşdir damağın?
 Üzün gülməz, açılmaz heç qabağın⁴.
 Vəzir dedi ki: ey nayibeyi-fərz,
 Qılam məhz sözüüm nəvvabiyə ərz;
 Mənə mane vələkin tərsi-candır⁵,
 Əgər ərz etməyəm dəxi yamandır.
 Məgər sultan mənimlə edə peyman,
 Yetirməyə mənə azarü nöqsan.
 Deyəcək bir sözüüm vardır nihani,
 Onunla qıldı şəh əhdü əmani.
 Vəzir edər⁶ kim, ey şahı-cahanə,
 Səfər əzminə⁷ çün oldun rəvanə,
 Mənə nagrah xəbər verdi bir övrət,
 Ki, ey xacə budur, dərkünci-xəlvət⁸.

¹ Talamaq (burada əsir etmək)

² Çox yaşlı qoca

³ Kədərli

⁴ Qaş-qabaq

⁵ Can qorxusu

⁶ Söylər

⁷ Qərara gəlmək

⁸ Bir xəlvət bucaqda (yerdə)

Hüzuri piş edib⁴ xatuni-canan,
Biri-birinə söylər razi-pünhan.
Eşitdim bu sözü əndər nihani,
Nəzər qıldım tanıdım ol cəvani.
O oğlandır ki, siz mətbəxi təhvil,
Veribən eylədiz ənam təhsil,
Deyərdi qız ona kim: ey vəfadar!
Nə çəkdim mən sənün ucundan ey yar!
Atam evində sən məndən bəkarət
Apardın eylədin mənə xəsarət.
Yox idi məndə çün aini-duxtər⁵,
Onunçün eyləməzdim meyli-şövhər
Mənim yolumda atam öldü nahəq,
Atadan dayəyə oldu məşəqqət.
Mənimçün eylədi ol məkri-ali⁶,
Ki, sultan dəxi bilmədi bu hali,
Əziza, salü mah, hər ruzü hər şəb,
Mənim könlümdə vardır iki mətləb:
Biri oldur muradım, nazəninim,
Gecə-gündüz olasan həmnəşininim.
Ki, səndən qeyrilə yoxdur qərarım,
Sənünlə sərf edərdim rüzigarım!
İkinci atamı öldürdü çün şah,
Alaydım qanini mən inşaallah.
Yazığam, qoyma onda qala qanım!
Ki, səndən hasil olur hər muradım,
Bu işdə etmişəm bir fikri tədbir,
Əgər sən qılmasan ehmalü təqsir.
Sənə verrəm mən əndək zəhri-qatil,
Nihan şah aşına sən eylə daxil.
Eyə bir loğma, canı edə təslim.
Qız ona eylər idi belə təlim
Dedi oğlan: kim ey pakizə canan!
Bitər bu iş mənim əlimdə asan.

¹ Bir-birilə görüşüb

² Qızlıq isməti

³ Böyük hiylə

Bir ara qoydular qövlü qərari¹,
Xəbər dar eylədim mən şəhriyari.
Bu sözü çün dedi, ol zişt², bədxu³,
Cahan şah gözünə oldu qaranqu,
Qəzəbləndi, eşitdi bu kəlamı,
Siyasət birlə öldürdü qulami.
Buyurdu xatuni pəs ol sitəmkar,
Atalar qələ bürcündən nükusar⁴.
Dedilər ol zaman ərkanı-dövlət,
Şəha! Bizdən qəbul eylə nəsihət!
Mürüvvət eylə, əl öldürmə övrət!
Deyil layiq, olur nöqsani-sirət⁵,
Sələh oldur onu biabü-binam,
Aparıb qoyalar əndər biyaban⁶.
Öz əli ola, onun öz yaxası,
Ölümdən bigüman olmaz xilası.
Qəbul eylədi şah bu iltiması,
Ona geydirdilər köhnə libası.
Apardılar onu giryanü nalan,
Buraxıb gəldilər əndər biyaban.
Yetişdi durmayıb məhbub, məqbul
Qılıb taət, pəs oldu həqqə məşğul.
Nəməzə durdi çün övrət səlamı,
Kişi dedi: kim ey yarı-girami,
Nə yerdən sən gəlibsən, ey pərizad?!
Nə kimsəsən, nədir, söylə sənə ad?
Dedi: görsə əgər məni sizin şah,
Olur çün ol zaman halimdən agah.
Xəbər gər verəsən, ala o sultan,
Sənə çox eyləyər, ənamü ehsan.
Qəzara padşah ol gün şikarə,

¹ Dilbir

² Çirkin

³ Pis xasiyyətli

⁴ Baş aşağı

⁵ Sənə yaraşmaz

⁶ Çölün ortasında

Çıxıb olurdu onda aşikarə.
Eşitdi bu sözü ol dәм şütürban¹,
Gedib sultana sarı ol şitaban²,
Yetişdi, dedi: ey sultani-sərvər!
Burada əylənibdir bir səmənber.
Əgər qılsan ona bir dәм nəzarə,
Dəxi sən mail olmazsan şikarə.
Eşitdi bu sözü ondan çü sultan,
Dedi göstər, dəlil oldu³ şütürban.
Yetişdi şah, ona qıldı nəzarə,
Sanasan göydən enmiş mahiparə.
Nigarü nazəninü gülüzari,
Kim onu görsə qalmaz ixtiyari.
Bütü Çin, filməsəl, sərxeyli-xuban⁴,
Xəcil olur, üzündən mahi-taban⁵.
Güli-həmrayə⁶ bənzər, hər yanağı
Sözüdür şəhd, şəhərdir dodağı.
Boyu sərvü sənubər, hüsnu göyçək,
Başından getdi əqli onu görcək,
Dedi sultan: sənə mən oldum aşıq,
Səni əqd edəlim şərə müvafiq.
Qəbul eylədi övrət, oldu razi,
Buyurdu şah dərdəm gəldi qazi.
Müvafiq şərə ol sahib səliqə,
Oxudu şah üçün ol dəmdə siqə⁷.
Təsərrüf eylədi şah ol nigari
Mühəyya qıldı onunçün imari⁸.
Kəcavə içinə əyləndi xatun,
Mürəsse⁹ yanları, o rəngli altun,

¹ Sarvan (dəvəçi)

² Tələsik

³ Yol göstərdi (bələdçi)

⁴ Gözəllər başcısı

⁵ On dörd gecəlik ay

⁶ Qızıl gül

⁷ Kəbin

⁸ İmarətlər

⁹ Daş-qaşla bəzənmiş

Buyurdu şah, çalındı şadiyanə,
 Nişatu zövqilə oldu rəvanə.
 Pəs ol dəm oldu sultan şəhrə daxil,
 Muradı müddəasi oldu hasil.
 Nə keçmişdi başından şəhrü təqrir,
 Bəyan eylədi o, sultanə bir-bir,
 Dedi: şah, olma qəmgin, çəkmə gəl ah!
 Sənin dadın mən allam inşaallah.
 Qamusun burada məcruh xəstə,
 Gətirrəm, görəsən dəst bəstə.
 Tələfi eylə gəl necə bilərsən,
 Rəvadir onlara hər cövr qılsan,
 Buyurdu dərzəman şahi-cahandar,
 Süpahi cəm olub gəlsin nə kim var.
 Nida qıldı münadi aşikarə,
 Təməmə ləşgərə etdi işarə.
 Sanasən zəlzələ düşdü zəminə,
 Rəvan ol qəsd qıldı Dadbinə,
 Süpahi-biədəd¹, ləşgər firavan,
 Onun çox ölkəsini qıldı talan
 Dedilər: Dadbinə, gəldi ləşgər,
 Xərab oldu vilayət, qaçdı ellər,
 Canına düşdü yüz ənduhü² qeyqu,
 Qılıb fikri tədarük çıxdı qarşu.
 Yetişdi bir yerə çün iki sultan,
 İki yandan yeridi mərdi-meydan,
 Çalındı təblü kusü nayü zurna,
 Sanasan məhşər oldu, qopdu qovğa.
 Süpahilər qanından doldu meydan,
 Dilavərlər qılıb qan içrə qəltan.
 Süpahi-Dadibin, məqhurü³, mənku⁴,
 Basıldı ol zamanda, oldu məğlub.
 Tutuldu Dadbin oldu giriftar,

¹ Səhsız qoşun

² Qəm, qüssə

³ Əzilmiş

⁴ Döyülmüş

Qamu ərkanı-dövlət hər nə kim var,
Xəzinə, hər nə var, məskuk¹, məzrub²,
Hərəmdə³ kim ki var, məqbulü məhbub.
Apardı cümləsin, sultan bəqarət,
Xərabə qıldı eyvanü imarət.
Edib qəhriylə ol ölkəni viran,
Təmam əsbabü malin qıldı talan.
Edibən Dadibin mülkünü bərbad,
Qayıtdı pəs oradan xürrəmü şad.
Vəziri-Dadibin məcruhü⁴, xəstə,
Giriftarü müqəyyəd, dəstə-bəstə⁵,
Olub can qorxusundan rəngi təqyir,
Ayaqda kündə və boynunda zəncir.
Çəkib gətirdilər dövlətsərayə,
Dedi pəs padşah, ol məhliqayə:
Əlibağlı səninçün gəldi düşmən,
Qisas eylə, ona necə bilirsən!
Arada asdılar bir pərdə hayil⁶,
Xuraman gəldi ol niku-xəsayil.
Qılıban pərdədən izhari-göftar,
Dedi: – Ey nakəsi-zalim sitəmkar!
Nəçün sən nahəq öldürdün atamı?
Alayim indi səndən intiqamı?
Məni rüsvay edib avarə qıldın,
Pərişan, binəva, biçarə qıldın.
Günah məndən nə gördün, eylə təqrir,
Eşitsinlər qamusun şərhü təfsir!
Eşitdi bu sözü çün ol sitəmgər,
Müşəxxəs qıldı kimdir ol səmənbər.
Dedi: ey məhliqa, xurşid-tələt!⁷
Ki, haşa, görmədim səndən xəyanət.

¹ Sikkələr

² Pullar

³ Hərəmxanada

⁴ Yaralı

⁵ Əlibağlı

⁶ Maniə

⁷ Günəş üzlü

Vəli bir söz eşitdim Kardandan,
 Sənə zülm eylədim mən ol gümandan.
 Vəzir edər¹: mənim üzüm qarardır,
 Deyəlim necə keçmiş macərədir!
 Rəvan oldu səfər əzminə sultan,
 Məni yoldan çıxardı hirs-i-şeytan.
 Mən ona elçi göndərdim bir övrət,
 Məni, həm onu etmişdi məlamət.
 Xəbər gəldi mənə, oldum pərişan,
 Dedim bu sözü gər eşidə sultan,
 Deyər bişəkk ona xatuni-dilbənd,
 Kəsə sultan məni peyvənd-peyvənd,
 Onunçün söylədim nahəq bu töhmət,
 Ölümdən qurtulub, qalım səlamət.
 Onu mən boyadım bu rəngi-buyə,
 Vəli düşdüm özüm qazan quyuyə.
 Vəzirin işlərin eşitdi çün şah,
 Pəs ol xatun dedi: əlhəmdülillah.
 Eşitdin müddəidən padşahim?
 Mənim yoxdur bu dəvadə günahim?
 Ziyadə oldu şahin xişmə kini,
 Yetirdi qətlə dərdəm Dadbini.
 Qisasın aldı ol dəm, ol vəzirin
 Gözün oydu, əlin kəsdi əsirin.
 Ayaqların vəzirin kəsdi cəllad,
 Qılırdı naleyi-əfqanü fəryad.
 Bunu görən deyərdi alsın ibrət,
 Deməsin kimsəyə nahəq bə töhmət.
 Qazarsa kimsə özgə qəsdinə çah,
 Özü axır düşər ol çahə nagah.
 Bələdən qalmaq istərsən səlamət,
 Amandır, qılma sən kimsəyə töhmət.
 Zıyan eylər özün zıst-kirdar,
 Olur öz felinə axir giriftar.
 Aparıb saldılar əndər biyaban,

¹ Söylədi

Siyasət birlə təslim eylədi can.
Yetişdi Karıdan, ondan cəzayə,
Hənzur bur az idi, ol nasəzayə¹,
Bu söz məşhur idi, əndər cəhanə;
“Yaman hər kim edər, uğrar yamanə!”.
“Kimin ki, xəlqə dəyməz bir ziyani,
İki dünyadə görməz o yamani”.
Vəzirı-Karıdan tək inşaallah,
Yaman dərde giriftar ola bədxah.
Cavanmərđi ki, qılmışdı, şəfaət,
Ona başdan-ayağə verdi xələt.
Ətavü lütf edib ənamü ehsan,
Onun əlinə verdi hökmü fərman.
İnayət etdi² mülki-Dadbini,
Onun pəs dövlət oldu həm qərini.
Yamanlıqdan olara etdi nöqsan,
Ol oldu yaxşılıqdan mirü sultan.
Özüçün olar, hər kim ola yaxşı,
Yamanə deməzlər heç yerdə yaxşı.
Yamanlardan, yamandaq ya ilahi!
Fədayi xəstənin sən ol pənahi!
Ayırma yaxşılardan ol fəqiri!
Ki, səndən qeyri yoxdur dəstigiri³.
Dedi pəs Bəxtiyar: ey padişahim!
Mənim bu davadə yoxdur günahim!
Həqqin dərgahinə ümmidvaram,
Ölüm yoxdur mənə, mən rastkarəm⁴.
Tamam oldu hekayət, oldu axşam,
Yenə də gün batıb çün oldu axşam.

¹ Yaramaz

² Tapşırđı

³ Əlindən tutanı

⁴ Düz adamam

ALTINCI VƏZİRİN PADŞAHIN YANINA GƏLMƏSİ

Səhərgəh çün görünməz oldu əxtər¹,
Günəş doğdu, cahan oldu münəvvər,
Birisi gəldi dəxi ol vəzirin,
Yetişdi xidmətnə ol əmirin.
Dedi: ey padşahi-həft kişvər²,
Eşitdim xəlqi-aləm belə söylər:
– Məgər yoxdur, şahın namusu, ari?
Nə üçün saxlayıbdır Bəxtiyari?
Qılıbdır onu zindanbanə³ təslim,
Gər olsa padşahdan özgə hər kim,
Çəkərdi başınə bu dəmdə ərğə,
Kəsərdi ya ki onu zərrə-zərrə.
Ya öldür sən bu gün ol bihəyani,
Ya sən qətl eylə gəl, xəlqi-cahani.
Çü namü nəngü qeyrət oldu bərbad,
Gər öldürməzsən onu, sən eylə azad!
Eşitdi çün vəzirin sözlərini,
Ziyadə oldu şahin xişmə⁴ kini.
Gətirsinlər dedi, qıldı işarə,
Qəzəbləndi, dedi ol Bəxtiyarə,
Dedi: – Ey Bəxtiyari-şümü bədbəxt,
Ədəbsiz, bihəya, bədnamü sərsəxt.
Sənə mən eylədim ezazü ikram,
Məni sən eylədin rüsvayü bədnam,
Bu gün təhqiq bil ey üzü qarə,
Sənə yoxdur ölümdən özgə çarə!

¹ Ulduz

² Yeddi ölkə

³ Həbsxana başçısı

⁴ Acıq

BƏXTİYARIN PADŞAHA CAVAB VERMƏSİ

Dedi pəs Bəxtiyar: ey şahi-sərvər!
Cahan olsun sənin hökmündə yeksər!¹
Ümidim var xudavəndi-cahanə,
Səni uğratmasın hərgiz yamanə.
Dürüstdür həqqə ixlasü yəqinim,
Olur axır səadət həmnişinim.
Vəli mən bağlamışam həqqə ümmid,
Məni həqq eyləməz məhrümü nomid.
Mədəd qıldı yəqin Bəxtazimayə,
Necə yetirdi onu müddəayə.
Həqqə çün bağlamışdı sidq ilə dil²,
Onunçün oldu asan kari-müşkül.
Dedi sultan ona, ol dəm: ki, oğlan!
Xəbər ver sən biz Bəxtazimadan!

BƏXTİYARIN BƏXTAZİMA SƏRGÜZƏŞTİNİ NAĞİL ETMƏSİ

Dedi pəs Bəxtiyar: ey şahi aləm!
Həmişə könlün olsun şadü xürrəm,
Məgər bir gün eşitdim mən diləfkar,
Rəvayət eylədi raviyi-əxbar,
Var idi ol zaman sultani-qafil,
Adı Bəxtazima, məğrurü cahil.
Həmişə mail olmuşdu şərabə,
Yetişməzdi hesabü bihesabə,
Onun ləhvü-ləəb³ olmuş müdari,
Keçərdi qəflət ilə rüzigari
Özündən bixəbər, mədhuşü heyran,
Rəiyyət təfriqə⁴, ləşgər pərişan,

¹ Başdan-başa

² Ürək

³ Mənasız, laübalı həyat

⁴ Parçalanmış, dağılmış

Oturmuş qafilü, bifikrü eyməñ.
Onun üstünə gəldi taki düşməñ,
Əlindən getdi onun ixtiyari,
Buraxdı qələvü şəhrü hasari.
Saluban gəncü malü xanımının,
Qaçıb Bəxtazima qurtardı canın.
Onunla var idi bir neçə nöker,
Var idi sərhəcində neçə ləşgər.
Buyurdu onlara siz edin ilqar!
İrakda¹ kim var isə edin ehzar²,
Münasib yerdə çün əyləndi sultan,
Yığıldı üstünə ləşgər firavan.
Verirdi istimalət³ çün hamuyə,
Gəlib durdu bərabər ol əduyə⁴.
Yeridi hər tərəfdən çün ələmlər,
Biri-birinə çün əl açdı ləşgər.
Döyüşdü qeyrət ilə pəhləvanlar!
Yeridi iki yandan mövc⁵ qanlar.
Təvəkkül etməmişdi çün qəzayə,
Şikəst uğradı ol Bəxtazimayə,
Basıldı ləşgəri ol dəm hərasan,
Libasü malü ziynət oldu talan.
Tərəhhüm əyləməyən binəvayə,
Yəqin bil yetməzmiş müddəayə,
Özüçün kim qazanır ahü nifrin,
Həmişə ola o, məhzunü qəmgin.
Ayağa düşənin ol dəstigiri,
Təvazö birlə şad et hər əsiri.
Girizan oldu düşməndən nihani,
Bu vəchilə yenə qurtardı cani.
Qaçıb ol mülküdən avarə oldu,
Qəribü bikəsü avarə oldu,
Qəribü bikəsü avarə oldu.

¹ Uzaqda, kənarada

² Çağırın

³ Öz ətrafına qüvvə toplamaq

⁴ Düşməñ

⁵ Dalğa

Nə bir yoldaş, nə bir munis, nə bir yar,
Yetişdi gördü türfə şəhri büsyar.
Həm ol şəhrin müəzzəm padşahi,
Var idi ləşgəri, xeyli süpahi.
Yeriyib, dedi: ey sultani-sərvər!
Nolur ki, mən olum sultanə nökrər!
Qəbul eylədi sultan, oldu nayib,
Müqərrər oldu ənamü məvacib.
Vap idi qabiliyyət çün zatində,
Müqərrəb oldu şahin xidmətində
Üzü gülməz, vəli könlü açılmaz,
Onun əhvalini heç kimsə bilməz.
Yox idi bir zaman səbrü qərarı,
Gecə ağlar idi eylərdi zari.
Eşitdi birisi əhvali-zari,
Xəbərdar eylədi ol şəhriyari,
Çağırıldı dər zaman şah ol cəvani,
Dedi: söylə mənə razi nihani!
Dedi: – Sultan, sanırsan bir gedayəm?
Ki, mən şahı-cahan Bəxtazimayəm.
Deyildim mən xəbərdar, ey şahənşah!
Mənim üstümə düşmən gəldi nagah,
Mənə bəxtü səadət olmadı yar,
Ki, mən məğlub, qalib oldu onlar.
Şikəst oldu mənə, talandı malım,
Əsir oldu qamu əhlü əyalım.
Dedi Bəxtazima, sultana çün raz,
Yenə sultan ona ikramü ezaz,
Qılıban dedi sultan: inşallah,
Süpahım hər nə var, səninlə həmrəh¹,
Edibən vuralım təblü nəqarə,
Rəvan səni edim mən ol diyarə.
Sənə yoldaş edib ləşgər təmami
Alasan düşmənindən intiqami.
Nəfirü xeyməvü xərgahü fərraş
Qamu Bəxtazimayə qıldı yoldaş.

¹ Birlikdə

Rəvanə qıldı getdi ol diyarə,
Vəli olmaz imiş təqdirə çarə.
Qılır hər kim ki, cidd-cəhd, büsyar,
Nə hasil, olmasa dövlət əgər yar.
Əgər yar olmaz isə bəxtü tale,
Olur bifaidə ol səyü zaye.
Xəbər yetişdi çün ol nasəzayə,
Müqabil durdu ol Bəxtazimayə,
Savaş düşdü arayə iki yandan,
Boyandı lalə tək yer üzü qandan.
Pəs ol dəm bəxtü tale, gör nə qıldı?
Yenə Bəxtazima ol dəm basıldı,
Basıldı ləşgəri, oldu girizan¹,
Özü yalqız qalıb tərzanü lərzan.
Pərişan hali, bağı parə-parə,
Özün yetirdi bir dərya kənarə,
Qəzara hazır idi, onda məllah,
Təzərrö² eyləyib çün qıldı ilhah.
Pərişan, müztərib, cövri-ədudən,
Girib kəştiyə ol dəm keçdi sudən,
Gəmidən çıxıban bir şəhrə yetdi,
Təvəccöh eyləyib, sultanə getdi.
Dedi: şaha! Qəribü binəvayəm,
Eşitmiş olasız, Bəxtazimayəm,
Bəyan eylədi hamı sərgüzəştin,
Dedi sultan ona: sən olma qəmgin!
Həmişə sən bizimlə həmnişinsən.
Qəmə ənduhü möhnətdən əminsən.
Şah ona eylədi ezazü ikram,
Bəsi lütfü bəsi ehsanü ənam.
Gecə-gündüz şah ilə həmdəm oldu,
Qamu sirri nihanə məhrəm oldu.
Deyildi əskik ona nazü nemət,
Yenə gəldi ona iqbalü nemət.

¹ Qaçqın

² Yalvarmaq

Qalıb əyləndi onda ruzigari,
 Keçərdi işbu növ ilə müdari.
 Qəzara bir gün əylənmişdi ol şah,
 Xəbər oldu ki, düşmən gəldi nagh,
 Qayırdı ləşgərin, oldu rəvanə,
 Onu qarşıladi şahi-zəmanə.
 Çalındı kərana¹ cəm oldu ləşgər,
 İkisi bir-birə durdu bərabər.
 Qərivü qülcülə² düşdü cahanə,
 Boyandı yer üzü ol gündə qanə.
 Muxalif ləşgərindən gəldi bir ər,
 Əlində nizə, belində xəncər,
 Suvar olmuş səməndi-bad rəftar³,
 Dilavər, pəhləvan, mərdanə, cərrar⁴,
 Çağırar: ər olan meydanə gəlsin!
 Muxənnət gəlməsin, mərdanə gəlsin!
 Bu gün meydan içində əjdəhalər,
 Mənə şirü pələng olmaz bərabər.
 O dəm vurdu özün qəlbi süpahə,
 Qamu ləşgər kömək eylədi şahə,
 Sınıb ləşgər ələm oldu nikunsar,
 Qırıldı ləşgəri-düşmən, nə kim var.
 Basıldı ləşgəri, talandı sərdar,
 Kisb⁵ eylədi hər kim mali-büsyar.
 Dedi Bəxtazima ol dəm ki, ey şah!
 Süpər⁶ oldu qəzadən sənə Allah.
 Deyil cəng eyləmək, sərdarə layiq,
 Bu tədbir olmaya əqlə müvafiq,
 Necə oldu nişani-tirü şəmşir,
 Xilafi əqlidi bu rəyü tədbir.
 Durub bir yerdə sən tut istiqamət,
 Savaşü cəng edə ləşgər təmamət,

¹ Böyük şeypur

² Səs-küy

³ Yel kimi iti gedən at

⁴ Qüdrətində inanıb ahəstə yürüş edən əsgər

⁵ Qənimət

⁶ Qalxan, dayaq

Dedi sultan kim, ey yari vəfadar!
 Səninçün şərh edim bir gizli israr,
 Həmişə eylərəm həqqə təvəkkül,
 Onunçün görməzəm düşvarü¹ müşkül.
 Mənim ixlasimə həm bir səbəb var:
 Səninçün nəğl edim, sən eylə izhar!
 Keçən illərdən ey gözüm çirağı!
 Mənim üstümə gəldi ta ki, yağı,
 Var idi məndə ləşgər, bişümarə²,
 Onu əndək görüb etdim nəzarə.
 Mən oldum öz gücümə çünki məğrur,
 Basıldım ol zaman mənqubü məqhur.
 Dağıldı ləşgərim, oldu girizan,
 Ədu əsbabü malim qıldı talan.
 Qaçıb mən dəxi çıxdım bir diyarə,
 Mənim düşdü yolum bir kuhisarə³.
 Çü görmüşdüm elə bir rüzgari,
 Qılırdım növhəyi-əfqanü zari.
 Gəzərdim hər zaman şuridə əhval,
 Göründü gözümə nakəh, bir əbdal⁴,
 Bəqəyət xişmigin⁵, heybətli dərviş,
 Dedi: ey binəva, miskinü dərviş,
 Kimin əlindən işbu dadü bidad,
 Qılırsan naleyi-əfqanü fəryad?
 Ona şərh eylədim mən çünki əhval,
 Cavab verdi mənə ol dəmdə əbdal.
 Olubsan öz gücünə çünki məğrur,
 Səni həqq eyləmiş məğlubü məqhur.
 Təvəkkül etmiş onlar kirdigarə,
 Veribdir fürsəti Allah olarə.
 Gər istərsən ola dərdinə çarə,
 Yeri, eylə təvəkkül kirdigarə.

¹ Çətinlik

² Sətsiz

³ Dağlıq yer

⁴ Dünyadan əl çəkmiş dərviş

⁵ Acıqlı

Xudadan istə tofiqü inayət,
Qərin ola sənə aşüftə dövlət.
Yeri, həqq ilə sən qıl əhdü peyman,
Bunu deyib gözündən oldu pünhan,
Pəs ol gündən bəri, həsbül-ışarə¹,
Yəqinim bağlamışam kirdigarə.
Olursa hər kimə tofiqi-həqq yar.
Olur asan ona hər kar düşvar.
Könül verdim çü mən bu etiqadə,
Qayıtdım dər zaman, irdim² müradə.
Kimə yoldaş ola tofiqi-yəzdan³,
Ona kar eyləməz, şəmşiri-bür ram⁴.
Yeri, sən həqqə bağla sidqi-ixlas,
Könüldən xali eylə fikri vəsvas.
Gər istərsən muradın ola hasil,
Könül bağla həqqə sən olma qafil.
Dürüst olsa həqq ilə etiqadın,
Olur hasil sənün bişəkk muradın.
Əsər qıldı bu söz Bəxtazimayə,
Təvəccöh eylədi ol dəm xudayə,
Olub guşənişin, məşğuli-taət,
Qərin ola sənə iqbalü dövlət.
Ziyadə oldu ixlasü yəqini,
Səadət oldu onun həmnəşini⁵.
Ona kəşf oldu israri-nihani,
Könüldə qalmaq mütələq gümani.
Düşündə⁶ dedilər Bəxtazimayə,
Təvəkkül eylədin çün sən xudayə,
Müqərrər eylədi həqq sənə fürsət.
Sənə verdi bu gündə malü nemət.
Yeri get şəhrə sən qılma təqafül⁷,

¹ Edilmiş işarə əsasında

² Çatdım

³ Allah

⁴ Kəsərli qılinc

⁵ Dostu

⁶ Yuxusunda

⁷ Firsəti əldən vermə

Sənə mətlubü məqsud oldu hasil.
 O dəmdə yuxusundan oldu bidar¹,
 Həqqin dərgahına şükr etdi büsyar.
 Sabah olcaq durub oldu rəvanə,
 Yetişdi əz qəza çün ol məkanə.
 Məgər ol gün hamu əşrafü əyan,
 Çıxıb gəştə² olar eylərdi seyran.
 Olara yetdi qıldı həməzəbanlıq,
 Təvazö eylədilər, mehribanlıq.
 Dedilər: ey cəvanmərd, aşinasan,
 Əcəb olmuya sən Bəxtazimasən?
 Dedi: bəli, güman vardır bəhər hal,
 Qamu xoşnud, şakər³ oldu xoşhal.
 Ayağına hamusu düşdü bir-bir,
 Dedilər: bizdə yox cürmü⁴ təqsir.
 İnayət eyləyib əfv eylə, ey şah!
 Üzün gördük sənənin əlhəmdülillah!
 Gətirib gəldilər Bəxtazimani
 Gecə daxil olub səhrə təmami.
 Əkabirlər⁵ qamusi etdi beyət
 Vəzirü həm vəkil, ərkani-dövlət.
 Çü tutdular gecə onun qənimin⁶,
 Sitemdən, zülmüdən xəlq oldu əmin.
 Hökumət etdi çün Bəxtazimayə,
 Yəqinindən⁷ yetişdi müddəayə.
 Olursa hər kişidə siqdi-ixlas,
 Ona yol bulmaya şeytanü vəsvas.
 Mənim yox həqqidən özgə pənahim,
 Təvəkkül etmişəm, mən padşahim.
 Onun dərgahinə ümidvaram.
 Mən axır bu bələdən rəstkaram⁸.

¹ Oyanmaq

² Gəzməyə

³ Şükür edən

⁴ Günah

⁵ Kübarlar

⁶ Düşmənin

⁷ İnandığı üçün

⁸ Xilas olmuş

Fədayi, sən təvəkkül qıl xudayə,
Yetərsən inşallah müddəyə.
Tamam oldu bu dastan, getdi sultan,
Məkanı Bəxtiyarın oldu zindan.

YEDDİNCİ VƏZİRİN PADŞAHIN YANINA GƏLMƏSİ

Səhər oldu, günəş göstərdi tələt,
Vəziri həftüminə¹ yetdi növbət.
Gələbən dedi: ey sultani-kamil!
Gərəkməz bunda təqsirü təqafil,
Haçanatən bu bədbəxt ola məhbus?
Məgər yox səndə şaha, arü namus?
Məni öldür ki, nöqsan oldu sirət²,
Xudavənda, hanı şərti mürüvvət?
Bunu öldürməyin eyni mətalib³,
Yenə sultanə qeyrət oldu qalib.
Gətirsinlər, – deyib qıldı işarə,
Qəzəbləndi dedi, ol Bəxtiyarə:
Kim, ey bədəsl⁴, nakəs, dunü⁵ əbtər⁶,
Bu gün oldu sənə ölmək məqərrər.

BƏXTİYARIN PADŞAHA CAVAB VERMƏSİ

Dedi pəs Bəxtiyar: ey şahı-aləm!
Başından sayeyi-həqq olmasın kəm⁷.
Mürüvvət eylə, tünd olma fəqirə!
Siyasət eyləmə mən tək fəqirə.

¹ Yeddinci

² Üzüqaralıq

³ Məqsədəuyğun

⁴ Nacins

⁵ Səfil

⁶ Alçaq

⁷ Əskik

Əgərçi qulların işi xətadır,
Böyüklər şivəsi əfvü ətadır.
Mənim əfv eylə cürmüm, ey cavanmərd!
Necə kim əfv qıldı şah Behkərd,
Bağışladı onun cürmün tamami,
Xəta qılmışdı onun bir qulami.
Dedi sultan kim, ey bürnayı-pürdərd¹,
Nə qıldı qul, necə əfv etdi Behkərd?

BƏXTİYARIN BEHGƏRD ŞAHIN SƏRGÜZƏŞTİNİ DANIŞMASI

Eşitdim, var idi bir padşahi,
Nəhayətsiz onun xeyli süpahi.
Süxən təbü² hünərməndü cəvanmərd,
Şücaü³ pəhləvanü şah Behgərd.
Qəzara bir gün ol şahi-nikukar⁴,
Ova çıxdı belə ləşgər, nə kim var.
Məgər bir qul ox atırdı şikarə,
Qəzara getdi dəydi şəhriyarə.
Götürdü şahi Behgərdin qulağın,
Müşəvvəş eylədi şahın dəmağın.
Töküldü üstünə şahın qızıl qan,
Onu ləşgər görübən qıldı əfqan.
Müşəxxəs etdilər oxdan nişanı,
Tutub gətirdilər ol növcavanı.
Buyurdu şah dərdəm, gəldi cəllad,
Pəs oğlan yalvaruban qaldı fəryad:
– Rəva görmə sitəm, mən bipənahə,
Ki, mən qəsd etməmişəm padşahə.
Rizayi-həqq ədalət eylə mütləq,
Yazığam, sən məni öldürmə nahəq

¹ Çox dərdli gənc

² Söz bilən

³ Cəsarətli

⁴ Xeyrixah

Kərəm eylə, xəta qıldım, ətə qıl,
Məni azad, əzbəhri-xuda¹ qıl,
Fəda olsun sənənin yolunda canım,
Gər öldürsən, qalır boynunda qanım.
Ədalət eylə şaha, olma zalım!
Bu gün rəf eylə boynundan vəbalın
Ki, sultan gördü onun suzi-ahin,
Kərəm qıldı, bağışladı günahin.
Gəl indi vaqif ol sən, bu xəbərdən,
Kim idi ol cavan, əslə nə yerdən?
Vəzir imiş onun atası dirlər²,
Əlində müttəssil divanü dəftər.
Bir özgə şəhr, özgə məmləkətdən,
Həmişə dadgiri, səltənətdən,
Vələkin ol diyarın padşahi,
Talardı peyvəstə³ ol bigünahi.
Cəfacu⁴ tündxu⁵, zalim, sitəngar,
Qılırdı ona nifrin, hər nə kim var.
Qamu azürdə ondan mirü⁶ ləşgər,
Əlindən təngə gəlmiş şəhr yeksər,
Tifaq⁷ eylədi pəs əyanü əşraf,
Ki, yoxdur padşahda ədlü insaf.
Aradan götürəlim ol əmiri,
Yerinə nəsəb edəlim ol vəziri.
Qəbul eylədilər bu sözü bari⁸,
Gecə öldürdülər, ol nabikari⁹.
Vəzir oldu onun yerində sultan,
Qayırdı ləşgərin, çox etdi əhsan.
Götürdü məmləkətdən zülmü bidət,

¹ Allah yolunda

² Belə deyirlər

³ Həmişə

⁴ Zülm edən

⁵ Xasiyyəti pis

⁶ Zabit

⁷ Birləşmək

⁸ Hamısı

⁹ Zalimi

Fəraquat tapdı dövründə rəiyyət.
Neçə il almadı mali-cəhati¹,
Fəramuş eylədi eysü nişati.
Anardı² oğlunu o, ah edərdi,
Hər iqlimə ki, bazarıgan gedərdi.
Sifariş eylər idi ona izhar,
“Mənim oğlumdan olarsız xəbərdir”.
Yenə çox kimsə qılmışdı rəvanə,
Ki: “Hər kim gətirə ondan nişanə,
Verərəm ona mülkü mal, büsyar,
Onu mən eylərəm ləşgərə sərdar”.
Xələyiq bu xitabi çün eşitdi,
Onu istəməyə çox kimsə getdi.
Təfəhhüs³ eyləyib gedərdi bir mərd,
Yolu düşdü bəşəhri şahı-Bəhgərd
Gəzərdi, gördü nagah, ol cavani
Vəzirdən çün eşitmişdi nişani.
Qiyas⁴ ilə onu tanıdı fil-hal⁵.
Sevindi, şad, şakər oldu, xoşhal.
Ayağına düşübən oldu xəndan,
Ona pəs ol zamanda dedi oğlan;
Dedi: gəl görəlim sən aşinasən,
Bizim ilə haçandan aşinasən?
Səbəb bilməm nədir ey əhlü hümmət?!
Mənimlə qıldın izhari-məhəbbət?
Yetişdin zahirən indi səfərdən,
Nə yerlisən, gəlirsən, de nə yerdən?
Kişi bir xəlvətə qıldı işarət,
Dedi: gətirmişəm sənə bişarət⁶,
Vəzir idi atan, oldu şəhənşah,
Səninçin diləyir hər gündə yüz ah.

¹ Vergi

² Xatırlardı

³ Axtarmaq, tədqiq etmək

⁴ Müqayisə etmək

⁵ O saat

⁶ Şad xəbər

Veribdir malü nemət, zər də büsyar,
Müsafir oldular sənə tələbkar.
Xəbər verib demişdi ol yeganə,
Çü zahir səndə gördüm ol nişanə.
Tanıdım mən səni əlhəmdülillah.
Dedi oğlan ona: ol gəl, sən agah!
Mənəm bu şahı Behgərdin qulamı,
Necədir, görməmişəm mən atamı?
Dedi kişi: eşit təhqiq, doğru,
Gətirib səni satmış ona oğru.
Gəl ey Yusif, bu gün Yəqubi-zarə,
Tərəhhüm eylə, qıl dərdinə çarə!
Atayə ey igid, püştü¹-pənah ol!
Otur təxtə, yerində padşah ol,
Bu sözü ondan eşitdi, çü oğlan,
Münasib yerdə onu qıldı pünhan.
Kəsildi səbrü aramü qərarı,
Gecə gəldi o dəm oldu süvari.
Dəlil oldu kişi ardınca oğlan,
Gecə-gündüz gedərdilər şitaban²,
Mübəddəl³ çün visalə oldu hicran,
Atası gördü oğlan şadü, xəndan.
Sanasan ölmüş idi gəldi canı,
Yetişdi Xizrə abi-zindəgani⁴
Sanasan bülbül etdi seyrü gülzar,
Kişiyə verdi malü mülk-büsyar.
Ona çox eylədi ikramü ezaz,
Xələyiqdən onu qıldı sərəfraz.
Gəl indi sən qulaq ver, ey cavanmərd!
Necə oldu eşit, əhvali-Behgərd.
Məgər kim çıxdı ol seyri-şikarə,
Yəqin bil yoxumuş təqdirə çarə.
Yel əsdi binəhayət, oldu tufan,

¹ Arxa, kömək

² Sürətlə

³ Əvəz

⁴ Dirilik suyu

Sanasan gecə-gündüz oldu eksan.
Hava oldu müxalif, tünd, xeyrə¹,
Çıxar gərduni² dunə xaki-tirə.
Günəş tutuldu, aləm oldu zülmat,
Pəs ol ləşgər qamusu oldular mat.
Cahan oldu qaranqu, tirevü tar,
Qalıb hər kimsə öz halına naçar.
Baş alıb getdi hər kəs bir diyarə,
Yetişdi şah bir dərya kənarə.
Sələmət qurtulub ol rəstixizdəm³,
Gəmiyə oturub keçdi dənizdən.
Dənizdən keçdi, yetdi karivanə,
Həm oldular olar şəhrə rəvanə.
Kim ol qul olmuş idi, onda sultan,
Rəfiq olub gedər iftanü xizan.
Giribən şəhrə getdi suyu bazar⁴,
Ki, axşam oldu onda yatdı naçar.
Kəsər ol gecə oğru bir dükani,
Əsəs⁵ gördü tanıdı ol cavani.
Çü bildilər qəribdir, ol cəvani,
Tutuban qolların bağladı ani⁶.
Rəvani tutuban bağladı möhkəm,
Apardılar onu sultanə dərdəm.
Ki: şaha, işbu nakəs, düzdü tərrar⁷,
Dükən kəsmiş, aparmış mali-büsyar.
Buyurdu döydülər çox binəhayət,
Ona eylədilər çox-çox siyasət.
Qamu barmaqlarından axdı qani,
Yavuq oldu bədəndən çıxı cani.
Tərəhhüm eyləyən yox, gördü naçar.

¹ Qaranlıq

² Göylərə

³ Fəlakətdən

⁴ Bazara tərəf

⁵ Gecə qaraulçusu

⁶ O saat

⁷ Hiyləgər oğru

Ölümdən yey¹ onunçün qalmadı ar.
 Buyurdu vurdular Behgərđi bəndə,
 Ayağında səlasil², əldə kündə.
 Çü ol dəmdə giriftar oldu, Behgərd.
 Qərrib oldu onunla möhnətü dərd.
 Anardı çünki keçmiş ruzgari,
 Qıladı naleyi-əfqanü zari.
 Nə bir munis, nə bir yoldaş, nə bir yar,
 Canından şahı-Bəhkərd oldu bizar.
 Məqam oldu ona qəmxanə, miskin,
 Bacaya qondu nagəh, bir göyərçin.
 Ələ bir daş alıb ol əhli hümmət,
 Məgər könlündə qıldı belə niyyət:
 Əgər mən daş ilə vursam bu quşı,
 Fəramuş eylərəm ahü xruşi.
 Oluram bigüman, zindandan azad.
 Qənim axir ola, ollam xürrəmə şad.
 Görəm bir də yenə əhlü əyali,
 Hökumət, səltənət, cahü cəlali.
 Əgər rədd ola, ona dəyməyə daş,
 Qəmu əndüh ola mənimlə yoldaş.
 Qalam zindan içində zarü məhcur⁴,
 Olam bədnamü rüsvay, xəlqə məşhur.
 Əsiri mübtəla, qallam giriftar,
 Ola təslim canım axirikar,
 Fəraq əl verdi, gözdən tökdü yaşı,
 Bu fikr ilə əlindən atdı daşı.
 Qəza gör netdi⁵, təqdiri-ilahi,
 Ova gedirdi şəhrin padşahi.
 Qəza ru etdi⁶ daş dəydi o şahə,
 Yıxıldı şah düşdü xaki-rahə.

¹ Üstün

² Zəncir

³ Dəxi

⁴ Ayrılıq

⁵ Nə etdi

⁶ Üz verdi

Götürüb zərb ilə şahin qulağın,
Pəs ol dəm çəkдилər qullar çomağın.
Gətirdilər onu boynunda zəncir,
Dedilər şahə: bundadır bu təqsir!
Ona eyləдилər tənbi hü azar,
Qəribü binəvayə yox havadar.
Bu bədbəxt idi kim atdı daşi,
Dükani kəsdi, apardı qumaşi.
Oğurluq eyləmiş həddən ziyadə,
Veribdir bir qulağı dəxi badə.
Buyurdu qullara şah aşikarə,
Boğazından asalar onu darə.
Dedi pəs şah, Behgərd: ey xirədmənd¹,
Məni öldürmə, nahəq, ey xudavənd.
Oğurluq bilməzəm, mən bigünahəm,
Ki, mən həm bir diyarə padşahəm.
Məgər çıxmış idim, bir gün şikarə,
Mənim onda qulağım oldu parə,
Atardı bir qulum bərqəsdi nəxcir²,
Qulağım düşdü nagəh, dəydi çün tir.
Ağasın tanıdı ol dəmdə oğlan,
Ayağın öpdü, oldu zari-giryan.
Atası dedi: ey oğlan bu kimdir?
Tanırmısan və ya könlün rəhindir?
Dedi: oğlan yəqin bil, bu cavanmərd,
Mənim ağam budur, ol şahi-Behgərd.
Mənim tək var onun yüz min qulami,
Cahani tutmuş onun nik nami³.
Məkani-elmü, helmü, bəhri-insaf,
Mürüvvətli, həyalı, əhli insaf.
Mən atdım ox ova, bərqəsdi nəxcir,
Qulağı düşdü nagəh, dəydi çün tir.
Məni tutub gətirdilər, həm ol dəm,
Mənimçün ruzi-behcət⁴ oldu matəm.

¹ Ağıllı

² Dağ keçisini vurmaq məqsədilə

³ Yaxşı adı

⁴ Şadlıq günü

Qılırdım naleyi-əfqanü fəryad,
 Məni pəs şah ol dəm qıldı azad.
 Hamu təhsin dedilər şəhriyarə,
 Nəsib oldu mənə ömür dübarə.
 Bu halə çün atası oldu agah,
 Məlik Behgərd əlindən öpdü ol şah.
 Kərəm qıl, qılma bizdən cürmü təqsir,
 Vələkin yox imiş təqdirə tədbir.
 Gecə-gündüz ona ənvai izzət¹,
 Özü, oğlu ona eylərdi xidmət.
 Mühəyya oldu məclis, noğlü² badə,
 Təvazö eylədi həddən ziyadə.
 Ona verdi fūravan nazü nemət,
 Bədöv atları³, həm zərbəft⁴ xələt,
 Otaqü, xeyməvü⁵, xərgahü fərraş,
 Bəsi leşgər onunla qıldı yoldaş.
 Yamana uğramaz hər kim ola yaxşı,
 Yamana deməzlər heç yerdə yaxşı.
 Mənə qıl sən tərəhhüm, ey xudavənd!
 Olasan bəhrəvər⁶ manəndi Behgərd.
 Xudavənda, Fədayi binəvadır,
 Həmişə işi təqsirü xətabdır.
 Vələkin səndən istər istiqasə⁷,
 Yamandan saxla qıl lütf, iqasə⁸.
 Bu nəql olunca oldu vaxt axşam,
 Pəs ol Azadbəxt külli fərcam⁹,
 Apardılar buyurdu Bəxtiyari,
 Müqəyyəd, binəva, yox ixtiyari.

¹ Hər cür hörmət

² Şirni

³ Cıdır atı

⁴ Zər baftalı

⁵ Çadır

⁶ Əməyin bəhrəsini ələ götürmək

⁷ Kömək

⁸ Yardım etmək

⁹ Qayə, aqibət

SƏKKİZİNCİ VƏZİRİN PADŞAHIN YANINA GƏLMƏSİ

Gecə keçdi, yenə çün oldu sabah,
İlahi olmuya bədxah islah.
Yığılıban hamı gəldi vəzirlər,
Yenə şaha şikayət eylədilər,
Ki: şaha, nəngü, namin getdi badə,
Gərəkməz bundan həm səbr ziyadə.
Necə saxlayasan bu nabikari?¹
Unutmuşsan məgər namusü ari?
Əgər vardır sənin şəkkü gümani,
Deyəlim necə gəlmişkən zəmani.
Qamumuz görməmiş həngamü fürsət,
Hərəmdən söyləşirkən necə növbət².
Demədik qorxudan, qıldıq təqafül,
Görüb qıldın, özün təsdiq hasil.
Həqiqət sənə zahir oldu əhval,
Nədir qılmaq dəxi təsdiq ehmal.
Neçin onu yetirməzsən cəzayə?
Ki, ibrət ola hər bir nasəzayə.
Səninlə həmnişinü³, həmzəbandır⁴,
Nə deyim, vəqtşünasü⁵, qissəxandır⁶.
Gərək ola igidlərdə həmiyyət,
Bu sözlərdən şaha əl verdi qeyrət.
Qaraldı bərmisali qiri-qətran⁷,
– Gətirin Bəxtiyari! – dedi Sultan.
Necə eyləyəlim səbrü təhəmmül?
Gətirdilər, buyurdu bitəhəmmül⁸:

¹ Yaramazı

² Dəfələrlə

³ Bir məclisdə oturan

⁴ Dilbir, həmsöhbət

⁵ Vaxtdan istifadə edən

⁶ Çoxlu hekayə bilən

⁷ Qətran qırı kimi

⁸ Vaxtı itirmədən

– Bu şumi–bihəyani parə–parə,
Qılın, ta xəlq edə ona nəzarə.
Əlində tiqi–Misri gəldi cəllad,
Dedi pəs Bəxtiyar: – Ey Bəxtazad!

BƏXTİYARIN PADŞAHA CAVAB VERMƏSİ

Həmişə dövlətin payəndə olsun,
Sənə xaqani aləm bəndə olsun!
Həqqə bir bax, eşitmə, qövlü qəmmaz¹,
Məni çün şah qılmışdı sərəfraz.
Məni məmur edərdi, şah hər işə
Mənə möhtac idi onlar həmişə.
Bu gün düşdü olarə çünki fürsət,
Vurar onlar həsəddən mənə töhmət,
Olar sözü mənim həqqimdə böhtan,
Gərəkdir kim qəbul etməyə sultan!
Ölümdən qorxmaram, sən bil gəl agah!
Vəlakin qorxmazam mən ondan ey şah!
Ölümdən gər deyil mümkün xilasım,
Mənim səndən ala yəzdan qisasım.
Necə ki, mən eşitmişəm İlanşah,
Vəzirlər sözünə çün oldu gümrah²,
Hər ondan axir aldı intiqami,
Yetirdi qətlə nahəq Butəmami.
– Kim idi? – dedi sultan – o İlanşah!
Bizə söylə olalım ondan agah!

¹ Böhtançı söz

² İnanıb yoldan çıxmaq

PADŞAHIN HEKAYƏSİ VƏ BUTƏMAMIN SƏRGÜZƏŞTİ

Dedi pəs Bəxtiyar: ey dadküstər¹,
Pənah olsun sənə danayi-davər².
Rəfiq olsun sənə tofiqi-yəzdan,
Sənin rəyincə dönsün çərxi-dövrən.
Həvadisdən³ sənə asibü azar
Yetişməsin əya⁴ şahı-cahandar.
Eşitdim var imiş bir mərdi-dana,
Süxandanü⁵, süxənfəhmü⁶, tavana⁷.
Atası qoymuş ona Butəmam ad.
Həmişə şadı xürrəm, qəmdən azad,
Var idi çox onun əsbabü mali,
Ziyadə etməz idi qiylü qali.
Vəli bir zalimü birəhm sultan,
Qamu ölkəni o, etmişdi talan.
Olub əndişənak⁸ ol mərdi-dərviş,
Çəkərdi fikir edib ənduhü təşviş.
Məbada kim onunla ol sitəmkar,
İrişib yetirə nöqsanü azar.
Dedilər var ona bir şahı-adil,
Kərimültəb⁹ danüşməndü aqil.
Rəiyyətpərvərü miskin nəvazi,
Xudavü xəlq ondan cümlə razi.
Süpahü məmləkət halindən agah,
Cavanü xeyrixah, adi İlanşah.
Yetişdi bu xəbər, çün Butəmamə,
Mübahat¹⁰ eylədi işbu kəlamə.

¹ Ədalətli

² Hər şeyi bilən Allah

³ Hadisələrdən

⁴ Ey

⁵ Söz bilən

⁶ Söz anlayan

⁷ Varlı

⁸ Qorxulu fikrə düşmək

⁹ Kəramətli

¹⁰ Qəbul etmək

Götürdü hər nə var, əsbabü malin,
Belə alıb gedər əhlü əyalin.
Rəvanə oldu, getdi varə-varə,
Yetişi öz qəza çün ol diyarə.
Münasib töhfələrdən bari-xanə,
Tutub gətirdi ol şahı-cahanə.
Səlam eylədilər sultanə onlar,
Oxudular sənəvü mərhəbalar.
Ona yer göstərib pəs qıldı təklif,
Dedi sultan: göz üstə gəldi təşrif,
Çü sultan məclisinə oldu daxil,
Onun göftarinə¹ şah oldu mail.
Fəsihü qabilü mətbuü məqbul,
Hünərməndü süxənara və məqul.
Mülaqat eylədi onunla sultan,
Ki, xoşnud oldu ondan, etdi ehsan,
Zərü simü yükəş əmvali-dünya²,
Nə kim könlü dilər olmuş məhəyya
Dedi sultan: mənə gəl həmnəşin ol!
Gecə-gündüz bizimlə həmqərin ol!
Gərəkdir bizə bir mərdü güzidə³,
Xüsüsən bir sənin tək kardidə⁴.
Bizimçün həqq səni ey mərdi-kamil,
Yetirdi, müddəamiz oldu hasil.
Dedi pəs Butəmam: – Ey mərdi-ziba!
Qəbuli-mənsəb etməz mərdi-dana.
Kim ola həmdəmi mərdi səlatin,
Bəqa eyləməz⁵ ona cani şirin.
Məlik hökmünə yox tədbirü çarə,
Kəminə bir qulam mən şəhriyarə.
Əlinə verdi sultan ixtiyarın,
Qamu işlərdə gördü etibarın.

¹ Söhbətinə

² Dünya malı

³ Seçilmiş

⁴ İş bilən

⁵ Canını əsirgəməz

Özünə gördü şah onu müqərrəb,
Ona mənsub etdi nəsbü mənsəb.
Rücu eylərdi hər işi ona şah,
Yetirdi yerinə bərhəsbî-dilxah¹.
Var idi padşahın üç vəziri,
Müəyyən, hər birinin yox nəziri.
İmansız bir neçə əyyarü məkkar².
İraq həqdən, sitəmgər, mərdümazar.
Sərəfraz eylədi şah Buiəmami,
Həsəddən onların təlxi³ oldu kami,
Dedilər bir-birə: iş oldu müşkül,
Gərəkməz dəxi təqsirü təqafül.
Aradan götürəlim Butəmami,
Və ya tərkiş eyləyim mən bu məqami.
Biri dedi: budur tədbirə çarə,
Ki, avarə ola bu ol diyarə.
Eşitdim şahî-Rumin bir qızı var,
Kim onu görsə olmaz mərdi-hüşyar.
Onun avazəsi tutmuş cahani,
Üzü gül, filməsəl, püstə dəhani.
Hər iqlimdə müəzzəm bir padşah var,
Ona candan olurlardı tələbkar.
Ona hər kimsə kim elçi gedərdi,
Atası elçiyə gör kim, nədərdi?
Çü elçi olduğun eylərdi məlum,
Onun başın kəsibən qeysəri⁴-Rum.
Əgər şah elçi etsə Butəmami,
Aparsa qeysərə ol bu peyami,
Onu qətl eyləyər qeysər gümansız,
Bula yüz möhnətü qəmdən amansız.
Vəzirlər gəldi şahın həzrətinə,
Müşərrəf oldular çün xidmətinə,
Dedilər hər cəhətdən nəğlü əxbar,

¹ Ürəyi istədiyi kimi

² Hiyləgər

³ Acı

⁴ Padşah

Hədisi-xəttü-xalü hüsnü göftar.
Arayə saldılar onlar bəəmda¹,
Əsər eylədi sultana bu sevdə.
Dedi sultana bir sahib cəməli,
Yox onun misli manəndü misali.
Dedilər: şah onun bir qızı var,
Tutulur gün əgər göstərsə rüxsar.
Boyu tuba, gözü nəkəs, üzü gül,
Qaşığı yay, kirpiyi ox, saçığı sünbül,
Dişisi dürr, ləbləri ləli-Bədəxşan,
Mələk görsə qalır əlbəttə heyran.
Nigari-nazənin, bir işvə əngiz,
Nihani qəmzəsi, cəlladi-xunriz.
Əsirü mübtəla qılmış cahani,
Alır can kim, ona baxsa nihani.
Dahan püstə, sözü bənzər nabatə,
Salıbdır fitnə, qövqə kainatə.
Dedilər ol qədər şirin fəsanə²,
Ki, sultan aşiq oldu qayıbanə.
Dedi sultan: gərək fərxəndə qasid,
Ona elçisi qıla hasil müqasid³,
İşarət eylədilər Butəmamə,
Onun adına çün yazıldı namə.
Çağırıldı şah ol dəm Butəmami,
Dedi pəş ona: ey yarı-girami!
Sən elçisi ol bizə, qıl lütfü imdad!
Bizi sən eylədin xoşhalü dilşad.
Sənin tək bunda yoxdur bir süxəndan
Dedi: – Şaha, sənindir hökmü fərman
Tamam oldu büsəti barixanə⁴,
Pəş ol dəm Butəmam oldu rəvanə.
Gedərdi ruzü şəb mənzil-bəmənzil,
Yetişdi şəhrə çünki oldu daxil.

¹ Qəsdən

² Əfsanə, nağıl

³ Məqsədə nail olmaq üçün

⁴ Yol tədarükü

Müşərrəf oldu ali asitanə¹,
 Gətirdi şahə, çəkdi barixanə.
 Qəbul eylədi sultan dedi təhsin,
 – Gəl əylən! – dedi, mənzil qıldı təyin.
 Qılıb səcdə oturdu ol süxəndan,
 Məlik qıldı ona əltafü ehsan.
 Nəvaziş qıldı ona qeysəri-Rum,
 Nə üçün gəldiyini qıldı məlum.
 Dedi: xoş gəldin ey mərdi-süxəndam,
 Gedib sən görgilən ol mahi-əndam².
 Əgər var isə İlanşahə layiq,
 Onun təbinə gər olsa müvafiq,
 Əgər bilsəm qəbul eylər onu şah,
 Rəvanə edəlim səninlə həmrəh.
 Bu gün var ixtiyarın, olma nədan!
 Nə hasil sonradan olmaq pəşiman?
 Buyurdu Butəmamə qeysəri-Rum:
 – Dur indi sən həqiqət eylə məlum.
 Rəvanə oldu ol dəm xürrəmə şad,
 Ol evdə kim olurdu ol pərizad,
 Mürəssə təxt, bir zərbəft pərdə,
 Görür kim asılıbdır ara yerdə,
 Oturmuş təxtə rövşən avtabi³,
 Görüb pərdə, rəf olmuşdur hicabi.
 Vəlakin Butəmam, ol mərdi-niku
 Gözün açdı baxıb ol mahə doğru.
 Nə baxdı soluna, ol dəm, nə sağə,
 Gözün yumub başın saldı aşağə
 Dedi qız ona kim: ey mərd, gər⁴ sən,
 Əcəb olmuya, kim həm lalü kərsən?⁵
 Dedi o nazəninə: ey nikufal!⁶
 Kim olmaz padşahlar elçisi lal!

¹ Yüksək saraya

² Aya oxşayan

³ Günəş kimi işıqlı

⁴ Əgər

⁵ Karsan

⁶ Xoşbəxt

Mülaqat etmədi, ol nazəninə,
Qayıtdı yenə sultan məclisinə.
Dedi sultan ona: ey əhlü hümmət!
Necə gördün, bizə söylə həqiqət!
Dedi pəs Butəmam ol şəhriyarə:
– Göz açıb baxmadım mən ol nigarə.
Eşitmişəm ululardan nəsihət,
Mənə atam dəxi qılmış vəsiyyə.ə.
Göz açıb baxma naməhrəm üzünə,
Qulaq asma dəxi böhtan sözü.ə.
Əlini, dilini sən saxla zinhar,
Yetirə kimsəyə nöqsanu azar.
Dilin döndərmə, sən hər bir yamanə,
Dil ucundan düşər hər kim ziyanə.
Əgər göz olmasa casusi-infaq,
Könül mərdlərə olmazdı muştaq.
Əlin, dilin, gözün, hər kimsə saxlar,
Yəqindir görməz ol asibu azar.
Eşitdi bu sözü çün ondan ol şah,
Dedi: təhsin, ona yüz barəkallah
Dedi pəs Butəmamə qeysəri-Rum,
Nihan sirrimi etdim sənə məlum.
Qız almağa bizə çox gəldi qasid,
Nə idi onlara ölmək məqasid.
Olara eylər idim, belə təklif,
Gəlib onlar mənə eylərdi tərif.
Edərlərdi çü tərif-i-ziyədə,
Verərlərdi onunçün cani badə.
Könül mən qüssə ilə doldururdum
Bu sözü söyləyəni öldürürdüm.
Təəssüf artırardı mənə bu dərd.
Dedilər kim, görübdür, onu bir mərd,
Əgər göz açmayıb görməzdi anan¹,
Haçan torpaqla olurdu yeksan?
Səni gördüm çü mərdi badəyanət,
Gəlibsən xeyr işə, qıldın icabət,

¹ Onlar

Bu gün verdim mən İlanşahə iqrar,
Apar mətlubini, ey mərdi-dindar!
Əsasü xeyməvü xərgahü fərraş,
Cahan, cəmiyyət, qul, qarabaş¹.
Füravan simü-zər, ləlü cavahir,
Vəzirü xacə, fərraşü şatir².
Kecavə içrə girdi ol səmənber,
Olarə qoşdu həm büsyar ləşgər.
Qamu ərkanı-dövlətdən sərəfraz,
Müşərrəf eylədi xursəndi mümtaz.
Çalındı təblü kus şadyanə,
Fəraqül-bal³, həm oldu rəvanə.
Bişarət şah İlanşahə gəldi
Özü qarşı çıxıb ol mahə gəldi.
Biləincə tamam ol mir, ləşgər
Dedilər Butəmamə afərinlər!
Ona verdi ünanü⁴ ixtiyari,
Ki, keçməz onsuz ol bir dəm qərari.
Çü oldu Butəmamin qədri əfzun
Bu mənidən⁵ bular oldu cigərxun.
Dedilər: istədik tədbirü çarə,
Günümüz bundan ilə oldu qarə.
İki kimsə var idi şahə həmdəm⁶
Ki, şahdan ayrı olmaz ləhzə bir dəm
Olarə yalvarıb qıldılar, ilhah,
Dedilər: bizə axşam oldu səbah.
Bizimçün zayə oldu tirə ovqat,
Nə tədbir edəlim biz qalmışıq mat.
Əgər siz qılasız əltafü əhsan,
Bizim üçün olur bu müşkül asan.
Dedi onlar kim, ey ərkanı-dövlət!
Buyursuz hər nə qulluq canə minnət.

¹ Qaravaş, qulluqçu qadın

² Şah qulluqçusu

³ Sakitliklə

⁴ Cilov (burada ixtiyar deməkdir)

⁵ Cəhətdən

⁶ Yaxın dost

Dedilər: siz həmişə şahə xidmət
Qılırsız, hər zaman kim olsa fürsət.
Gəlib sultan edəndə istirahət,
İkiyiz bir-birə edin hekayət:
Ki, hər kimin olursa əsli napak,
Canında qorxu olmaz, ola bibak¹.
Ki, tərək etmədi bu sevdayi-xami.
Gör o namərdü bikəs Butəmami.
Ona hər vaxt müyəssər ola fürsət,
Hərəmdə eylər imiş ol xəyanət.
Qamu bilir bu sözü aşikarə,
Deyən yoxdur bu sözü şəhriyarə.
Dedi: bilməz bunu infaqi-casus,
Fəraqət eylər ol rəzzaqi-salus².
O saət kim ol şahi-cahandar,
Əgər ki, yatmış ola yoxsa bidar,
Eşitsə sizdən ol bu göftü-guni³
Aradan götürər işbu əduni.
Vəzirlər etdilər belə nəsihət,
Pəs onlar dedilər kim canə minnət.
Pəs ondan sonra qullar bir-birilən
Danışuban mægər eşitdi sultan.
Qulağına yetişdi bu fəsanə,
Məlik düşmüş oda, döndü ilanə.
Acıqlandı ona əl verdi qeyrət,
Çağırıb dedi kim: ey bihəmiyyət,
Qələt etdim səni qıldım sərəfraz,
Yox imiş sən təki bədfelü, keçbaz⁴
Sən ey bietibarü bidəyanət!
Qılırsan bizim ilə sən xəyanət?
Dedi pəs Butəmam ol dəm bəsultan,
Ki, şaha, qıl ədalət, eylə ehsan.
Mənə sabit əgər olsa xəyanət,

¹ Qorxusuz

² Yalançı

³ Danışiq

⁴ Xəyanətkar

Sən eylə mənə ənvai¹ siyasət.
Həzər qıl, etmə nahəq əmrü fərman,
Ki, axır qorxuram olan pəşiman.
Məni kəs qiymə–qiymə, parə–parə,
Ki, ibrət ola hər bietibarə.
Qəbul etmədi sultan bu kəlami,
Yetirdi qətlə nahəq Butəmami.
Çü nəşi oldu onun qərqeyi-xun²,
Apardı qullar onu etdi mədfun³.
Çü oldu Butəmam torpağə vasil,
Vəzirlər müddəası oldu hasil.
Olara oldu ol dəm toy və bayram,
Yaraları sağaldı, buldu aram.
Vəli qəmdən pərişan oldu sultan,
Özü öz felinə oldu pəşiman.
Məgər bir gecə durdu qəhrü kindən,
Keçər qulların qəsri önündən.
Dedi bir-birinə ol iki bədgü:⁴
Oların gözüne gəlməzdi yuxu.
– Yaman eylədik ol miskinə böhtan,
Onu nahaq yerə öldürdü sultan.
Eşitdi dərzəman, çağırıdı sultan:
– Mənə zahir edin bu sirri pünhan.
Dedilər qullar ona: kim şəhənşah!
Vəzirlər eylədi çün bizi gümrah.
Bizə eylədilər çox axca təslim,
Bu növ ilə bizi böhtana təlim.
Vəzirlər oldu bais bu fəsadə,
Sitəm, zülmü sərih, ol namuradə.
Qılıban şah onu, öldürdü nahəq
Deyildi sahibi-təqsir mütləq.
Gümani-bəddir, bilirmiz axiri-kar,
Onun qani bizi eylər giriftar.

¹ Hər cür

² Qana bulanmış

³ Dəfn etmək; basdırmaq

⁴ Böhtançı

Olardan bu sözü eşitdi çün şah,
Təhəmmül etdi, ta oldu səhərgah.
Sabah oldu vəzirləri gətirdi,
Üçün dəxi o dəm qətlə yetirdi.
Durub, evə gedib ol əhli-hümmət,
Yenə xatün ilə qıldı məhəbbət.
Nə üçün mənim ilə sərgiransən?¹
Nədir təqsir bilməm, neylədim mən?
Nə əl verdi mənimçin ey səlamət!
Onunçün eylədi sultan, hekayət.
Təmamət hər nə var dedi sərəsar,
Eşitdi bu sözü ol huri-peykər.
Dedi şahə: bu mənidən² ol agah,
Olubsan sən bu gün əlhəmdülillah,
Şaha həm zahir olmuşdur həqiqət,
Ki, məndə yox imiş nöqsanü sirət.
Bu sözdən oldu azürdə³ həm ol zən
Könüldə oldu sultan ilə düşmən.
Ona müstəli⁴ oldu xışm ilə qəhr,
Şahın aşına daxil eylədi zəhr.
Yedi aş rəvan tapşırıldı canı,
Çü öldürmüşdü nahəq Butəmami.
Qalib ləşgər, qılıb fəryad, əfqan,
Gətirib qıldılar torpağə yeksan.
Pəs ol xatun, həmişə zarü məyus,
Deyərdə: ey driqa⁵ nəngü namus.
Mənim töhmətli adım getdi badə,
Dirilik istəməm bundan ziyadə.
Pəşimanəm, bu dirilikdən, pəşiman,
Yanında var idi bir tiği-büran⁶.
Qınından çəkdi, özün saldı üstə,

¹ Acıqlı

² Məsələdən, hadisədən

³ İncimiş

⁴ Qalib gəldi

⁵ Əfsus

⁶ İti bıçaq

Bulandı qanda ol məcrühü xəstə.
Rəvan can eylədi cananə təslim,
Xəbərđar oldu ol ərbbabi-təzim.
Gətirib qıldılar barəsmi-qanun⁵
Əri qəbri yanında onu mədfun⁶.
Fədai, çəkmə sən ənduhü qeyqu,
Muradə etməyə⁷ bədxahü, bəđgu.
Xəcildir, münfəildir⁸, hər nə kim var,
Olur öz felinə axır giriftar.
Eşit sultan, kəminə Bəxtiyarəm,
Günahım yox, yəqin mən rəstkarəm
Mənə mümkün əgər yoxdur xilasi,
Sənə həqq çəkdirə axır qisasi.
Təmam etdi sözün ol nıkfərcam,
Yenə gün batdı oldu vəxti-axşam.
Yenə apardılar nalanü giryan,
Müqəyyəd oldu əndər künci-zindan.

DOQQUZUNCU VƏZİRİN PADŞAHIN YANINA GƏLMƏSİ

Yenə ruzi-nöhün¹ cümlə vəzirən
Gəlibən qıldılar fəryadü əfqan:
– Əlindən padşahım, dadü bidad,
Bari sən eylə bu bədbəxti azad!
Yetirir bir vəsilə, bir bəhanə,
Səninçin söylər ol hər gün fəsanə.
O bir fitnə, düru², zərraqü³, salus
Məgər yoxdur səninçün nəngü namus?
Məgər yoxdur səninçün əql ilə huş,

¹ Qayda-qanun ilə

² Dəfn

³ Etməsin

⁴ Kədərlidir

⁵ Doqquzuncu gün

⁶ İkiüzlü

⁷ Hiyləgər

Təqafül birlə sultan oldu xamuş.
Vəzirlər hamısı durdu ayağə,
Yığıldılar hərəm ol gündə bağə.
Pəs ol dəm yazdılar xatunə ərzə,
Ki, qeyrət canımıza saldı lərzə⁴.
Ki, bir bədbəxt, bir bədfel şeyda,
Səni qıldı əcəb bədnamü rüsva.
Onu öldürməyə sultan təqafül,
Qılır, san əqlini xoş etdi zayil.
Necə kim ölməyibdir, ol cavanmərg,
Sizə yaman deyər, xəlq eyləməz tərək.
Əgər dildən sala eylərsə xamuş,
Xələyiq bu sözü eylər fəramuş.
Təqafül etmə gəl sən səyi-büsyar,
Şaha bir ləhzə qıl təkidi təkrar.
Deyəsən rəf olur dildən gümani,
Ki, şayəd öldürə bu nasəzani.
Deməkdən bu sözü xəlq ola xamuş,
Edələr bu sözü mütləq fəramuş.
Bu sözdən müttəle oldu çü xatun,
Müşəvvəş-xatır oldu, çün digərgun.
Divandan çun qayıtdı, gəldi sultan,
Yanına gəldi ol xatun giryan.
Dedi sultan: – Olubsan, neyşə dilgir?
Dedi xatun: ki, ey şahi-cahangir!
Dəxi yox məndə taqət, səbrü aram,
Cahanda olmuşam rüsvayü bədnam.
Bugün öldürməsin gər Bəxtiyari,
Aradan salmasın ol nabikari.
Yetirməsən diləyim, ehtiyacım,
Özümü öldürərəm, yox əlacım.
Təərrüzgunə sözlər dedi övrət,
Yenə sultanə qalib oldu qeyrət.
Acıqlandı, yenə buyurdu sultan
Gətirdilər onu iftanü xizan

¹ Titrətmə

Dedi sultan ona: ey duni-bədtər!
Ölüm oldu sənə axır müqərrər.
Həqiqətsiz, həyasız, bivəfa, şum,
Hərəmdən eylədim təhqiqü məlum.
Mənə ixbar qıldı çün şəhadət,
Ki, səndə varmış meyli xəyanət.

BƏXTİYARIN PADŞAHA CAVAB VERMƏSİ

Dedi, pəs Bəxtiyar: ey şahi-adil!
Eşitməz qövli-zən¹ kim olsa aqil!
Həzər qıl, mən ölümdən çəkməzəm bak,
Vəli, övrətdə olmaz əqlü idrak!
Həmişə övrət eylər məkrü hiylə,
Olur hər fitnə övrətdən vəsilə.
Necə övrət ki, etdi məkr həm fənd,
Öz oğlun verdi qətlə ey xudavənd!
Deyər daim, səlamət ola canı,
Dəxi fərq eyləməz yaxşı-yamani.
Özü öz oğluna çün etdi böhtan,
Haçan övrətdə olur əqlü iman?
Kim idi? – Söylədi sultan. – O, övrət?
Özü öz oğluna eylədi töhmət?

BƏXTİYARIN PADŞAH SƏRGÜZƏŞTİNİ NAĞİL ETMƏSİ

Dedi pəs Bəxtiyar: ey xani-xaqan!
Əlində daim olsun hökmü fərman!
Var idi bir müəzzəm padşahi,
Bəşəhri-Misr onun həm təxtigahi.
Fəraqət müttəsil, xoşnudü eymən,

¹ Qadın sözü

Yox idi heç tərəfdən ona düşmən.
 Qayırmazdı qoşun ol mərdi-bibak¹,
 Məvacib verməyib, eylərdi imsak².
 Nə bir qanun, nə bir dəftər, nə divan.
 Rəiyyət müztərib, ləşgər pərişan.
 Var idi padşahın bir vəziri,
 Hünərmərdü süxəndan, mərdi-piri!
 Qəbul eylər nə kim söylərdi ol pir,
 Bu halə eylədi ol pir təqdir.
 Gərəkdir var ola sultanə fərzənd,
 Ki, şayəd ol ola bundan xirədmənd.
 Hərəmdə var idi bir neçə övrət.
 Cəmilə, sahibi-namusü ismət.
 Üzü gülbərg tək şəkkər dodağı,
 Vələkin onların olmaz uşağı.
 Gəlib şah yanına ol mərdi-hüşyar³,
 Dedi: sultani-Rumun bir qızı var.
 Cəməli dilfəribü hüsni ziba,
 Dodağı filməsəl⁴, gülbərgi-rəna,
 Səhi qəddü səmənbuyü səmənber,
 Pəritələt, bəeyni⁵ huri-peykər.
 Əgər görsə cəmalin hurü, qılman,
 Olur pərvanə tək sərgəştə, heyran,
 Mübarək tələtü fərxəndə⁶ əxtər,
 Cəməli-pərtövündən⁷ xanə ənvər.
 Ziyadə eylədi osafü⁸ tərif,
 Pəs ondan eylədi sultanə təklif:
 Gərək sultan ala ol hurizadi⁹,
 Həqqə bağlaya sidqi, etiqadi,

¹ Qorxusuz kişi

² Qənaət

³ Ayıq kişi

⁴ Misal üçün

⁵ Lap

⁶ Xoşbəxt

⁷ İşıqlı üzündən

⁸ Vəsf-tərif

⁹ Mələk balasını

Məgər hasil ola ondan bir oğlan,
Ki, səndən son ola ümmidi xəlqan.
Bu söz oldu qəbuli-təbi-sultan,
Müşərrəf xatır oldu, şadu xəndan.
Vəzir aldı ələ çün tərhi-xamə,
Rəvan sultani-Rumə yazdı namə.
Tamam oldu mətəü barixanə
Götürüb elçi pəs oldu rəvanə.
Yetişdi, eylədi çün ol diyarə,
Çəkildi pişkəşlər şəhriyarə.
Qılıb hörmət, təvazö¹, qeysəri-Rum,
Gəlibdir nə üçün eylədi məlum.
Məhəbbət etdi çox ol həddən əfzun,
Cavabi-namə yazdı işbu məzmun:
– Bizə tərsa deyərlər, siz müsəlman,
Dönüb dindən əgər ola pəşiman,
Yaxub məshəf², belə bağlaya zünnar³,
Sən ol tərsa, əgər gəlməz sənə ar.
Qəbul gər eyləsən, bu dinü millət,
Verərəm qızımı mən, canə minnət.
Bu sözü gər qəbul etməz bəradər,
Yəqin bil kim, bu iş olmaz müyəssər.
Qayıtdı elçilər məhzünü qəmgin,
Gətirdilər şahə namə cavabın.
Buyurdu açdılar gəncü xəzinə,
Neçə illik məvacib hər birinə.
Bölüşdü qayırdı ləşgərin şah,
Qamu sərhədd, vilayət, oldu agah.
Yığıldı hər tərəfdən xəlq büsyar,
Rəvanə oldu pəs sultanü sərdar.
Yavuş çün yetdilər ol mərzü bumə⁴,
Xəbər gəldi rəvan sultani-Rumə.
Döyüldü təbl ba kusü nəğarə,

¹ Kafər

² Quran

³ Kafərlərə məxsus qurşaq

⁴ Ölkənin mərzi, sərhədi

Yığıldı cəm tərsa bişümarə¹,
Bərabər durdu tərsavü müsəlman.
Göyə yetdi xruşü ahü əfqan.
Çü oldu üzbəüz, kaplan ilə şir,
Hamu əldə sinanü² nizə, şəmşir.
Qubari-tirədən³ xurşidi-taban,
Sanasan əbr⁴ içində oldu pünhan,
Qarışdı bir-birə ləşgər təmamən.
Sanasan qopdu qovğayi-qiyamət,
Bulara pəs açıldı çeşmeyi-xun,
Qızıl qan ilə meydan oldu gülğun.
Müsəlman güclü, tərsa oldu məğlub,
Basıldı ol zaman məcruhi-məğlub.
Şəhi-Rum oldu çün məcruhü xəstə,
Gətirdilər müqəyyəd dəst-bəstə.
Şəhadət gətirib oldu müsəlman,
Nəsib odu ona islamü iman.
Qızın iqrarını çün aldı ol şah,
Deyildi o qızın halından agah.
Vəli qızdan eşit sən bir hekayət,
Bu məzmun eyləmiş ravi rəvayət:
Ki, bundan irəli bir neçə illər,
Qamu ərkanı-dövlət həm bilirlər.
Məgər sultanə qovm⁵ idi bir oğlan,
Ona vermiş idi qızını sultan.
Rza verdi, nigah eylədi qazi,
Pəşiman oldu çün, olmadı razi.
Çü münkər oldu⁶, gətirdi bəhanə,
Cavab eylədi pəs ol novcəvanə.
Dəmaqi xüşk olub, oğlan mükəddər,
Məgər bir gün vüsal oldu müyəssər.

¹ Saysız

² Yaraq

³ Qaranlıq tozundan

⁴ Bulut

⁵ Qohum

⁶ Sözündən döndü

Bir ara gəldi iki yari-cani,
Sanasan gördü bülbül gülüstani.
Bir ara gəldi ol qız, həm oğlan,
Olardan zayil oldu əqlü iman.
Qızın getdi əlindən ixtiyari,
Kəsildi oğlanın səbrü qərarı.
Arada yox rəqibü səg təbiət¹,
Müyəssər vəsli canan, cayı xəlvət.
Cana şəhvət odu saldı hərərət,
Götürdü qızdan ol mehri-bəkarət,
Uşağa qaldı ol dəm düxtəri-şah,
Bu halə olmadı heç kimsə agah,
Çü oldu hamilə, düşdü gümanə,
Yetişdi dayə ol sirri-nihanə,
Dedi pəs dayəyə ol sərgüzəştin,
Dedi pəs dayə ona: olma qəmgin!
Pərişan olma, məhzun, ağzı acı,
Mən ona eylərəm yaxşı əlacı.
Bilirdi necə qıla ona dərman,
Onun uşağına olmadı nöqsan.
Həmişə dayə idi həmnişini,
Rəayət eyləyən ol nazənini.
Çü onda hamilə olmuşdu dayə,
Təsəlli verdi o məhlliqayə.
Bu sirrə olmadı kimsə xəbərdir,
Qəzara çün yetişdi vədeyi-kar,
Vücudə gəldi ol qızdan bir oğlan,
Nə oğlan, bəlkə bir xurşidi-taban,
Pəs ol oğlanı dayə etdi pünhan,
Görün ol dərde necə etdi dərman?
Özü həm doğdu bir qız aşikarə,
Dedi budur mənə tədbirü çarə!
Qızı öldürdü dərדם, etdi pünhan,
Qız əvəzinə qaldı ona oğlan,
Qızın yerinə oğlanı təsərrüf,
Qılıban, çəkmədi ahü təəssüf.

¹ İt xasiyyətli düşmən

Bu fikr ilə bu fitnə oldu pamal.
 Necədir duymadı kimsə bu əhval,
 Onu bəslədi, yetirdi kəmalə,
 Boyu bənzərdi bir növrəs nəhalə¹
 Qaşu yay, kirpiyi ox, gözü cəllad,
 Görən kimsə üzün, qəmdən olur şad.
 Dişi dürr, ləbləri ləli-Bədəxşan,
 Dili bülbül, sözü yağutü mərcan.
 Vəcihə² qabil, mətbüü³ məqbul,
 Zərifü pak, danışməndü məqul,
 Çü ali xəlq içində oldu məşhur,
 Deyərlər Dayə oğlu ona məşhur.
 Çü şahı-Rum Misrə verdi qızı,
 Onunla getdi dayə, həm kənizi.
 Dedi: ey mehriban, cansuz⁴ dayə!
 Əlac eylə bu dərdi-bidəvayə.
 Yenə məkr eyləyübən qıldı dərman,
 Ki, bibr olmadığın bilmədi sultan.
 Təsərrüf eylədi ol gülüzari,
 Yox idi onsuzun bir dəm qərari.
 Əgər çi onu çox istərdi sultan,
 Vəli getməzdi yanından oğlan.
 Məgər bir gün hərəmdə dedi sultan,
 Gərəkdir bizə bir pakizə oğlan.
 Vəcihü zirəkü sahib fərasət
 Ola həm süfrəçi, həm pişxidmət⁵.
 Dedi xatun babamın bir qulu var,
 Vəcihü qabilü movzunu⁶, həmvar.
 Dedi, etdiyi təbə müvafiq,
 Bu işdən yoxdur ona qeyri layiq.
 Yaraşır qılasan hər əmrə məmur,
 Deyərlər Dayə oğlu, ona məşhur.

¹ Cavan ağac

² Gözəl

³ Xoşa gələn

⁴ Can yandıran, qayğıkeş

⁵ Qulluqçu

⁶ Hər cəhətdən düzgün

Bu təqrib eylər ol sərxeqli-xuban⁴,
 Dedi bu sözü, çün eşitdi sultan,
 Yazıb namə, ona göndərdi qasid,
 Çü məlum oldu mətlubü məqasid,
 Gətirib qasid ol sultan-pəsəndi,
 Görüb sultan onu candan bəyəndi.
 Buyurdu xidmət ol darül-imarə,
 Yetirdi yerinə həsbül-işarə⁵.
 Ona şəh eylədi ezazü hörmət,
 Həm oldu süfrəçi, həm pişxidmət,
 Qılırdı xidmət ol bir vəch, kim şah,
 Deyərdi hərdəm ona: barakallah!
 Vəlakin heç olmazdı müyəssər,
 Onu birdən görə ol hürri-peykər,
 Məgər bir gün, qəzara oldu xəlvət,
 Onu görməyə xatun buldu fürsət.
 Görüb xəlvətdə onu, yandı canı,
 Bədəndə şövqilə qaynadı qanı.
 Çü məhzuz¹ oldu oğlanın sözündən,
 Qucub boynun, onun öpdü üzündən,
 Vəli döndərdi üzün, qaçdı oğlan,
 Əlindən qurtulub oldu girizan.
 Vəli bir xacə gördü onu nagah,
 Pəşiman oldu xatun, eylədi ah!
 Dedi: – Görün nə iş gəldi başıma.,
 Necə mən ağu qatdı öz aşıma!
 Bu sözü gər desə sultanə izhar,
 Qılım asan işim olmuya düşvar²,
 Gəlib sultanə etdi dadü bidad,
 Bu gün gör bu qulami-şuxü şəyyad³
 Uzatdı əl mənə bədəhlü küstax,
 Onu sən eylə gər, surax-surax⁴,

¹ Saray qulluqçusu

² Bir işarə ilə

³ Xoşlandı, həzz aldı

⁴ Çətin

⁵ Sevgili

⁶ Deşik-deşik

Buyurdu şah ol dәм gәldi ođlan,
Vücudi qeyrәtindән oldu lәrzan.
Şәha! Yoxdur mәnim mütlәq günahim,
Bu mәnidән mәnim vardır güvahim¹.
Dedi: kimdir güvahin? Dedi: Xacә!
Dedi: hәм Xacәyә, görmüşdü necә;
Ki, şaha bigünahdır işbu ođlan,
Rәva görmә ona azarü nöqsan.
Ol övrәt, eylәdi ođlanә tәklif,
Pәs ođlan verdi ol tәsdiqә tәhqiq.
Əlindән qurtulub oldu girizan,
Bu sözü Xacәdән eşitdi sultan.
Acıqlandı, qәzәblәndi bu sözdән,
Pәs ol xatuni sultan saldı gözdән.
Xәyalü fikr edib düşdü gümanә,
Gümandan rәngi döndü zәfәranә.
Ata evindә ikән bu qız, ođlan,
Var imiş ikisi bir-birә xahan,
Mәgәр ođlan alıb gәlmiş gülabi
Götürmüş ola ol qızdan hicabi.
Tutuldu çünki dustaq oldu ođlan,
Müqәrrәр oldu ona bәndü zindan.
Çü mәşhur oldu xәlqә bu hekayәt,
Yenә xatun şahә qıldı işarәt:
Mәni işbu qulami-bәdsәрәncam²,
Cahanda eylәdi rüs vayü bәdnam.
Bunu öldür ki, nöqsan oldu sirәt.
Əgәр vardır sәnin canında qeyrәt,
Əgәр sән eylәsән bu işdә tәqsir,
Özümü öldürәрәм, yox özgә tәdbir.
Mәnim namusumu ol verdi badә,
Diri qoyma onu bundan ziyadә.
Dedi övrәt çü şahә bu kәlami;
Cađırdı şah pәs ol dәм qulami
Dedi: ey qul, apar әndәр nihani,

¹ Şahid

² Xain fikirli

Kəsib başım sən öldür bu cavani.
 Dedi: heyf ola, bu xurşidi-taban,
 Ola nahaq yerə torpağa yeksan.
 Necə mən öldürüm bu bigünahi?
 Bunun əlbəttə yerdə qalmaz ahi.
 Münasib yerdə onu qıldı pünhan,
 Rəəyət eylər idi əzdlü can.
 Vəli könlündə qaldı şahə kinə,
 Deyildi mültəfit ol nazəninə.
 Bu idi müttəsil fikrü xəyaldan,
 Nola olaydı bir sahib kəməldan;
 Xəbərđar ola ol yaxşı yamandan,
 Çıxaraydı məni şəkkü gümandan.
 Özündən bir xəbər olsaydı təhqiç,
 Bileydim bigüman, bər həsbü təsdiç
 Kim ol övrət dürər, sahib xəyanət,
 Qılaydım ona iyzavü¹ əhanət².
 – Nöşün qəmnaksən ey şahi-xuban?³
 Məgər kim səndə yoxdur meyli sultan?
 Dedi xatun: olum mən necə xürrəm,
 Məni gözdən salıbdır şahi-aləm.
 Özümdə bilməzəm heç gunə təqsir,
 Nədir bilməm bu dərdə çarə tədbir.
 Dedi dayə: elə sən dərdin izhar,
 Ona mən eylərəm dərmanü timar⁴.
 Dedi xatun ki, ey dayə eşit sən!
 Deyə bilməm bu dərđi kimsəyə mən.
 Bilirəm mən bu dərdə yoxdur dərman,
 Gərək eşitməyə⁵ bu rəmzi sultan.
 Dedi pəs dayə: ey huri-pərivar⁶,
 Olur hər dərdə bir dərmanü timar.

¹ Əziyyət vermək, cəzalandırmaq

² Etibardan salmaq

³ Gözəllər padşahı

⁴ Yardıma ehtiyacı olan adama kömək etmək

⁵ Eşitməsin

⁶ Mələyə oxşayan

Nə dərdin var isə danayə¹ söylə,
Demə nadanə; ondan ibrət eylə.
– Gəl ey xatun, eşit məndən bu gün pənd;
Səninçin eyləyim mən yad söykənd²
Deməyim kimsəyə bu sirri-razi,
İşinə olayım mən karsazi³.
Əlinə məshəf aldı, içdi sokənd,
Təsəlli tapdı ol xatuni-dilbənd.
Dedi pəs dayəyə ol huripeykər,
Yaman-yaxşı, tamam halin sərəsər.
Dedi dayə ki: səndə yoxdur təqsir,
Deyil xali işin əzhökmü təqdir.
Atan vermiş səni bir növcəvanə,
Müvafiq şərü, qanuni-zəmanə.
Sənin həm var imiş bir zövcü-mazi⁴,
Səninçin eyləmiş həm əqd qazi.
Çü ondan hasil olmuşdur bu oğlan,
Məgər bilməzmidir bu hali sultan?
Əgər o bilə bu razü-nihani,
Sənə təlim edib məkri-zənanı.
Gecə sən özünü salgəl yuxuyə,
Dilin cari ola bu göftüguyə.
Demişlər doğrudur, doğru əyilməz,
Əgər doğru ilə əyri, doğru gəlməz.
Dəgəl sən sərgüzəşti-hali-qissə⁵
Tamam ola yəqin ənduhü qüssə.
Çü verdi xatunə ol dəm bu pəndi
Bu pəndi dayədən xatun bəyəndi.
Durub sultan yanına gəldi dayə,
Götürüb əl, şüru etdi duayə.
Ki, ey şahı-cahan, sultani-aləm!
Həmişə olasan sən şadı xürrəm!

¹ Ağıllı adam

² And içmək

³ Yardım göstərmək

⁴ Keçmiş ər

⁵ Başına gəlmiş hadisəni

Eşitmişəm ki, ey şahı-cahan sən,
Bəqayət xatun ilə dilgiransan.
Dedi: ey dayə, ondan sərgiranam¹,
Onunçün ki, mən ondan bədgümanəm.
Cahanda verdi badə nəngü nami,
Onun ucundan öldürdüm qulami.
Yəqin bilməm, vəli düşdüm gümanə,
Ki, böylə imiş o keçmiş zəmanə.
Qılıram ol qədər səbrü təhəmmül,
Bu iş ta yəqinim ola hasil.
Nə saət kim, yəqin etdim gümani,
Vurub ona bu tiği cansitani²
Dedi: dayə, kim ey şahı-cahangir!
Onun çün qılmışam bir fikrü tədbir.
Qulaq as, bu sözü məndən eşit sən,
Gecə yuxuda ola çünki ol zən,
Qoy onun köksünə bir pəri-hüdhüd³,
Düşində⁴ sirri razin deyə labüd.
Deyər bişəkk tamam ol sərgüzəştin,
Həqiqət sənə zahir ola yəqin.
Çıxasan ol zaman şəkkü gümandan,
Xəbər dar olasan yaxşı-yamandan.
Gecə yatmış ikən o mahi-rüxsar,
Gözü yuxuda, əmma könlü bidar.
Gəlib sultan könlüdə buğzu⁵ kinə,
Qoyub ol pəri onun sinəsinə,
Qulaq asdı onun köftarinə şah,
Eşitdi yuxuda söylərdi ol mah,
Nə kim keçmiş başından sirri pünhan,
Dedi bir-bir onu eşitdi sultan.
“Çü verdim qətlə mən fərzəndi dilbənd,
Ki, məndən bədgüman olma xudavənd!

¹ Nigaran

² Can alan bıçaq

³ Şanabubbu tükü

⁴ Yuxusunda

⁵ Ədavət, kin

Onunçün ölümə verdim mən oğlan,
Ki, məndən bədgüman olmaya sultan.
Oğul getdi əlimdən, qalmışam zar,
Əcayib möhnətə oldum giriftar,
Əgər getdi oğul, çəkməm nədamət,
Həmişə sağ ola sultan səlamət!”
Çağırıb ol yuxudan qıldı agah,
Eşitdi sərgüzəştin çün onun şah.
Çü xabi-məsləhətdən oldu bidar,
Dedi sultan ona kim: ey vəfadar!
Eşitdim hər nə dedin, şərhi-təqdir,
Yox imiş səndə mütləq cürmü təqsir.
Əgər bu sirri sən qılsaydın izhar,
Oğul getməzdi, həm çəkməzdin azar.
Nədamət çəkdi, sultan oldu giryan,
Onu öldürməyə oldu pəşiman,
Eşitdi bu sözü ərkanı-dövlət.
Məlik onlar üçün qıldı hekayət,
– Driqa, kim əlimdən getdi fürsət!
Deyib hərdəm çəkərdi ahü həsrət
Qamu əşrafü əyan oldu qəmnak,
Baş açıb qıldılar çün yacalar çak¹.
Eşitdi ol cavan çün bu fəqani,
Kim ol oğlani saxlardı nihani.
Evə gəldi rəvan ol paki-tələt
Ona başdan-ayağa verdi xələt.
Gətirdi oğlani sultanə dərhal,
Onu sultan görübən oldu xoşhal.
Çü oğlan qayıb ikən oldu zahir,
Başına səpdilər lələ cəvahir.
Nişatu eys ilə toy oldu bayram.
Fəraqət oldu onlar tutudu aram.
Göz açıb gördü madər² çünki oğlan,
Sicud³ eylədi, qıldı şükri-yəzdan.

¹ Yaxa yırtmaq, ağlamaq

² Ana

³ Səcdə

Üzündən öpdü ol dəm xürrəmi şad,
Qamusu bəndi qəmdən oldu azad.
Qılıb ənamü ehsan ol şəhanşah,
Onu taxta çıxarıb eylədi şah.
Ol oldu padşahi-dadgüstər,
Cahan oldu onun hökmünə yeksər.
Ona həqq verdi dövlət, şənü şövkət
Müsəxxər¹ oldu ona əsri dövlət.
Fədayi, olasan ondan xəbərdar.
Eşitmə qövli-zən zinhar, zinhar.
Yəqin bil övrət eylər məkrü təlbis²,
Onu bilməyə, aciz qala İblis.
Ümidim var xudavəndi-cahanə,
Bizi uğratmaya məkri-zənanə,
Bu nəqli Bəxtiyar edincə axir,
Sitarə göy üzündə oldu zahir.
Günəş məğrib zəmində oldu pünhan,
Müəzzin³ söylədi təkbirü əzan.
Yenə zindançıya sultan buyurdu,
Aparıb yenə onu bəndə vurdu.

ONUNCU VƏZİRİN PADŞAHIN YANINA GƏLMƏSİ

Cecə oldu, yenə gəlib səhərgah,
Gəlib şah yanına ol qövmü bədxah.
Yenə eylədilər fəryadü əfqan,
Ki, biz də olmuşuq qəmdən pərişan.
Məgər belə olur ərlək, həmiyyət,
Hanı namusü namü nəngü qeyrət.
Utandıq, şərməsar olduq, deməkdən,
Baş alıb gedəlim bu məmləkətdən.
Hərə bir söz deyib ol qövmü napak,

¹ Hökmü altına keçdi

² Hiylə

³ Əzançı

Ki, sultan xişmigin oldu qəzəbnak.
Gətirsinlər dedi ol binəvani,
Ki, qətl eyləyəyim ol bihəyani.
Gedib ol dəm rəvan qullar şitaban,
Gətirdilər onu iftanü xizan.
Dedi: ey Bəxtiyarü-şümü bədzat,
Səninlə eylədim bəsdir müləqat.
Təqafül eylədim bir neçə gün mən,
Müqərrərdir bu gün ölmək gərək sən.

BƏXTİYARIN PADŞAHA CAVAB VERMƏSİ

Dedi pəs Bəxtiyar: ey şahı-pürgin!¹
Fəda olsun yolunda canı-şirin.
Ölümüm gər sənin əlində Allah
Müqərrər eyləmiş, əlhökmü-lillah!
Əgər yoxdur mənə tədbirü çarə,
Nola qurban olam mən şəhriyarə,
Əgər belə deyil, təqdiri-Allah,
Məni öldürə bilməzsən bu gün şah!
Necə kim öldürə bilmədi oğlun,
Şahənşahi-diyari-ölkeyi-Çin.
Dedi: sultan şahı-ölkeyi-Çin
Nə üçün öldürə bilmədi oğlun?

BƏXTİYARIN PADŞAH SƏRGÜZƏŞTİNİ NAĞİL ETMƏSİ

Dedi pəs Bəxtiyar, ey şahı-xuban!
Pənahında səni saxlaya yəzdan!
Var idi bir müəzzəm padşahi,
Diyari-Çinü Maçın² qıbləgahi

¹ Kinli

² Monqolustan

Diyarı-Çini ol almış nəginə¹.
 Çox onda cəmiyyət, gənc, xəzinə.
 Əsasi-səltənət, əsbabi-dünya,
 Nə kim könlün dilər, olmuş mühəyya.
 Müyəssər ola ona tacü əfsər,
 Vilayət, ləşgərü divanü dəftər.
 Cavanmərdü kərimül-təb² adil,
 Nə kim, könlü dilər olmuşdu hasil.
 Şücaü, kamilü vala, xirədmənd
 Vəlakin yox idi sultanə fərzənd.
 Bina eylədi məscid, körpü bünyad,
 Qulamü həm kəniz eylədi azad.
 Nə yerdə var idi üryanü³ həm ac,
 Yetimü müstəhəqq, yoxsul və möhtac.
 Doyurdu onları, həm etdi xeyrat,
 Qılırdı əhli-həqq ilə mülaqat.
 Firavan axça⁴ verdi əhli-həqqə,
 Bölüşdüdü, yetirdi müstəhəqqə.
 Onun dövründə var hər kim rəiyyət,
 Məaf etmişdi⁵, olmuşlar fəraqət.
 Ola oğlu, ola hasil muradi,
 Həqqə bağlamışdı o, etiqadi.
 Qəbul oldu həqqə xeyratü ehsan,
 İnayət qıldı ona həqq bir oğlan.
 Qəmər tələtli, bir xurşid rüxsar,
 Atası qıldı həqqə şükri-büsyar.
 Gətirdilər münəccim, dedi sultan:
 Ki, ey rövşən rəvan, mərdi-süxəndan,
 Bu oğlan necədir, məmduhü⁶ məzmun⁷,
 Nə vardır taleyində eylə məlum.
 Münəccim rəmlü istirlabə⁸ baxdı,

¹ Üzük qaşığı kimi dairəyə almaq

² Kəramətli

³ Lüt

⁴ Pul

⁵ (vergidən) azad

⁶ Tərifə layiq

⁷ Məzəmmət edilməli

⁸ Falçıların fal aləti

Nə vardır taleyində ona baxdı.
Bu rəmzi qılmaq olmaz – dedi zinhar,
Vəlakin söylərəm çün oldu naçar.
Yetişsə – dedi – yeddi yaşa oğlan,
Ölür əlbət onun əlində sultan.
Gərək saxla, gərək sən eylə məfhum,
Bizə əhval belə oldu məlum.
Eşitdi çün münəccimdən bu sözü,
Fəraq¹ əl verdi şaha dolu gözü.
Bu sözdən düşdü çox fikrü gümanə,
Nə oğlanə qıyar, nə qıydı canə
Var idi bir biyaban, dur əzrah²,
Məgər var idi onda bir gühən³ çah.
Tutub dayə pəs ol sultani-sərvər,
Məkanın eylədi onda müqərrər.
Çü gördü dayə yoxdur çarə tədbir,
Verərdi oğlana ol çahidə şir⁴.
Vəli bir kimsə təyin eyləmiş şah,
Xəbər dar ola ondan gahü bigah⁵,
Xəbər dar olmadı kimsə bu halə,
Çü oldu onda oğlan həftsalə⁶.
Var idi bir dəvə əndər biyaban,
Gəzərkən uğradı ona bir aslan.
Çü hiylə qurdu aslan, qaçdı dəvə,
Düşüb ardınca aslan qova-qova
İkisi dəxi ol dəm düşdü çahə,
Qaçıb gizləndi oğlan bir bucağə.
Dəvəni, övrəti çün yırtdı əslan,
Yeməyə durdu çün ol şiri qərran⁷.
Pəs o oğlanə çün həqq verdi tofiq,
Qaçıb ol çahidən qurtardı təhqiq.

¹ Ayrılıq

² Yoldan uzaq

³ Köhnə

⁴ Süd

⁵ Vaxt aşırı

⁶ Yeddi yaşlı

⁷ Yırtıcı

Yeridi, durmayıb ol qaçdı dağə,
Nihan etdi, özün çəkdi qırağə.
Dəvə istəməyə gəldi şütürban,
Dəvəni görməyib tapdı bir oğlan.
Nə oğlan? Bəlkə bir dürri-yeganə,
Ki, misli yox idi əndər zəmanə.
Onu çün gördü oldu şadü xəndan
Götürdü, evinə gəldi şütürban.
Atadan yaxşı ona mehribanlıq
Qılır cansuzluq, həm canfişanlıq.
Çü rədd olmuş imiş təqdiri-Allah,
Bu halə olmadı heç kimsə agah.
Məgər bir gün qılır sultan müqərrər,
Gedə ol quyu üstə bir neçə ər.
Gətirələr ona ol məhliqani,
Gətirsinlər, təsəlli ala cani.
Gəlib ol quyu üstə mütəmidlər¹,
Təfəhhüs həm təcəssüs² eyelədilər.
Tapa bilmədilər ol nöcəvani,
Sümükdən özgə yox onda nişani.
Yük oldu bu əhvalə çü sultan,
Təəssüf çəkib oldu zarü gıryan.
Pərişan oldu ol əfkari-nömid,
Təmäh ondan götürdü, kəsdi ümmid.
Vəli oğlan şüca, oldu dilavər,
Onunla kimsə gəlməzdi bərabər.
Bəhəm yetirdi ol bir neçə yoldaş,
Cəlalliyü hərəmi oldular faş.
Özünə uydurub çox pəhləvani,
Dağıtdı, handa gördü karivani.
Ona eyeləmədi heç kimsə çarə.
Yetirdilər bu sözü şəhriyarə.
Ki, bənd oldu³ şəha, yollar təmami,
Cahani sərbəsər tutdu hərəmi⁴.

¹ Etimadlı adamlar

² Axtarış

³ Bağlandı

⁴ Oğru, quldur

Hərami dünyanı eylədi qarət,
Ziyadə oldu nöqsanü xəsarət,
Gərəkmez bu işə ehmalü təqsir,
Buna etmək gərək bir çarə, tədbir.
Eşitdi bu sözü, atlandı sultan,
Onunla getdi çox ləşgər firavan
Yetişdi onların üstünə çün şah
Sələbətdən¹ olar çün oldu agah,
Dedi oğlan: pəs ol dəm, ey yaranlar!²
Bu gün qeyrət günüdür pəhləvanlar!
Kim olsa mərd əndər ruzi-meydan,
Qılır əlbəttə ol öz qanına qan.
Zireh cövşən³ əlinə aldı şəmşir,
Həvalə oldular bifikrü tədbir.
Məgər oğlan həvalə oldu şahə,
Vurub bir zəxmi⁴-möhkəm padşahə,
Hücum eylədi ləşgər yer-yerindən,
Ağır gəlsə, yüngül qalxmaz yerindən.
Pəs oğrular qamu məcruhü xəstə,
Giriftar oldu cümlə dəst-bəstə.
Apardılar qamusun şəhrə dustaq,
Vəli sultan yaradan oldu naçaq,
Çağırıldı dər zaman gəldi münəccim,
Dedi: yalan dedin, sən mənə ol dəm,
Mənim oğlum quyuda idi, ol şir,
Mənə bir özgə verdi zəxmi-şəmşir,
Münəccim dedi: dana cahil olmaz:
Ki, təqdiri-ilahi batil olmaz.
Əgər oğlun əlindəndir bu yarə,
Dəxi yoxdur ona tədbirü çarə.
Əgər ki, qeyridəndir bu məzərrət⁵
Şəha, vardır sənə imkanü sihhət,

¹ Qorxulu, heybətli

² Dostlar

³ Dəmir geyim

⁴ Yara

⁵ Zərbə

Qəza bil ki, yəqin rədd olmaz ey şah!
Yamanın¹ gəlməsin, sən ol gəl agah.
Əgər yetişməyibdir ona nöqsan,
Səni qətl eyləyər axır o, oğlan.
Münəccimdən eşitdi bu peyami,
Çağırdı yanma ol növcavani.
Dedi ona: Mənə söylə nə kimsən?
Atan kimdir, nə yerdir sizə məskən?
Dedi oğlan: Atamdır bir şütürban,
Onu istədilər, buyurdu sultan.
– Gəl indi doğru söylə sən həqiqət
– Sənin oğlundur bu pak tələt?
Dedi şah yəqin, təhqiq, məlum,
Bu bir yeddi yaşında tifli-məsum,
Gəzərdim mən dəvə üçün bu dağda,
Nihan gördüm oturub bir qıraqda.
Gətirdim, saxladım, dedim yetimdir,
Vəli bilməm onun atası kimdir?
Yenə pəs dedi sultan ol cavanə:
– Həqiqət söylə, biüzrü² bəhanə,
Nə üçün getmiş idin sən bu dağə?
Necə gizlənmiş idin bir bucağə?
Dedi oğlan kim: “Ey şahi güzidə!
Anam ilə olurduq bir quyudə
Ki, nagh düşdü bir dəvə bir aslan,
Özümü eylədim bir küncə pünhan.
Bilirəm, mənə məlum oldu təhqiq,
Quyudan çıxmağa həqq verdi tofiq.
Xilas oldum, qaçırdım baxa-baxa,
Yetişdim kuh saru³, səngilaxa⁴.
Dedim gəlir yenə ardımca aslan,
Bu qorxudan mən oldum orda pünhan.
Eşitdi şah bu əsrari-nihani,
Üzündən öpdü təslim etdi cani.

¹ Acıgım

² Üzürsüz

³ Dağa tərəf

⁴ Daşlıq yer

Budur şahzadə təhqiq oldu məlum,
Deyərdi: ey driqa babi-mərqum!
Əza tutdu atasıçün müsibət,
Yığıldı hamusu ərkanı-dövlət,
Ayağın öpdülər hamısı bir-bir,
Rəva görmədilər xidmətdə təqsir.
Başına qoydular həm taci-izzət.
Yığıldı hamısı ərkanı-dövlət
Atasından dəxi oldu ziyadə,
Muradinə yetişdi şahzadə.
Yəqin bil yox imiş təqdirə çarə,
Necə hökm etsə kimsə kirdigarə?
Mənimçün yoxsa gər təqdiri Allah,
Məni öldürə bilməz bigünah şah.
Tamam edincə ol bu dastani,
Günün qalmaqda asarü nişani.
Fədai, kimsəyə neyləyə bədxah,
Çü rədd olmaz imiş təqdiri-Allah.
Yenə zindançiyə buyurdu sultan,
Apardılar pəs onu suyi-zindan,

VƏZİRLƏRİN GƏLİB PADŞAHA ƏRZ ETMƏLƏRİ

Sabah oldu yenə gəldi vəzirlər,
Oturdular divanə cümlə yeksər.
Şikayət eylədilər yenə bünyad,
Ki: şah, sən eşitməzsən mægər dad?
Üzümüzdə bizim həm qalmaqda qan,
Xələyiq tənəsindən bari utan!
Deyər o dastan, sən eylərən guş¹,
Bu gün o adəti eylə fəramuş.
Gətirmə sən yanına belə söylə,
Yenə tapar özüyçün bir vəsilə.
Qulaq asma, necə kim eyləsə dad,

¹ Qulaq asmaq

Buyur qətl eyləsin filhal cəllad.
Bu sözləri eşitdi çünki sultan,
Ona əl verdi qeyrət, qaynadı qan.
Acıqlandı yenə oldu qəzəbnak,
Dedi cəlladə sən dur, çəstü çalak²
Apardı qətlgaha Bəxtiyari,
Yığıldı onda gəldi xəlq vari³.
Qılırsan ona eyzavü əhanət,
Üqübət⁴ eylə ənvai-siyasət.
Pəs ondan eylə onu parə-parə,
Baxıb xəlqi-cahan etsin nəzarə.
“Baş üstə!” – dedi düşdü yola cəllad,
Vəzirlər qamü oldu xürrəmə şad.
Aparmaq oldu yəqin qətligahə,
Siyasətlər qıllarlar bigünahə.
Xəbərdar oldu qamu şəhrü bazar,
Yığıldı el, vilayət, hər nə kim var.

BİÇARƏ BƏXTİYARIN QƏTLİGAHA APARILMASI VƏ ZİYAD HƏRAMİNİN TAPILMASI

Qəribü bikəsü biyarü, qəmxar,
Pərişan, müztərib, ol diləfkar,
Nə kimsə var ona qıla şəfaət,
Nə xud vardır ona imkani-möhlət.
Əlaci yox, riza verdi qəzayə,
Könül bağladı sidqilə xudayə.
Bəli, həqdən qəza olmasa nazil,
Qəzayə kim qılır təqdir təbdil.
Həqqin tədbirini heç kimsə bilməz,
Əcəl yetməz əgər həqdən üzülməz.

¹ Təcili

² Hamı

³ Əziyyət

Müqərrər olmasa heç kimsəyə mərg,
Ağacdan düşməz imiş vədəyi-bərg¹.
Əgər həqdən yetişə əmrü fərman,
Nə çarə eyləyən vardır, nə dərman.
Gəl indi gör qəzayi-girdigarə,
Necə qıldı inayət Bəxtiyarə!
Gör indi ol Ziyad olan Hərami
Ki, saxlamışdı ol nikinami.
Ki, tapmış Bəxtiyari dərbiyaban,
Gətirib etmiş idi onu oğlan.
Gecə-gündüz qılırdı ahü fəryad,
Deyərdi: var ola, yarəb Xudadad²;
Qəzara eşidib ol Bəxtiyari,
Ki, sultan ona vermiş ixtiyari.
Qamulardan onu qılmış sərəfraz,
Ziyadın mürqi-ruhi³ etdi pərvaz.
Sanasan zövqdən od düşdü canə,
Onu görmək üçün oldu rəvanə.
Qəzara getdi şəhrə ol zəmanda
Xələyiq tənə eylər hər zamanda
Düşübdür şəhrə bir aşubü qovqa,
Kimi ağlar, kimi eylər tamaşa.
Sərasimə olub dedi: ki, yaran,
Nədir bu şurü şər, fəryadü əfqan?
Dedilər necə kim keçmişdi əxbar,
Diləfkarü pərişan oldu ağlar.
Xəbər dar oldu çün ol günüqarə,
Özün yetirdi dərdəm Bəxtiyarə.
Özünü Bəxtiyar üstünə saldı,
Pəs ol cəllad əlindən tiği aldı
Dedi cəlladə: sən eylə mürüvvət,
Amandır ver mənə bir ləhzə möhlət,
Rizayi-həqq üçün et bir dəm mudara,
Özümü yetirim mən şəhriyara.

¹ Yarpaq

² Xudadad sağdırmı?

³ Könül quşu

Verim sultanə onun xun bahasını¹
Gər istərsən sənə olmuya nifrin.
Qəbul etməyə, qıla qəhrü kinə,
Məni öldür sən onun əvəzinə.
Səvaba daxil eylə özünü sən,
Görə bilməm onun ölümünü mən.
Bu oğlandır mənə fərzənd dilbənd,
Dəxi yoxdur mənə bir qeyri fərzənd.
Ziyad ilə var idi neçə həmrəh²,
Gəlib sultana onu qıldı agah,
Dedi versin ona cəllad möhlət,
Ziyadə: – Gəl! Deyib qıldı işarət.
Yetişdi çün şaha qıldı sicudi,
Oxudu çox sənə ilə drudi³.
Dedi sultan ona: ey kədxuda sən,
Bu oğlan ilə necə aşinasən?
Dedilər, sən deyibsən ona fərzənd,
Oğul, atasına olmazmı manənd⁴
Oğul ilə olur atası böylə,
Yalan demə həqiqət, doğru söylə!
Dedi: şaha mənəm məşhurü nami,
Ziyad adım, cahanda bir hərəmi.
Mənimplə var idi bir neçə yoldaş
Qamu rindü, hərəmi zeydü, qullaş
Görüncə dağıdırdıq karvanı,
Əlimizdən gedən qurtardı canı.
Gözətlib⁵, karvan çöldə gəzərdik
Yetişdik bir bulaq üstündə gördük,
Bir oğlan dərmiyani⁶ müşgü ənbər,
Nə oğlan? Sanasan xurşidi-ənvər.
Qamu zərbəft ətlasdır libasi,
Vəli yanında yox hazır atası.

¹ Qan bahası

² Yoldaş

³ Dua

⁴ Oğul atasına oxşamazmı

⁵ Gözləyib

⁶ İçerisində

Başı üstündə var bir bədreyi-zər,
Mən onu görcək ey sultani-sərvər,
Uzadıb əl onu yerdən götürdüm,
Yetincə ta rəfiqlər, mən götürdüm.
Yox idi oğlum, ey şahi-cahandar,
Dedim oğlum bu olsun, qıldım iqrar.
Oğul dedim mən ol ziba liqayə
Müəyyən eylədim pəs ona dayə.
Əmizdirdi onu, süddən ayırdı.
Onun başına dövlət sayə saldı,
Müqərrər eylədim mən ona ustad,
Onun adını qoymuşdum Xudadad.
Pəs oldu sahibi-idrakü tədbir,
Mən onda görmədim heç gunə təqsir.
Dedi: hani nə yerdə rəxtü camə,
Ki, sarmışdı ana, ol nikinamə?
Dedi: hazır evimdə vardır onlar,
Rəvan durma gətir, sən onu zinhar.
Ziyad oldu rəvan pəs suyi xanə,
Gətirdi onları bəhri-nişanə.
Nəzər qıldı çü şah, rəxtü libasə,
Yetişdi ol dəxi yaxşı əsasə.
Götürdü onları getdi bəxanə,
Çağırdı xatunun fəxri-zəmanə.
Dedi xatuna: qıl indi qiyasi,
Gətirdim, tanırmısan bu libasi?
Görüncə qıldı əfqanü xruşi,
Başından getdi onun əqli huşi.
Gətirdi şuşa sultan ol nigari,
Yenə qıldı fəqanü ahü zari.
Dedi: ol rəxtidir, bu ey xudavənd,
Kim ona çulqadın fərzəndi-dilbənd,
Məgər ol gün ki, biz olduq giriftar,
Qaçıb Kirmanə getdik badilizar.
Məgər kim buldu həqq verdi inayət,
Vücudə gəldi ol xurşidi-tələt.
Bulaq başında düşmən qorxusundan,
Salıb onu qaçıb can qorxusundan,

Bu rəxt içində ol əbru-kəmani
Qoyub getdik, budur onun nişani.
Dedi sultan ki, mən düşdüm gümanə,
Vücudunda dəxi gördü nişanə.
Dedi gördüm ondan ey xudavənd,
Ayaqda barmağı bir-birə peyvənd.
Əgər belə isə təyinü təhqiç,
Bu sözdən dəxi hasil oldu təsdiç.
Gətirdilər buyurdu ol cavani,
Ayaqda gördü vardır ol nişani.
Buyurdu açdılar ol Bəxtiyari,
Üzündən öpdü getdi ixtiyari.
Özünə gəldi ol şahı-cahandar,
Dedi: ey nazənin fərzəndi-qəmşar!
Gözüm nuri, mənim ümidgahim!
Yaman günümdə sən püştü pənahim,
Mürəssə tac həm zərbəft xələt,
Geyindi Bəxtiyari-pak tələt,
Anası çün oğul üzünə baxdı,
Südü əmcəklərindən dərdəm axdı.
Dolandı başına, öpdü gözündən,
Ayağına düşüb getdi özündən.
Çü xatun gəldi ol dəmdə özünə,
Baxardı oğlanın hərdən üzünə,
Dedi: yuxudadır, yoxsa bu agah?
Nəzər qıldı mənə lütf etdi Allah.
Oğul vəslindən ana oldu dilşad,
Anası oldu bəndi-qəmdən azad!
Bina oldu əsasi-eyşü-işrət,
Süpahi şadiman, şakər¹ rəiyyət.
Nağara döydülər, təbli büşarət,
Döşəndi hər nə var, ali imarət.
O şəhr içində qırx gün oldu bayram
Hamıya qıldı şah ehsanü ənam.

İntəha.

¹ Minnətdar, şükür edən

MÜNDƏRİCAT

Əsər haqqında bir neçə söz 4

BƏXTİYARNAMƏ

Azadbəxt ilə Gülcəmalın görüşü	9
Əmirin fitnəsi	15
Bəxtiyarın doğulması	18
Ziyad Hərəminin uşağı tapması	22
Bəxtiyarın saraya qəbul edilməsi	25
Xain vəzirlərin paxıllığı	27
Birinci vəzirin fitnəsi	29
Vəzirin Gülcəmallə söhbəti	31
Birinci vəzirin padşaha ərz etməsi	32
Bəxtiyarın padşaha cavab verməsi	33
Bəxtiyarın tacir macərəsini nağıl etməsi	34
İkinci vəzirin gəlib padşaha şikayət etməsi	42
Bəxtiyarın padşaha cavab verməsi	43
Xacə Həsən Bazırğanın hekayəsi	44
Üçüncü vəzirin padşaha ərz etməsi	63
Bəxtiyarın padşaha cavab verməsi	64
Bəxtiyarın Sabir sərgüzəştini nağıl etməsi	64
Dördüncü vəzirin padşahın yanına gəlməsi	83
Bəxtiyarın padşaha cavab verməsi	83
Bəxtiyarın Behzad sərgüzəştini nağıl etməsi	84
Beşinci vəzirin padşahın yanına gəlməsi	93
Bəxtiyarın padşaha cavab verməsi	94
Bəxtiyarın Dadbin sərgüzəştini nağıl etməsi	95
Altıncı vəzirin padşahın yanına gəlməsi	108
Bəxtiyarın padşaha cavab verməsi	109
Bəxtiyarın bəxtazimə sərgüzəştini nağıl etməsi	109
Yeddinci vəzirin padşahın yanına gəlməsi	117
Bəxtiyarın padşaha cavab verməsi	117
Bəxtiyarın Behgərd şahın sərgüzəştini danışması	118
Səkkizinci vəzirin padşahın yanına gəlməsi	126
Bəxtiyarın padşaha cavab verməsi	127
Padşahın hekayəsi və Butəmamin sərgüzəşti	128
Doqquzuncu vəzirin padşahın yanına gəlməsi	138
Bəxtiyarın padşaha cavab verməsi	140
Bəxtiyarın padşah sərgüzəştini nağıl etməsi	140

Onuncu vəzirin padşahın yanına gəlməsi	152
Bəxtiyarın padşaha cavab verməsi	153
Bəxtiyarın padşah sərgüzəştini nağıl etməsi	153
V�zirl�rin gəlib padşaha ərz etmələri	159
Biçarə Bəxtiyarın q�tligaha aparılması və	
Ziyad H�ramininin tapılması	160

FƏDAİ
BƏXTİYARNAMƏ
“ŞƏRQ-QƏRB”
BAKI-2004

Buraxılışa məsul: *Əziz Güləliyev*
Texniki redaktor: *Rövşən Ağayev*
Tərtibatçı-rəssam: *Nərgiz Əliyeva*
Kompüter səhifələyicisi: *Rəşad Həmidov*
Korrektor: *Pərvanə Məmmədova*

Yığılmağa verilmişdir 09.06.2004. Çapa imzalanmışdır 21.12.2004.
Formatı 60x90 ¹/₁₆. Fiziki çap vərəqi 10,5. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 244.

Kitab “Şərq-Qərb” mətbəəsində çap olunmuşdur.
Bakı, Aşıq Ələsgər küç., 17.